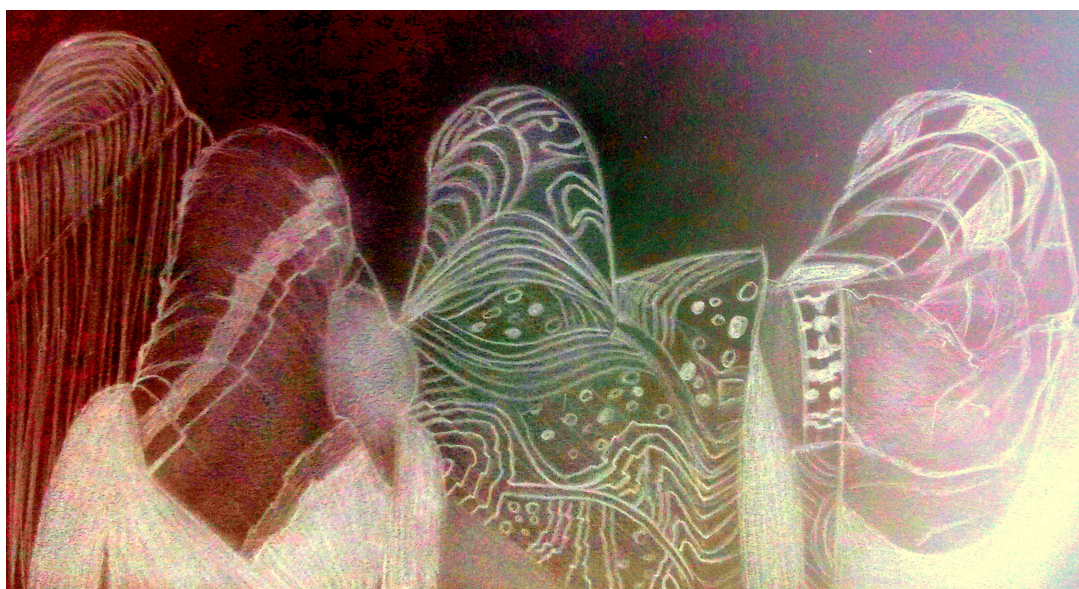

HIJAB SOM SYSTEMBÆRENDE KONSEPT

**Hva forteller muslimske kvinner og menn om hijab, og hvordan
begrunnes praksisen av muslimske ledere i Norge?**

Samsvarer motivene bak hijaben med kvinnenenes opplevelser?

Masteroppgave i interkulturelt arbeid

May Torill Thorsen Eie

VID Stavanger

2016

SUMMARY

In this thesis I discuss the Muslims cultural practices regarding hijab. What does the Muslim women and men, and their leader in the mosque in Norway tell about wearing a hijab? What is the motives behind the hijab, and how does the scarf work in relation to the women`s experiences?

The thesis is written in the lighth of symbolic interactionism that tries to capture individual choices in relation to the social context.

It is used qualitatively research interview as methodical approach. That means the gathering of the information for my material has been given in more structured conversation than from an interview. The board of the examination consisted of 9 informants and one biographical lyric, divided to following groups; 4 women who uses hijab, one woman who chose to not wear it, 4 men, where one is imam and one is chairman of the mosque. The biographical text I used, is written by Sarah Selaihi (2011), a young woman living in Norway who chooses to wear the hijab.

My main findings is the hijab motive and use is motivated by morally and religious obligations. The women`s experience with the hijab shows there is little correlations between their motives, and what they achive by wearing it.

TAKK

Da gjenstår det bare å sette punktum. En god følelse å endelig være i mål, mye klokere enn da jeg startet. Så spennende det har vært å fordype seg i stoffet (!)

Det er likevel en tid for alt. Først og fremst er det tid for å takke!

Å få ha alle disse lærerike samtalene med mine informanter har vært et privilegium.

Kvinnene og mennene har delt generøst av sine livserfaringer, og jeg ble ønsket varmt velkommen i moskèen, noe jeg satte stor pris på. Jeg har fått nye innsikter i et tema jeg hadde lite kunnskap om på forhånd, og jeg kjenner meg som et rikere menneske etter disse møtene, så tusen takk til alle dere!

Jeg vil takke, Øystein Lund Johannessen, seniorforsker SIK Stavanger, som har vært min veileder. Du forstod prosjektet mitt raskt og har gitt gode, ryddige og konstruktive tilbakemeldinger fra start til mål. Tusen hjertelig takk!

Takk til datakyndig ungdom hjemme, og for fin tegning!

Nå ser jeg frem til å stige ut av den lille skriveboblen jeg har befunnet meg i og å ta opp igjen kontakten med mann, barn og barnebarn! Takk for at dere har ventet så tålmodig, særlig dere som har ventet på barnevakten!

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING.....	1
1.1. Bakgrunn for valg av tema.....	1
1.2. Problemstilling.....	1
1.3. Utforming og opplegg av undersøkelsen.....	2
1.4. Hovedkilder.....	3
1.5. Andre studier.....	3
1.6. Avgrensning.....	4
1.7. Oppgavens struktur.....	4
2. FORSKNINGSMETODE, MATERIALE OG ANALYSEMÅTE.....	7
2.1. Kvalitativt forskningsintervju.....	7
2.2. Utvalget.....	7
2.3. Intervjuguide.....	8
2.4. Prøveintervju.....	9
2.5. Refleksjon rundt egne erfaringer under feltarbeidet.....	10
2.6. Tolkning av data.....	14
3. PRESENTASJON AV FUNN.....	15
3.1. Analyse av Sarah Selaihis tekst.....	15
3.2. Forholdet mellom fritt valg og religionens / kulturens forventning.....	17
3.2.1. Fritt valg.....	17
3.2.2. Religion.....	19
3.2.3. Kultur.....	22
3.2.4. Status.....	23
3.2.5. Å gjøre mannen tilfreds.....	23
3.2.6. Penere med hijab.....	25
3.2.7. Bli valgt av menn.....	26
3.3. Forholdet mellom usynlighet og synlighet.....	26
3.3.1. Usynlig.....	26
3.3.2. Synlig.....	27

3.3.3. Mote.....	28
3.3.4. Rase.....	29
3.4. Forholdet mellom beskyttelse og utrygghet.....	30
3.4.1. Beskyttelse.....	30
3.4.2. Utrygghet.....	30
3.5. Forholdet mellom moral og dobbeltmoral.....	32
3.5.1. Moral.....	32
3.5.2. Dobbeltmoral.....	32
3.6. Forholdet mellom respekt og trakassering.....	33
3.6.1. Respekt.....	33
3.6.2. Trakassering.....	35
3.7. Sammenfatning av Sarah Selaihis og de andre informantenes tematikker...	35
3.7.1. Selaihis tema.....	36
3.7.2. Temaer fra intervjuene.....	36
4. TEORETISK RAMMEVERK	39
4.1. Symbolsk interaksjonisme.....	39
4.2. Det dialogiske selv.....	40
4.3. Utviklingsøkologi.....	41
4.4. Bourdieus fire nøkkelkonsepter.....	41
4.4.1. Habitus.....	41
4.4.2. Praksis.....	42
4.4.3. Felt.....	42
4.4.4. Kapital.....	43
5. RELIGION.....	45
5.1. Litt om islam.....	45
5.2. Koranen.....	46
5.3. Hijab i historien.....	46
5.4. Hijab i Koranen.....	48

5.5. Hijabens formål.....	50
5.6. Nyere tid.....	50
5.7. Sosial endring.....	51
5.8. Hijab som symbol.....	52
5.9. Ære og skam.....	53
5.10. Sladder.....	55
5.11. Islams syn på seksualitet.....	55
5.12. Guds engler.....	55
5.13. Muslimske kvinner.....	56
6. ANNEN FORSKNING.....	57
7. ANALYSE.....	59
7.1. Forholdet mellom eget valg og religionens / miljøets forventning.....	59
7.2. Forholdet mellom usynlighet og synlighet.....	66
7.3. Forholdet mellom beskyttelse og utrygghet.....	69
7.4. Forholdet mellom moral og dobbeltmoral.....	70
7.5. Forholdet mellom respekt og trakassering.....	72
7.6. Forholdet mellom autonomi og umyndiggjøring.....	73
8. OPPSUMMERENDE KONKLUSJON.....	75
8.1. Hijab som systembærende konsept.....	75
8.2. Samsvarer motivene bak hijaben med kvinnenens opplevelser?.....	77
9. TILBAKEBLIKK OG «UTBLIKK».....	81
10. KILDER.....	83
11. VEDLEGG.....	87
Nr1: Godkjenning SDN	
Nr.2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	
Nr.3: Intervjuguide	

1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Utgangspunktet for mitt valg av tema er samfunnsdebatten rundt tildekking av kvinner. Jeg har med stor interesse fulgt med på den de siste årene, og registrert den sterke polariseringen debatten har vært preget av. Jeg har opplevd debatten unyansert og lite konstruktiv, og det har vært vanskelig å ta stilling til problemstillingene som reises rundt tilsløring fordi jeg har hatt for liten kunnskap om skikken. Jeg kom over en bok der 18 muslimske kvinner har skrevet hver sin tekst om deres forhold til tilsløring: *Utilslørt. Muslimske Råtekster* av Nazneen Khan-Østrem og Mahmona Khan (red.) (2011). Bidraget til Sarah Selaihi: *Ørkenblomst i vinterland* var utslagsgivende for at jeg bestemte meg. Det var noe ved hennes tekst som pirret min nysgjerrighet. Hun beskriver sin veg mot å ta i bruk hijab, og hva hijaben handler om for henne. Mange av utsagnene hennes festet jeg meg med, og de ga meg assosiasjoner til teori og temaer jeg er opptatt av. Noen av perspektivene hennes er nye for meg, og jeg ønsker å undersøke dem nærmere.

1.2. Problemstilling

Innfallsvinkelen min er at hijab inngår i en større samfunnsmessig og religiøs sammenheng enn andre tilfeldige plagg, og at hijaben er forbundet med flere aktører enn av hijabbrukerne selv. Jeg ønsker å finne ut hvordan muslimske kvinner opplever å bære hijab, og hva de forteller om sine motiver og valg. Mitt perspektiv er at ingen valg foretas i et vakuum, men inngår i en sosial kontekst på ulike arenaer. Kvinnene lever i en sammenheng og side om side med sine menn, og siden hijab ofte blir fremstilt som pådyttet av menn er jeg derfor også interessert i å høre hva hijaben betyr for mennene. I og med at hijab er et religiøst plagg må også moskèen være et sentralt sted å søke innsikt. Religiøse ledere vil i kraft av sine roller være representanter for det religiøse systemet hijab inngår i. For å få innblikk i hvilken rolle hijab har i islam, spør jeg ledere i moskèen om hva som er begrunnelsen for plagget og hvordan de veileder om hijab. I tillegg til disse nevnte informantene bruker jeg autoriserte kilder, samt at jeg gjør en tekstanalyse av den publiserte teksten til Selaihi (2011).

På denne bakgrunn blir oppgavens tittel som følger:

Hijab som systembærende konsept.

Med systembærende konsept mener jeg hele samlingen av forståelser og faktorer som er med på å opprettholde og videreføre både intensjon og praksis med hijab.

Forskningsspørsmål 1:

Hva forteller muslimske kvinner og menn om hijab, og hvordan begrunnes bruk av hijab av muslimske ledere i Norge?

I samtalene, og under bearbeidingen av lydopptakene etterpå, da kompleksiteten og paradoksene dukket frem, formet det seg enda et spørsmål som blir forskningsspørsmål 2:

Samsvarer motivene bak hijaben med kvinnenenes erfaringer?

1.3. Utforming og opplegg av undersøkelsen

Jeg skaffet meg et utvalg som besto av 5 kvinner, hvorav 4 brukte hijab, og 4 menn, hvor en av dem var imam og en var styreleder i moskèen. Jeg innlemmer som nevnt også Selaihi (2011) som en del av mitt materiale. Det vil si at jeg opererer med åtte intervjuer (ni personer) og en biografisk tekst.

Jeg var ute etter informantenes egne opplevelser. Spørsmålene til intervjuguiden jeg utarbeidet var inspirert av teksten til Selaihi (2011). Etter å ha analysert teksten hennes satt jeg igjen med seks ulike temaer som angår hijab.

Jeg brukte kvalitativt forskningsintervju som metodisk tilnærming. Jeg ville finne mest mulig ut om hijab, men hadde ikke problemstillingen klar da jeg startet intervjuene. Jeg ønsket å gå bredt ut. Det var spennende å finne ut om jeg ville møte disse temaene igjen hos mine informanter, eller om jeg ville finne noen annet?

Jeg satt tilbake med et bredt spekter av svar. Hijab handlet jo om så mye! En av kvinnene sa: «Vi kan ikke bare snakke om dette plagget. Det handler om så mange ting». Det er grunnen til at oppgaven er blitt så vid. Dersom man skal svare på hva hijab handler om kan en ikke svare smalt. Oppgaven er et resultat av at jeg fikk mulighet til å stille de spørsmålene jeg ønsket, og hva jeg fant. Funnene ga retningen for den teoretiske vektleggingen av oppgaven.

1.4. Hovedkilder

I teoridelen vil jeg presentere symbolsk interaksjonisme (Moe 2009, Cuff m.fl. 2006), Det dialogiske selv (Hermans (2009, 2010), Bourdieus fire nøkkelbegreper (1993; Cuff m.fl.2009 og Prieur & Sestoft 2005) og utviklingsøkologi. (Bronfenbrenner 1979; Klefbeck og Ogden 1994) Disse teoriene skal danne oppgavens bakteppe. Videre benytter jeg utgivelsene til Høstmælingen (2004), Vogt (2004), Tucker (2008) og Khader (2002) med flere, som på ulikt vis belyser hijaben i liv og lære.

1.5. Andre studier

Førde (2006) har gjort en studie ved en videregående skole i Norge med elever mellom 16 og 20 år. Hun har observert og hatt uformelle intervjuer med 30 muslimske jenter, hvorav 10 jenter som brukte hijab ble dybdeintervjuet. Jentene har bakgrunn fra Pakistan, Marokko, Somalia og Midtøsten og har til felles at de lever som muslimer i Norge. Jentene er blitt intervjuet om deres konkrete og kroppslige erfaringer med hijab.

I Tolaymat og Moradis (2011) undersøkelse av 118 amerikanske muslimske kvinner benyttes objektiviseringsteori til å utforske hvilken rolle hijab har for kroppsbilde og spiseforstyrrelser. Hvorfor denne forskningen er interessant i min oppgaven er fordi utgangspunktet for studien er at hijab er hevdet å ha ha innvirkning på kvinners seksuelle objektivisering (Droogsma 2007, Mernissi 1987, Read & Bartkowski 2000, og Ruby 2006, i Tolaymat og Moradi 2011)

Objektivisering vil si når kvinnekroppen, eller seksualiteten, reduseres til en instrumentell ting, løsrevet fra individet. (Fredrickson & Roberts 1997, i Tolaymat og Moradi 2011)

Noen tolker hijab som en form for seksuell objektivisering begrunnet med at hijab er en måte å kontrollere kvinners seksualitet på og for å opprettholde kjønnskillene som ekskluderer kvinnene fra offentligheten, eller også for å avseksualisere henne. (Mernissi 1987, Mule & Bartel 1992, og Hatem 1988, i Tolaymat og Moradi 2011). Selv om denne undersøkelsen handler om kvinner og spiseforstyrrelser er spørsmålet om hijab relevant.

Hovedfagsoppgaven til Benjnouh (2001) bygger på feltarbeid blant unge muslimske kvinner av andregenerasjons nordafrikansk opprinnelse i Paris. Studien bygger på ni informanter og tre sekundære samtalepartnere. Avhandlingen tar for seg kvinnenes tolkning av religion og tradisjon og hva som motiverer dem til å bruke, eller ikke bruke, hijab og hvordan kvinnene

markerer sin individuelle og kollektive identitet, samt hvilke implikasjoner hijab gir for jentenes liv. Det viste seg at Benjnouh gjorde seg samme erfaring som meg, at man kan ikke studere hijaben for seg fordi hijaben er så forbundet med tro, tradisjon og identitet.

Ikke noen av disse presenterte forskningsrapportene kan generaliseres, da forskningen er gjort innenfor en bestemt kontekst, tid og sammenheng, dessuten med små utvalg. Jeg vil likevel kommentere mine egne funn opp mot dette materialet i oppgaven, fordi dette er den mest relevante forskningen jeg har funnet som samsvarer best med mine egne problemstillinger.

1.6. Avgrensning

Tildekking av kvinner har mange former, uttrykk og grader, fra full tildekking med niqab og burka til små nette sjal. Grad av tildekking har lite fokus i oppgaven. Jeg omtaler hijab, som er det hodeplagget mine informanter bruker, selv om resten av bekleddingen løses individuelt. Hijab dekker hår, nakke og hals, ofte ned til brystet. I oppgaven bruker jeg betegnelsen hijab, slør og sjal om hverandre. Oppgaven behandler ikke tematikken rundt forbud av hijab, heller ikke barnehijab eller ansiktslør. Barnehijab ligger utenfor oppgavens tema, det samme med ansiktsjal, som to ulike problemstillinger i debatten. Jeg er interessert i tildekkingen som fenomen, ikke like mye i måten og graden. Jeg mener likevel det er en stor forskjell å vise ansikt og å ikke gjøre det, selv om det på den ene siden bare handler om gradsforskjeller, så er det på den annen side også noe eksplisitt annet. Veldig mange før meg har hatt hovedfokus på frihet og tvang, og på identitet knyttet til hijaben. Dette vil ikke være min prioritering utenom der det faller naturlig å ta det med. Jeg ønsker å konsentrere meg mer om hijaben som fenomen.

Alle jeg har intervjuet har fått fiktive navn. To kalles som rollene deres tilsier, imam og styreleder.

1.7. Oppgavens struktur

Jeg vil ta leseren med i gjennomgangen av oppgaven i den rekkefølgen jeg selv tilegnet meg stoffet.

I kapittel 2 beskriver jeg forskningsmetode, presenterer informantene jeg har intervjuet, og hvordan jeg har analysert materialet. I tillegg vil jeg fortelle om hvilke refleksjoner jeg gjorde meg rundt feltarbeidet.

I kapittel 3 presenterer jeg mine funn. Jeg innleder med analyse av Selaihis (2011) tekst og gjengir deretter deler av intervjuene. Jeg har viet stor plass til stemmene i utvalget. Ingen kan bedre enn dem selv fortelle om hva hijaben betyr og hvilke utslag den gir for livene deres, bedre enn noen teoribok. Jeg lar mine informanter komme til ordet med så få kommentarer fra min side som mulig. Da kan leseren lettere avgjøre om mine analyser yter mine informanter rettferdighet og respekt.

Kapittel 4, 5 og 6 utgjør teoridelen av oppgaven. Hovedlitteraturen er allerede presentert, sammen med annen forskning jeg har valgt å se på.

I kapittel 7 kommer analysedelen, og nå kommer jeg til ordet. Da er materialet i mine hender og jeg vil ut fra de tilegnede teoretiske perspektivene prøve å behandle stoffet på en måte mine informanter vil kjenne seg igjen i, selv om de nødvendigvis ikke behøver å være enige i mine betraktninger.

Oppsummerende konklusjon kommer i kapittel 8, før oppgaven avrundes i kapittel 9 med noen avsluttende betraktninger.

2. FORSKNINGSMETODE, MATERIALE OG ANALYSEMÅTE

2.1. Kvalitativt forskningsintervju

Et kvalitativt forskningsintervju betraktes av Hammersley og Atkinson (2004) som en sosial begivenhet, hvor man samtidig er observatør. Samtalen skal flyte fritt og mest mulig naturlig, men kontrollert ved hjelp av plan og struktur. Meningen med et kvalitativt intervju er at informasjonsflyten skal forløpe mer som en samtalen enn et intervju, og at resultatet blir et samarbeidsprodukt av delt forståelse, altså en dobbel refleksiv samtale (Silverman 2003).

Det skulle være rom for at samtalen tok sine egne veier på leit etter nyanser jeg ikke kunne forberedt eller forutsett på forhånd. Det skulle også være åpning for oppfølgingsspørsmål som blir til der og da.

Jeg ønsket å være åpen for hva jeg fant, og være villig til å møte det uforutsigbare, og ha mulighet for å justere kursen underveis dersom det ble aktuelt. Dette er styrken i kvalitativ forskning (Bryman 1999) og sterkt medvirkende til at intervjuene opplevdes så spennende og utforskende som de gjorde.

2.2. Utvalget

Jeg hadde planlagt at mine informanter skulle bestå av 5 kvinner som bruker hijab, 2 muslimske menn og 1 imam. Jeg var rimelig nytilsatt ved Flyktningsenheten i en kommune, og for å få tilgang til informanter var jeg avhengig av hjelp fra mine kollegaer. Jeg ba om tips til intervjuobjekter som kunne såpass mye norsk at vi kunne unngå bruk av tolk. Dette for at informantene skulle kunne snakke så fritt som mulig til meg uten å la seg påvirke av tolken, og for å unngå et mellomledd hvor informasjon kan gå tapt eller misforstås. Det ville bety at jeg ikke kunne benytte de senest ankomne flyktingene, men at de måtte ha bodd i Norge en tid for å ha brukbar norsk til å kunne føre en samtale om temaet. Jeg ønsket samtidig å ha spredning på opprinnelsesland, alder og utdanningsbakgrunn. Ut fra de forslagene jeg fikk valgte jeg ut etter ovennevnte kriterier.

Jeg har vært prisgitt andres vurderinger for hva som kunne være interessant for meg. Det kan selvfølgelig være farget av den enkelte kollegas meninger og standpunkt.

Da jeg avtale tid og sted for samtalen med imamen fortalte han at styrelederen i moskèen også kom til å være tilstede under intervjuet. Det skulle vise seg at styrelederen ikke bare var

tilstede som en tredjeperson, men at han også deltok i samtalen. Slik endte jeg opp med fire mannlige informanter.

Da jeg hadde gjennomført fire intervjuer med kvinner, så jeg at det var en brikke som manglet. Jeg ville gjerne også møte en kvinne som hadde valgt å ta av hijaben sin, i stedet for den femte kvinnen som kanskje ville gi meg mer av det samme jeg allerede hadde innhentet. En kvinne som hadde tatt av hijaben ville kunne tilføre materialet mitt nyttige perspektiver. Den femte kvinnen ble da en kvinne uten hijab.

Jeg henvendte meg personlig på mobil til de aktuelle og inviterte dem inn i prosjektet mitt. Alle leste også informasjonsskrivet (vedlegg 1) jeg hadde skrevet på forhånd, og de signerte samtykkeerklæringen. Det ble presisert at deltakelsen var frivillig, og at informantene ville bli anonymisert. Alle ble informert om at det var mulig å trekke seg, uten å oppgi grunn, når som helst i prosessen.

Jeg rettet meg etter «Den nasjonale forskningsetiske komitè for samfunnsvitenskap og humaniora» (NESH) sine forskningsetiske retningslinjer, og fikk godkjenning fra Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) før oppstart av feltarbeidet (vedlegg 2).

Det samlede utvalget hadde opprinnelsesland fra: Afghanistan/Iran, Afghanistan/Pakistan, Eritrea/Libya (2 stk), Jemen, Pakistan, Somalia, Somalia/Kenya og Sudan.

En kvinne og en mann har bodd i Norge i henholdsvis 21 år og i 18 år. Resten av utvalget har bodd i Norge i underkant av 4,5 år i gjennomsnitt. Gjennomsnittsalder totalt: 32,8 år.

Gjennomsnittsalder for kvinnene: 29 år og mennene 37,5år. Yngste kvinne var 27 år og eldste 30år. Det var mer spredning i alder på mennene der yngste deltaker var 21 år og eldste 58år.

Utdanningsbakgrunn for kvinnene: En av kvinnene var akademiker, to hadde bachelor, hvor den ene hadde ett års høyskole i tillegg til bachelorgraden, en av kvinnene hadde videregående skole og en kvinne hadde ingen utdanning. Utdanningsbakgrunn for mennene: En akademiker, en hadde fagbrev, en var på veg mot å ta fagbrev, imamen hadde lærerbakgrunn og to års utdanning i islam.

2.3. Intervjuguide

Intervjuguiden ble mer brukt som en sjekklister for at jeg skulle huske å komme innom alle temaene. Ofte hadde mine informanter kommet innom et eller flere av temaene mine før jeg rakk å stille dem.

Intervjuguiden måtte også justeres etter hvem jeg skulle snakke med: kvinner med hijab, kvinne uten hijab, menn, imam. Spørsmålene omhandlet de samme temaene, bare med tilpasset innfallsvinkel. Pål Repstad (2007) foreslår en fleksibel intervjuguide med noen hovedspørsmål, og noen forberedte oppfølgingsspørsmål. Fleksibilitet og improvisasjon er nøkkelordene her.

Jeg tok samtalene opp på bånd for at det skulle være lettere å være tilstede i samtalen uten å måtte notere. I bearbeidingen av intervjuene kan man spole tilbake og høre om igjen informasjon som man gjerne ville gått glipp av uten opptak. På den andre siden kan et lydopptak oppleves hemmende og skummelt.

Et intervju vil være preget av hvordan deltakerne oppfatter hverandre. Hvem representerer jeg for dem, og de for meg? Hvor fritt vil de snakke? Er svarene jeg får deres oppriktige meninger, eller vil svarene være farget etter den konteksten de blir stilt i? Vi er ikke bare avhengig av kunnskap om den andre, men må samtidig være oppmerksomme på hvordan vår egen kulturelle kontekst influerer i tolkningen av den andre. Øyvind Dahl (i Drønen 2006). (Intervjuguide, vedlegg 3)

2.4. Prøveintervju

En av informantene mine som hadde sagt seg villig til å delta i prosjektet var en kollega. Hun var førstemann ut og var positiv til å stille opp på et prøveintervju. Jeg hadde på forhånd bedt henne om å gi meg en tilbakemelding på hvordan hun opplevde hele settingen totalt, og evaluere både spørsmålene og gjennomføringen av intervjuet. Det var greit å få sjekke ut tidsbruk og å sjekke at det tekniske stemte i forhold til lydopptaket.

Denne kollegaen var kjempefornøyd etterpå. Hun opplevde det positivt. Jeg var spent på om noen av spørsmålene kunne være for nærgående eller om noe kunne oppfattes annerledes enn jeg hadde tenkt. Jeg så ikke noen grunn til å endre på opplegget. Det opplevdes trygt å møte en fremmed neste gang, når jeg først hadde hatt en gjennomgang og fått bekreftet at spørsmålene var relevante, at tidsskjemaet ville holde, og at intervjurommet og det tekniske fungerte.

2.5. Refleksjon rundt egne erfaringer under feltarbeidet

Samtlige jeg hadde på listen min over mulige informanter takket ja til å delta. Det hadde jeg virkelig ikke regnet med, og det ble en svært positiv overraskelse for meg. At jeg kunne presentere meg som en som arbeider ved Flyktingenheten, og kunne navngi en person de kjenner, som hadde anbefalt meg å ta kontakt med dem, har nok vært en god døråpner for denne positive responsen.

Man kan gå ut fra at Flyktingenheten for de fleste har vært «en trygg havn», og som informantene på mange måter har vært avhengige av for å få støtte, hjelp og veiledning da de ble bosatt i kommunen. Når jeg som ansatt i Flyktingenheten spør om deltakelse i et forskningsprosjekt så kan det oppleves som en gjenytelse for den bistanden man har fått.

Asymmetrien mellom en «hjelper» og en «mottaker» kan gjøre det vanskeligere å si nei på en forespørsel. Å samtykke kan ha vært en større belastning enn hva jeg har oversikt over.

Dersom de er trygge på hva enheten representerer så kan det oppleves mindre utfordrende å si ja, enn om forskeren kom fra et annet sted. Personene som dette var aktuelt for er vant til å bli innkalt til samtaler i enheten. Dette kan oppleves som en i rekken. Samtidig er dette noe helt annet, så informantene kan også ha opplevd intervjuet som stressende og uforutsigbare i forhold til andre treff ved enheten.

En av informantene kjente meg fra før. Alle de andre skulle møte et ansikt de ikke hadde sett før. Da har man kortere tid til å bygge tillit.

Jeg brukte en mannlig kollega som døråpner for meg til å komme i kontakt med imamen.

Nevnte kollega var litt kjent med imamen fra før. Denne kollegaen henvendte seg til imamen og fortalte at jeg ønsket å ta kontakt. Det responderte han positivt på.

Intervjuet med imamen ønsket jeg å ha i moskèen. Jeg tenkte at atmosfæren, og hele settingen i moskèen, kanskje kunne stimulere til noen flere refleksjoner hos meg enn om han kom til min arbeidsplass. Jeg ønsket at imamen skulle være mest mulig på hjemmebane når jeg snakket med han. Jeg ønsket ikke at han eventuelt skulle justere budskapet sitt etter omgivelsene. I tillegg var dette en mulighet for meg å få besøke moskèen som har en så stor innflytelse i forhold til mitt tema. Jeg måtte ta stilling til tildekking selv. Skal jeg dekke meg eller skal jeg ikke? Hva er respekt i dette tilfelle? Hva med deres respekt for meg? Jeg er ikke muslim. Jeg bruker ikke hijab. Jeg gikk noen runder med meg selv. Jeg kjente på ydmykhet og motstand på en gang. Hvem skal jeg dekke meg til for, imamen og mennene der, moskèen som et hellig hus, eller for Allah? Jeg spurte like godt imamen om jeg måtte komme tildekket,

da jeg ringte han for å avtale tid og sted for intervjuet. Han svarte at det var ønskelig, men at jeg ikke måtte. Jeg gikk enda flere runder med meg selv, jeg tok virkelig stilling, jeg ville ikke bare ta med meg et sjal i forbifarten og gå. Jeg tenkte på de muslimske kvinnene jeg allerede hadde intervjuet, jeg tenkte på mennene jeg hadde snakket med. Jeg tror jeg lettere hadde tatt på meg sjal dersom dette var mitt første intervju, men kvinnene og mennenes forståelse av hijab gjorde det mer utfordrende. Jeg kunne ikke ta det på på deres premisser. At jeg likevel valgte å dekke meg til var at jeg nå var på «deres» hjemmebane, at jeg var ønsket velkommen inn i moskèen, og jeg valgte å følge spillereglene. Jeg ønsket heller ikke å provosere. Men hvordan kle seg tekkelig med sjal på hode uten å se ut som du skal på karneval? Det hadde også vært respektløst hvis min fremtreden hadde sett komisk ut. Jeg gikk mannekeng for familien min og fant frem til det mest tilforlatelige antrekket jeg kunne finne, og det var vanskeligere enn jeg hadde trodd. Å velge sjal var også en måte for meg å prøve selv hvordan det opplevdes på egen kropp. Sjalet måtte jeg ta på meg utenfor moskèen. Jeg kunne ikke gå slik fra egen arbeidsplass. Hva om jeg møtte noen? Jeg fikk ros for bekleddingen av imam og styreformann. Jeg var helt ærlig med dem og sa at jeg hadde «jobbet med saken». Det var mitt forsøk på å bryte isen mellom oss. Fra dems side hadde de forberedt kalde og varme drikker, og snacks. Imamen hadde forberedt seg med flere sider håndskrevne punkter. Underveis ble det bønnetid, imamen og styrelederen ba mens jeg slappet av med kjeks og nøtter imens. Jeg oppfattet imamen som litt nervøs i starten, og styrelederen oppsummerte til slutt at jeg hadde snille spørsmål. Kanskje de hadde forventninger om at jeg skulle stille dem til veggs? Mitt mål var å forsøke å trenge inn i deres egen forståelse av tildekking.

Det ble varmt under ullsjalet, og jeg måtte passe på at det ikke gled ned på skuldrene. Det var veldig fremmed å sitte under et dekke fordi jeg var i en moske og snakket med to menn. Jeg måtte nok hatt litt mer trening. Det var en nyttig opplevelse, og det var befriende å ta det av på utsiden av moskèen etterpå, og slippe luften til.

Alle informanter møtte presis og forholdt seg til temaet. Samtlige gjorde sitt ytterste for å forstå spørsmålene og å besvare dem etter beste evne. Kun en gang satt jeg med opplevelsen av at informantene var mer tilbøyelig til å ville belære enn å besvare. Jeg var en stund bekymret for at jeg ikke ville komme innom de temaene jeg hadde forberedt. Denne informanten uttalte underveis i intervjuet, muligens fordi han leste tankene mine: *"Jeg er veldig glad, og jeg beklager hvis jeg snakker så mye, men jeg er glad at noen person spør meg med offentlige spørsmål, og gode spørsmål, derfor jeg er spent og snakker så mye"*. Vi kom i mål til slutt, selv om det trakk ut i tid, og han fikk heldigvis ikke parkeringsbot.

Mitt åpnings spørsmål til kvinnene var om de ville fortelle meg litt om hijaben sin. Kvinnene begynte å snakke ut fra seg selv, og det ble gode samtaler. Jeg opplevde at de viste meg stor tillit. Det var snørr og tårer og mye latter. At de var så åpne med meg var mer enn jeg hadde håpet på. De uttrykte glede over å få snakke om dette temaet og praten gikk lett. Den ene kvinnen som hadde litt dårligere norskkunnskaper enn de andre hadde naturlig nok litt kortere svar, ellers gikk vi utover tidsrammen før vi kom oss gjennom alt.

At jeg tok opp samtale på bånd så ikke ut til å hemme deltakerne. Det som var bra med lydopptaket, var at jeg i ettertid kunne høre meg selv. Jeg ble flinkere etterhvert til å ikke overta eller avbryte informanten i min iver og mitt engasjement under samtalen. Under transkriberingen hører jeg meg selv avbryte et svært interessant resonnement. Jeg ble flinkere til å bite meg selv i tungen etterhvert.

Bryman (1999) snakker om å se verden gjennom subjektets øyne. Da svarer jeg at det vil man aldri kunne oppnå, med mindre man er den andre. Og bare ved å gå nær, hevder Bryman, kan man se verden med andres perspektiv. Hvor nær kan man komme på et par timers intervju? Resultatet vil selvfølgelig være svært begrenset og situasjonsbetinget, og påvirket av alle de omstendigheter og forhold som spiller inn i denne situasjonen. Hvilken forståelsesramme setter jeg uttalelsene inn i? Hvilke teorier hadde jeg i hode da jeg utformet spørsmålene? Spørsmålene er allerede farget av en tekst jeg har lest fra en annen kvinne.

Jeg har etter beste evne kommet med en hermeneutisk innstilling, med et ønske om en samtale for best mulig å forstå. Det er vanskelig å bedømme seg selv om man har lyktes i det eller ei. Jeg vet med meg selv at jeg har prøvd å være åpen, men jeg vet også at det er langt igjen til jeg forstår.

Bryman (1999) betegner, som nevnt, et kvalitativt dybdeintervju som et samarbeidsprosjekt der intervjuer og informant sammen skaper kunnskap. Jeg tenker spesielt på en samtale med en av kvinnene som resulterer i at hun kommer til en erkjennelse om at mannen krever for mye av henne. Hun innrømmer i oppsummeringen på slutten av intervjuet at hun har svart overfladisk på et av oppfølgingsspørsmålene. Gjennom vår samtale ser hun en skjev ansvarsfordelingen mellom seg og sin mann. Hun ser noe hun ikke har sett før, og jeg lærte noe om prosesser generelt, og hvordan det artet seg for denne kvinnen spesielt. Vi fikk begge en utvidet og forandret forståelse av hennes daglige strev. I hermeneutisk tenkning har vi forstått helheten ved hjelp av delene, slik som delene forstås og tolkes utfra helheten. Gadamer (2012) kaller dette for den hermeneutiske spiral, hvor mening og selvrefleksjon dannes.

Alder gir respekt i mange kulturer, i så fall hadde jeg fordelen på min side. Foruten en av

mennene så var alle informantene yngre enn meg selv. Jeg håper alle jeg snakket med opplevde å bli møtt med samme respekt som jeg opplevde å få. Jeg var forberedt på at øyekontakt mellom kvinne og menn kan vektlegges ulikt. Spesielt den yngste mannen lot blikket gli over på veggen når han snakket med meg.

Ulike normer og dårlig kontekstsensitivitet kan resultere i misforståelser. Jeg har en høy og rå latter og jeg har store fakter. Jeg har lært av mine informanter at dette ses på som løsaktig i en muslimsk kontekst.

Jeg følte meg også frem da jeg hadde noen spørsmål om hijaben i lys av seksualitet. Hva er innenfor i forhold til hva jeg kan spørre om?

Menneskene jeg har intervjuet er oppegående folk og jeg vil ikke undervurdere deres kjennskap til kulturelle forskjeller. Jeg tror ikke min fremtoning har hatt nevneverdig innvirkning på besvarelsene deres. Jeg oppdaget ikke noen misforståelser underveis. Jeg tror det viktigste var at vi sammen greide å etablere en god atmosfære og at de opplevde at jeg var oppriktig nysgjerrig på det de hadde å fortelle.

Under bearbeiding og koding av data i ettertid har det slått meg hvor enkelt det er å misbruke materialet utfra hvilken agenda du har, eller hvilke briller du tolker stoffet ut fra. Dersom du ikke oppriktig streber etter sannhet og er bevisst på hvordan egne holdninger kan påvirke tolkningene kan informantenes utsagn lett bli misbrukt. Når man snakker med mennesker som har bodd i landet i kun noen få år, vil det komme feil ord på feil sted, og man må ut fra sammenhengen forstå hva som er den egentlige meningen. Dette krever at man er helt tilstede og prøver å forstå totalbildet. Når man er vant til å snakke med mennesker på gebrokket norsk så kjenner man lettere igjen de vanligste feilene, og er vant til å forstå ulike uttaler og de vanligste språklige utfordringene. Det er enda farligere enn ellers å løsrive utsagn fra sammenhengen, fordi med lite norskkunnskaper er det mer utfordrende med nyanser og man kan til og med si det motsatte av hva man mener. Man må på mange måter bak ordene og fortolke mer enn vanlig for å få tak i mening, hva vedkommende egentlig prøver å si. Har du da ikke integriteten i orden kan det bli fristende å farge materialet med egne farger. Det sentrale spørsmålet vil bli om validitet og reliabilitet er ivaretatt.

En mann sier under intervjuet: *"Først og fremst så gir det meg en følelse av at kroppen hennes bare er for meg"*. Dette utsagnet kunne vært en aktuell problemstilling, men fortsettelsen lyder sånn: *"Det gir meg et ansvar og, at kroppen min er bare for henne"*. Her forandrer jo temaet seg til en annen mening. Den første setningen alene ble bare halve sannheten. Informantene har krav på å kjenne seg igjen i gjengivelsen, og det har jeg lagt vinn på.

Alle var svært glade for å få snakke om hijaben. De hadde ikke opplevd tidligere å få gå i dybden på temaet og flere av spørsmålene hadde de aldri blitt stillet før, ei heller til seg selv. Flere ga uttrykk for at mange av de tingene vi snakket om hadde de aldri tenkt over før i denne samtalen.

2.6. Tolkning av data

Jeg kategoriserte og analyserte datamaterialet etter Hammersley og Atkinsons (2004) metoder. Å forsøke å finne ut om datamaterialet viser noen bestemte mønstre, og om de overrasker på noen måte, eller om det finnes uoverensstemmelser i materialet.

Jeg plukket først teksten til Selaihi (2011) fra hverandre etter hennes temaer og grupperte utsagnene deretter. Når det gjelder intervjuene så ble de transkribert så raskt som mulig etter samtalene for å bevare mest mulig av informasjonen i minnet. Kroppspråk, blikk og fakter er med å vektlegge mening, og dette kommer ikke frem på bånd.

Ved hjelp av lytting til opptakene, de transkriberte notatene, oppdeling, systematisering og sammenstilling av utsagn etter tema, ble intervjuene strukturert etter ulike kategorier som fløt opp i prosessen og viste seg å være hovedtrekkene i intervjuene. Begrunnelsene som gikk igjen for bruk av hijab ble til slutt til seks emner. Bryman (1999) mener at teoretisk resonering skal oppstå mot slutten av prosessen. Jeg fulgte hans råd. De seks emnene har dannet grunnlaget for oppgavens teoretiske profil, men nå vil jeg først presentere tekstanalysen. Deretter går jeg direkte over til å presentere intervjuene, uten nærmere foranledning, i den kategoriserte formen som jeg mener materialet inviterer til.

3. PRESENTASJON AV FUNN

3.1. Analyse av Sarah Selaihis tekst.

Selaihi (2011) forteller om sin vei til hijaben. Hun er 18 år, oppvokst i Norge med norsk mor og algerisk far. Hva får en norsk-algerisk jente oppvokst på Vålerenga til å velge hijab? Når man går inn i teksten hennes er det noen hovedtemaer som dukker frem i hennes fortelling.

A. Religionens svar på tilhørighet.

Selaihi opplever at det er vanskelig å finne sin plass i denne verden. Det er derfor hun søker Allah, sier hun. Det gir henne en følelse av å være en del av noe større. Hijaben blir en inspirasjon for henne til å leve som en god muslim, samtidig som det for henne blir et signal til omverden om hvem hun vil være. Hijaben gir henne en innvendig ro og et ytre signalement. Begge deler er viktige for Selaihi, men først og fremst ønsker hun å styrke sitt forhold til Gud, og hun tror at hijaben vil hjelpe henne til det.

B. Ønske om å leve rett.

En gang da Selaihi var barn og kom hjem fra skolen hadde faren besøk av en venn som ikke hadde sett Sarah uten sjal før, noe hun brukte i moskèen. Hun forteller at hun skvetter til og kjenner et stikk i magen. Hun var redd for hva «onkel» skulle tenke. Hun forteller også at på besøk i Algerie tar familien hennes ikke hijab så alvorlig som henne. Hun mener de bruker hijab på bakgrunn av kultur og tradisjon, mens for henne er det et religiøst spørsmål, men vi får ikke hennes teologiske, historiske, kulturelle eller sosiologiske argumentasjon for hvorfor hijab er det rette.

C. Feminitet og mote.

Som barn bruker Selaihi hijaben av og til for å pynte seg. Hun syns hun ligner litt på tante Leila, som hun syns er så fin. Allerede som liten har hun funnet sitt ideal og vil være som henne.

Når Selaihi blir eldre og bestemmer seg for å ta hijaben på for alvor beskriver hun at det gir henne en fornemmelse av feminitet hun ikke har følt tidligere. Hun føler seg stolt, elegant og spesiell. I Algerie opplever hun at hennes jevnaldrende slektninger tar sjalet på og av som det passer. De vet alt om siste skrik innen hijabmote, og de beskriver det som et fancy

tilbehør.

D. Forholdet mellom synlighet og usynlighet.

Selaihi opplever å bli lagt merke til med hijaben sin. Hun merker folks blikk, tydeligere på Majorstuen enn på Grønland. I samtale med moren peker moren på problemet med at andre ikke ser lengre en sjalet. *...tenk om folk ikke ser deg, - ser den du er?* (Ibid:55). For Selaihis del veier den åndelige dimensjonen med hijaben tyngre. Det kommer ikke frem at hun har et ønske om at hijaben skal usynliggjøre henne i offentligheten. Hun ønsker å bli sett, fordi hun fremhever hijaben som en identitetsmarkør, men hun tar på sin måte kontroll over kroppen sin *..deilig å slippe å bekymre seg for at mannen ved siden av meg skal stirre puppene mine i hjel* (Ibid:56)

E. Å bli forstått ut fra sin egen virkelighet.

Selaihi etterlyser mer nysgjerrighet på hvorfor hun vil bruke hijab. Hun opplever å ikke bli forstått, men at debatten omkring hijab blir urasjonell og styrt av følelser. Hun mener at hun må forklare på «deres» måter. Hun tror dette skyldes at hun tar sine valg basert på tro. Så lenge motparten ikke tror opplever hun å ikke nå frem på den måten hun ønsker. Hun forteller om skuffelse over å få spørsmålet om hun har valgt det selv. Da opplever hun at hun ikke blir tatt på alvor. Hun regner seg som sterk og selvstendig. Andre ser henne ikke slik med hijaben. For henne er hijab et tydelig symbol på frihet, tro og identitet. Hun opplever at andre forbinder hijab med undertrykkelse og stakkarslighet. Hun ønsker ikke å tilpasse sin overbevisning til hvordan andre opplever hijaben. Hun mener hijaben er hennes rett og en viktig del av hennes religiøse jeg. Hun vil ha seg frabedt at feminister, og det hun kaller frihetskjemper, skal påberope seg å tale hennes sak. Hun mener de aldri har spurt henne om hennes tanker rundt hijaben, men trer definisjonene nedover hodet hennes uten et ønske om å lytte. *Kan de virkelig ikke leve med at jeg foretar valg de ikke forstår...* (Ibid:58)
Først sier de at vi må være selvstendige. Så tar de fra oss selvbestemmelsesretten hvis vi ikke gjør som de vil! (Ibid:53)

F. Provokasjon inspirert av motstand

Om forholdet til moren sier Selaihi at moren må tåle hijaben akkurat som hennes foreldre måtte tåle hippibukser, rufsete hår og hjemmevevde lilla skjerf da hun var ung. *Hun har jo alltid vært en liten opprører selv.* (Ibid:56), sier hun om moren. Morens blikk gir henne inspirasjon, kampglød og selvtillit. *Motstand betyr at jeg kommer til å sette nesa i sky og*

gjøre akkurat som jeg vil, pluss litt til (Ibid:55).

Selaihi krever respekt for sitt valg. Muslimer må tåle at hun går uten, ikke -muslimer må tåle at hun går med. Som norsk-algerier kan hun ikke tekkes begge kulturer, dermed opplever hun å bli presset til selvstendighet. En selvstendighet hun opplever ikke blir tatt på alvor. Det hun kaller for norske feministers ignoranse opplever hun som mer undertrykkende enn hva som kommer fra muslimsk hold. Hun blir dyttet inn i en offerrolle hun ikke identifiserer seg med. Hun må forklare, begrunne og beskrive sitt valg, men uten å bli lyttet til. Hun mener at hennes energi brukes på å forsvare seg mot den påståtte undertrykkelsen som ellers kunne vært brukt på å utforske balansen mellom likestilling og selvstendighet ut fra islamske prinsipper (Selaihi 2011).

3.2. Forholdet mellom fritt valg og religionens / kulturens forventning

3.2.1. Fritt valg

De fem kvinnene jeg har hatt samtaler med har alle bakgrunn fra muslimske familier fra land der islam er den dominerende religion og kultur. Dette gjelder også for de fire mennene i mitt materiale. Bela som har hatt mesteparten av oppveksten i Norge forteller at hun kommer fra en streng muslimsk familie der det ikke var rom for åpenhet for andre måter å leve på. Hijaben er ikke påtvunget eller undertrykkende for henne, mener hun, men hun sier at mange opplever det.

Ingen mann har holdt gevær i hodet mitt og sagt du må bruke det. Det er et valg jeg har tatt. Tidligere så hadde jeg ikke valg. Da jeg hadde konflikt med familien ... Da var det tvang.

Hun gikk på tvers av familiens ønsker om å bruke hijab i ungdomsårene, men en hendelse i livet da en venninne døde var utslagsgivende for at hun stilte seg eksistensielle spørsmål. Bela brukte to år på prosessen som resulterte i at hun begynte med hijab.

Naima sier: *Alle som bruker hijab tar først på grunn av kultur, først. De tenker ikke på religion, jeg tror.*

Fatima: *Når du bor i et land som er muslimsk, alle kvinner har hijab.* Når jeg spør henne om hun opplever å ha valgt hijaben, svarer hun: *Du har et valg også, men når du er lite barn og*

lærer Koranen, du må forstå at kvinner skal dekke seg.... Fatima mener å stå fritt som voksen. Nei, det er ikke mannen som bestemmer. Ingen kan bestemme i mitt liv (Fatima)

Saynab forteller at i Libya er det noen som bruker hijab, og andre ikke. Men jeg tok ikke hijab akkurat på tiden. Eg tok bestemmelse å ha hijab på meg på universitetet. Det var litt sånn plutselig jeg bestemte å ha den hijab, og det var litt overraskelse i familien. .... de sa, okey hva nytt som skjedde? Jeg sa, fordi jeg vil, og så tok jeg den (Saynab).

For Isra var ikke hijab noe valg. I Iran, alle må ha uniform på skolen..... jeg skulle gå på skolen så derfor eg må akseptere alle regler. Men inni mitt hjerte og inni mine følelser eg var ikke så glad....

Abir, en av mennene i utvalget sier: Fra mitt land kan være mye press, men her i Norge hvis noen gjør det, det er frivillig. Men der og ser jeg, før familien min måtte ta på seg burka når de gikk ut. Men nå ser eg at de tar på seg sjal Videre sier han: Eg vil at min kone eller min søster skal ta på seg, men det er ikke sant at eg skal presse dem til å gjøre det, men eg trur de sjøl vil (Abir) Men han sier også: Hvis familien hennes sier det er ok, vi kan ikke gjøre noe med det. Det er hvordan familien vil det, så gjør de sånn. (Abir)

Jeg som er muslim og mann, jeg vil, du kan fokusere, at hun må gå for hva Koranen sier, uansett om du bor i Norge eller noen annen land, men jeg har ikke makt til at du må gjøre sånn, eller kunne si at du er en dårlig muslim, nei. Jeg kan aldri, ingen, ingen imam, ingen muslim kan si at hvis du går uten hijab du er ikke muslim, nei. (Murad)

I hvor stor grad vil neste generasjon oppleve at hijab er et frivillig valg? Bela sier om sin eventuelle fremtidige datter:

Eg vil aldri ta på henne sjal og eg vil aldri tvinge henne. Men underveis jeg kommer til å fortelle henne hva som forventes av henne... Jeg vil ikke pålegge de den byrden at de må være muslimer, ikke sant? Så om min datter skulle si, mamma jeg vil ikke ha hijab. Greit, sier jeg, det er ditt ansvar og du velger å ikke ha det. Du får bare tenke på hva som skjer videre med livet, men jeg kommer ikke til å elske henne mindre for det.

Bela tenker at datteren kan oppleve indirekte forventninger og press, men at hun vil presisere at hun ikke skal føle det. Hun ønsker at barna skal ha et fritt liv uten å pålegge dem byrder. *Jeg gidder ikke å skape mye problemer for mine barn. Jeg gidder ikke for eg har opplevd*

det. Eg håper min mamma er død i den tiden. Det blir lettere sikkert (Bela).

Naima forteller at hijaben i seg selv gir henne en form for frihet. Hijaben gir henne rett til å bli respektert og frihet til å bevege seg ute hvor og når det måtte passe henne. *For når jeg bruker hijab da kan jeg gå på veien i Sudan, eller i de arabiske land..... ingen kan spør deg eller plage deg eller snakke ikkje bra med deg. Da kan jeg gå for eksempel kl. elleve om natten eg kan gå på veien (Naima)*

Isra er den eneste kvinnen i utvalget som har valgt bort hijaben. Dette skjedde etter at hun kom til Norge. *Eg bare tenke sjøl, fordi aldri eg har tenkt sjøl.... Når eg har mulighet eg kan tenke (Isra)*

Det var første gang eg gikk ut uten hijab, eg følte vinden under håret, så det var fantastisk! (ler) Eg føler meg veldig lett nå. Det er som vinden rører på meg. (lukker øynene og drar pusten sakte inn) Eg er glad. Ikkje tenk på de andre. (Isra)

Nei..... Allah ikke aksepterer den som er tvunget til hvis du ikke gjør av egen vilje. Om du er fornøyd med den og glad i den, Allah belønner deg. Hvis noen tvinger deg du får ikke den belønning. (Styreleder i moskèen)

Av og til man føler seg sjøl, selv om ikke andre sier eller ikke sier,... men det er ikke mening fra noens side at vi skal presse. (St.1)

Hos oss, jo mer du går kledd, det viser at du er rik, at det er velstand, at du har lønning. ... Jo mer klær du legger rundt, og her er det jo kortere du har det. Jo kortere, det er jo ikke kvinners valg. I følge oss så er det blitt pådytta. Vestlige skulle kanskje mene at vi menn har pådytta den hijab. Vi mener at skjørtet er pådytta utenfra, altså fra menn sin side. Store designere, de er jo menn. De lager ikkje klær i prinsipp for å dekke kvinner, kvinners ønske. Det er de som designer, de som setter trend, ikke sant? Hvis kvinner hadde våre trendsettere så kanskje det hadde våre annleis, ja. (St.1)

3.2.2. Religion

Allah har anbefalt oss den hijab, bekledning (St.1)

Hijab, eller dekning er taqwa, å frykte Gud, gudsfrykt. Hvis man følger det, han er en god person.(St.1)

Bela tok på seg hijaben *fordi jeg frykter Gud. ...*

Naima forteller at av fire søstre er det bare hun som bruker hijab, selv om alle er muslimer. Hun liker å bære den. Hun mener at alle som tar den på gjør det på grunn av kulturen først, at de ikke tenker på religion. Hun mener man kan være riktig muslim selv om man ikke bruker hijab. Samtidig er det viktig hva Gud sier i Koranen, og der står det at håret ikke skal vise, sier hun.

Jeg tror hijab er en edel ting for meg... Det er viktig at andre menn ikke ser kroppen din (Fatima). Hun mener at hun selv ikke bærer den riktige hijab fordi hun bare dekker håret sitt. Hun mener hun burde hatt en svart ned til ankelen, det hadde vært det riktige. Hun sier at nå tar damene fargerike klær på seg, men at det ikke er lov, *men vi gjør det* (ler) (Fatima). *I Koranen en surah som heter hijab, og Gud sier at alle damer må dekke kroppen sin, at alle andre menn ikke skal se. Ikke parfyme, ikke sko som lager lyd. Ingen andre skal se når du går* (Fatima). På spørsmål om hun ikke gjør Guds vilje, svare hun: *Nei, inni meg jeg er ikke fornøyd. Jeg vet ikke hvorfor jeg gjør det .....jeg er ikke flink også, jeg er ikke flink om religionen min, har ikke lært mye* (Fatima).

Saynab henviser til at det står i Koranen at man må ta hijab. Hun forteller at det i Koranen er et helt kapittel om jomfru Maria, og at de må følge henne som sitt forbilde. *Jomfru Maria er nummer en for kvinner* (Saynab).

Et av spørsmålene mine var, hvordan veiledes det i moskeen om hijab?

Der er det: en kvinne ska dekke seg, og hvis ikke så er hun ikke muslim (Bela)

Eg husker ikke at det er blitt talet om hijab i moskeen (Saynab) Dette mener Khadja skyldes at alle vet at det er en del av religionen at en må bære hijab, derfor snakkes det ikke om det, men det snakkes om kvinner generelt.

.. når det gjelder hijabpåbud der e ingen forskjell, ikke noen uenighet der. Det er absolutt ingen. .... Der e absolutt ikke noe uenighet mellom hijab, men måten og graden (St.1)

Er det sånn at du skal helst dekke ansiktet også hvis du klarer det? Er det best på en måte?

På en måte. (Imam) En aya (koranvers) snakker om å dekke hele kroppen. De som forklarer den aya, de sier den kvinne som klarer å dekke hele kropp, det er veldig bra. Hvis hun kvinne klarer ikke å dekke ansiktet, hun får ingen straff (Imam)

Det er ikke noen tvil om at enhver kvinne som ikke bærer hijab, hu har jo på et eller aent nivå ikke forstått,- alvorret i det. (St.1)

Når det kommer mens, det betyr at alt som du gjør blir registrert (Naima). Hun forteller at før menstruasjonen kom brukte hun hijaben av og til, men etter menstruasjonen brukte hun hijaben konsekvent.

...på høyre har du en engel og på venstre har du en engel. Den venstre skriver alt det dårlige og den på høyre skriver alt det gode (Bela). Hun mener at for å kalle seg muslim må man følge det som står i Koranen og hun forstår Koranen slik at det er påbudt å dekke håret og brystene.

I Koranen står det at hvis du gjør noen feil, du skal få veldig, veldig vanskelig og forferdelig straff i helvete. Hvis f.eks du har håret ute, de skal henge deg fra håret og de skal brenne deg, og de skal gi til deg boiling iron .....hvis jeg skal gå uten hijab eg skal få sånn en straff, de skal henge meg kanskje mange, mange tusen år, de skal brenne meg, du skal få veldig forferdelige ting å drikke... (Isra)

... skal få denne straffen bare fordi håret ditt er ute, men ikkje de andre feilene som du skal gjør. (Isra)

Så nå du kan ikkje finne hva er en riktig informasjon av koranen, hva er riktig informasjon om islam. Eg vett ikkje koffor de er veldig opptatt av religion og opptatt av kvinner. Hvis religionen ikkje snakker om kvinner, hva snakker de om? De bare snakker om kvinner. (Isra)

De tolker koranen og islam bare på en side. Positivt for menn, negativt for kvinner. (Isra)

Fordi før Mohammed,... de hadde ikkje nogen hijab, de hadde ikkje nogen andre ting. Eg vet ikkje egentlig hvor kom denne klær eller denne hijaben som de sier. Men hvis vi skal finne hva betyr denne orden hijab, hijab betyr ikkje denne klæren. Hijab betyr at du må sette en grense .....Men nå, hvis du sier hijab, alle tenker på den klær.(Isra)

Isra tenker dette om påbud: *Det er ikkje obligatorisk, men alle sier det er obligatorisk. Det er ikkje obligatorisk i mitt privilegium. Denne guden som de snakker om, eg kjenner ikkje den. Eg kjenner en Gud som eg snakker med min følelse og min hjerte, eg er veldig glad i, som en venn. Eg liker masse, masse, denne guden som jeg tror på.* (Isra)

3.2.3. Kultur

Kvinner og mannen, vi har en ting i islam som vi kaller haya, og det at man blir flau. En del av islam er haya. Den kvinne eller mann som gjør dårlige ting har lite haya. Hvis haya går vekk han har mistet stor del av islam (St.1) De fire kvinnene i utvalget som bruker hijab sier de er stolte og fornøyde med hijaben sin og føler seg vell med den. Bela sier at hun hadde følt seg naken uten.

Kanskje det er veldig få mennesker som tenker at eg har hijab fordi Gud sier sånn. Det e få. (Isra) Isra legger vekt på kulturens betydning i dette spørsmålet. Hun er en av dem som har valgt bort hijaben. I begynnelsen det var veldig vanskelig fordi eg husker at første dagen det var ingen som hilset på meg, ingen på skolen.....de snudde hode og gå (ler) (Isra). Hun presiserer at for henne hadde det ikke vært mulig uten tillatelse fra familien.....det var veldig viktig for meg, min mor. Eg tenkte, hvis min mor sier nei? Då kan eg ikkje ta av (Isra).

Det e mange som liker ikkje meg, og mange er veldig sjalu (Isra) Isra tror at sjalusien skyldes at hun har fått en frihet som de andre ikke har. Det er mange som prøvde å ta av. De gikk tilbake til hijab. Du må være veldig modig. Hvis du var ikkje modig, du må tilbake. Det var mange som eg kjenner. Mange som ønsker, og de kan ikkje.(Isra)

Feminisme er en som daglig kjemper for kvinners rettigheter. Jeg kjemper for min tilværelse (Bela)

Eg vil at kvinner skal være likestilt, men jeg vett det ikke går an å være likestilt. Det går ikkje an, altså i våres kultur... I Norge går det heilt fint. I våres kultur så går det aldri an. (Bela)

3.2.4. Status

I hvilken grad skal tildekkingen være?

Enten du er oversminket, prøver å etterligne de vestlige klesstilen, du har bukse på deg, så er det en gruppe der. Så har du en gruppe der de går med hijab, litt større, skjørt. Så har du den burkagruppen. De er på en måte... De ser ned på vi som bruker disse små hijabene, for de mener du må jo dekke deg, hele deg. Og de som bruker skjørt vil da se ned på de som bruker bukse (latter). Det e fordommer hele veien. Det e trist, men det e sånn det e. (Bela)

Bela mener at det ikke handler om hvor mye du har på deg men hva som er i ditt hjerte, hva du tror på, men at jo mer tildekket en kvinne er jo mer blir hun sett opp til i hennes miljø.

Gir det høyere prestisje for mannen å ha en heldekket kvinne? Ja. Mannen blir veldig, på grunn av ære. De tenker at hvis min kvinne har helt hijab jeg kan være stolt, det er min kvinne som har hijab. Det er typisk muslimske menn. Det er sant. De tenker sånn (Isra)

Bela sier at hun vil bli betegnet som løsaktig og hore uten hijab i det muslimske miljøet. Hun mener at de mest tildekkede kvinnene får mer oppmerksomhet fra imamen enn henne. Hun som går med liten hijab, og ikke det store, blir ikke like respektert. Bela mener ei kvinne med stor hijab er mer på mennenes side. I det muslimske miljøet gir det Bela et pluss å gå med hijab, og hun forteller at det betyr veldig mye for hennes mann. Det gjør noe med hennes manns status. *Hvis ikke så hadde mannen på en måte feila sin rolle som mann, sier hun.* I islam er det mannens oppgave å sørge for at kvinnen følger reglene i islam, i følge Bela. Han ville fått problemer med andre menn som ville kommet til han dersom hun gikk uten. Hun mener de ville fremstilt henne som en annen person. At hun klarer seg godt i det norske samfunnet er også bra, men hun tror det betyr mindre for mannen og det muslimske miljøet enn at hun går tildekket.

3.2.5. Å gjøre mannen tilfreds

Vi sier at den kropp som har dekket seg er ren. Kroppen til en kvinne er til mannen hennes, ikke til andre folk (Abir)

Bela mener at hijab gjør mennene mer tilfreds fordi mennene da har litt mer kontroll. *Men for meg som er oppvokst i Norge så har jeg helt andre verdier. Jeg føyer meg ikke etter hva han vil. Eg mener at vi skal møtes halvveis. Eg e muslim og eg vett hva Koranen krever av meg,*

men jeg er ikke din slave (Bela)

Men når vi kom hit til Norge, i begynnelsen eg brukte hijab, fordi eg ble vant til å bruke hijab. Eg var litt redd, fordi alltid eg hørte at hvis du har ikkje hijab du skal gå til helvete. Hvis du lurer folk, du skal gå til helvete. Hvis du snakker med en mann, du skal gå til helvete, hvis du synger, hvis du danser, hvis du sminker, hvis du går på universitet og får utdanning, kanskje (ler), fordi du må ikkje være veldig høyt enn mann. Du kan ikkje snakke med makt med en mann. Alltid du må akseptere hva de sier. Du må alltid være under kontroll. Av og til eg tenkte. Hvilken religion er det vi har? (Isra)

Hvem bestemmer hvordan muslimske kvinner går kledd?

Hvis de gjør noe som ikke islam sier, jeg blir sur. Jeg blir sur, men jeg kan ikke gjøre noe. Du har som kvinne, mor eller kone eget karakter. Far, mann, bror har ikke makt over hun..... Heller ikke profeten Muhammed gjorde det på hans kvinne. Ingen sier du må gjøre sånn. Jeg må respektere dem (Murad)

Dersom hun bestemmer seg for å gå utildekket, hvordan vil du reagere på det? *Eg kan ikkje ha like mye kjærlichkeit for henne (Abir)*

Kvinnens klesdrakt tema blant menn?

Ja. spesielt hvis en dame fra samme kultur har tatt på seg miniskjørt, det kan være at vi snakker om. Og så tenker vi at det ikke er så bra. Det eg vil si, ja, vi gjør det. Vi diskuterer kvinneklær (Abir).

Jeg spurte om hvilken betydning det har for menn hvordan kvinnene deres går kledd?

Eg tror det har mye betydning for meg. Først og fremst så gir det meg en følelse av at kroppen hennes bare er for meg. Det gir meg et ansvar og, at kroppen min er bare for henne. Du ser at den gjør veldig mye forskjell. Hvis hun tar ansvar så ser du at jeg og tar mannsansvar. Det gir meg en følelse av at okey, hvis hennes kropp er bare for meg så mener jeg og det samme for henne. Så derfor eg tror at det betyr mye for meg. Det er viktig (Abir).

Du kan si uansett hvilken kvinne, om du er muslimsk eller, hvis det er noen som går med høyheler og sånt noe som klikker, du ber jo om oppmerksomhet. (St.1)

Enhver vil jo snu seg hvis eg hører tripp tripp tripp. De fleste menn, eller gutter.... Du kan sei dette inngår i moralen, koss du skal oppføre deg.....alle våre bevegelser, det er basert på et eller aent ut fra islamsk tradisjon, og da har man jo utarbeidet en moral ...visse forsiktighetsregler, hvis du ikke virkelig ønsker å vekke oppmerksomhet så (St.1)

.....eg var ikkje så glad...ikkje lov for kvinner å synge, mannen må ikkje høre vår stemme.....Lærerne på skolen og sjefen sa dere har ikke lov til å bruke sminke på skolen, dere har ikke lov til neglelakk, ikkje lov til lyse farger på klær, ingenting. Det var et stort hvorfor for meg. Hvorfor må vi ikke bruke? Det var bare et dumt svar, fordi mannen blir påvirket Vi bare akseptere (Isra)

I moskeen fant denne ordvekslingen sted:

Imam: ....det kan skadelig til den som står mot f.eks kvinne. De unge folk, eller mannen, skader på en måte, ikke direkte skader men, ... hvis mann ser til en kvinne uten hijab, ka skjer med han?

St.1: Det skjer ingen ting med han (ler)

Imam: Han får den skade på en måte.

...i noen samfunn og land mann klarer nesten aldri å gifte seg og han får problemer i hele livet. Hvis han ser til kvinner uten beskyttelse eller den hijab uten, det blir store problemer for han.(Imam)

.... hvorfor vi bare gjør alt på grunn av mannen? For de er veldig svak hvis vi de ikke kan kontrollere seg. (Isra)

Styrelederen resonnerer slik: Hvis du var en god muslim, du skulle ikke brydd deg om noen gjekk nakne her ute, ikkje sant, for ellers hadde du jo senkt blikket ditt, ferdig med det. (St.1)

3.2.6. Penere med hijab

Naima mener at dersom mennene appellerer til hvor vakre kvinnene blir med hijab så ønsker kvinnene å bruke den. ....men hvis han snakker med henne at du må ta den for du er så fin når du tar den på, jeg vil ikkje at andre menn ser på deg, det blir bedre, hun kan ta på og hun fornøyd, men ikkje ta på hun ikkje fornøyd. (Naima)

For Anahitha virker ikke denne fremgangsmåten.....det kommer noen folk, gutter eller noen menn, som hadde lyst å gifte med meg. Alle sier, vi tenkte at hvis du bruker hijab det er veldig pent. (Isra).....Han sa til meg, hvis du er med hijab du er mer pen, men når du er uten hijab du ser ut som et filippinsk menneske eller kinesisk, eller asiatisk, så det e ikkje såå..., men når du har hijab du er veldig pen, veldig søt. Eg sier eg er pen med hijab eller uten hijab, eg vet det! Men hvis du har denne problemen, okay, du kan finne en kvinne som passer for deg. Vi kan ikkje være sammen. (Isra)

3.2.7. Bli valgt av menn

Abir sier det slik: *Nr 1: islam vil at kvinnen skal dekke kroppen sin. Nr 2: eg som mann vil ha en kvinne som har dekket, som har tatt på seg hijab. Eg vil velge henne.*

Hvis du har ikkje hijab det e veldig vanskelig å finne en mann. De menn liker ikkje, de som har ikkje så god utdanning de ofte liker å gifte med kvinne som har hijab. (Isra)

90% av mennene liker ikke å gifte med meg (ler) De kan ikkje kontrollere meg! (Isra)

Du skal ikke bare bli valgt av en mann, men også akseptert av hans familie. I begynnelsen han sier, nei, eg har ikkje nogen problem, du kan fortsette å være uten hijab, men etter en kort tid fordi mennesker kan ikkje være en annen person. Hvis du er sånn, du kan ikkje skjule lenge. Okey, hvis min mor sier du må ta på deg hijab du må ta på deg hijab. Hans mor bor i Afghanistan, så hun skal bestemme hva jeg skal ta på meg i Norge! (ler) (Isra)

3.3. Forholdet mellom usynlighet og synlighet

3.3.1. Usynlig

Naima tenker at ideen med hijab er at du ikke skal synes i offentligheten. *De andre har ikkje lov å se på, derfor de sier vi må bruke hijab når vi går ut (Naima).* Bela bekrefter samme livsanskuelsen. *Koffer ska du liksom vise din skjønnhet? Skjønnhet e jo begrenset til din mann (Bela).*

Informantene har mange individuelle betraktninger omkring hvor mye av kvinnekroppen som skal dekkes, og hvordan. For Naima handler det om å ikke vise hud, men tettsittende klær er greit:

Du må ikkje dekke brystet?

Nei, brystet har allerede på seg

Det gjør ikkje någe om formene dine vise?

Nei (Naima)

Hva er mest tiltrekkende?

Jeg tror det er en kropp som er tildekket.

Mer spennende enn en kropp du bare ser med en gang?

Ja . Du vet at vi mennesker er veldig nysgjerrige (Ier) (Abir)

Eg har faktisk sett at de har hijab og briller og litt sånn, på en måte... (flirer) å gjøre hijab på en sexy måte (flirer) (Abir)

Det (hijab) kan være veldig sexy. Det kan være veldig, veldig tiltrekkende og spennende.

(Abir)

3.3.2. Synlig

Imamen mener at hijab symboliserer *den kvinne som følger Allahs mening og som praktiserer* (imam). På mitt spørsmål om hijaben blir oppfattet slik det er tenkt, svarer styrelederen...*fra vår side så er det ikke det hvordan de andre skal oppfatte meg. ....Hvis eg har tru på Gud så vil eg følge Gud. Då kan ikkje eg gå å forhandle om dette (St.1)*

Angående hijab som symbol tenker Isra dette: *Eg har respekt med hijab men eg aksepterer ikkje de som bruker som en symbol for å vise at eg er en dyktig menneske. (Isra)*

Naima mener at hun blir mer synlig med hijab enn uten i det norske samfunnet. For Belas del mener hun at hijaben både gjør henne mer synlig og mindre synlig. *Eg vil ikkje at alle ser på meg, men her i Norge eg må bli synlig fordi de andre bruker ikkje (Bela).*

Det kan ikkje være nogo stort poeng i Norge at du skal ta på deg for at ikkje nogen ska se på deg. Det blir mer interessant. (Isra) Isra sikter til at det heller pirrer nysgjerrigheten til menn og ikke det som var den motsatte hensikt.

Jeg spør Saynab, hva var meningen, og hva er resultatet i vår kultur med hijab og synlighet?

Hun ler. *Ja, vi hadde en veldig morsom conversation med venner som er i UK i forhold til hijab, før jeg kom hit, jeg var i Libya, de bor i UK ..... De sa det er litt sånn deilig når jeg kommer hit til Libya og så bruker hijab er heilt vanlig, så blir jeg litt mindre synlig som er riktig, som er målet, men når jeg går til UK.... så blir eg mer synlig enn de andre.. hva skal vi gjøre ?(Ier) Ok, vi må kontakte imam....Vi snakket hva skal vi gjør, skal vi ta den av, det er ikke bra i religionen å ta den av her og der, fordi vi tar den for Gud, ikke for mennesker, så du blir litt sånn nesten dobbel-moral hvis du kommer til Libya og har den hijab på og så går du til UK og tar den av på grunn av folk.*

Imamen hadde svart på deres problemstilling: *Du er synlig, men på hvilken måte er du synlig?*(Saynab)

Isra drøftet med sin familie om hun skulle slutte med hijab. *Min bror sier at hvis du har hijab og de andre har ikkje, det blir mer fokus til deg* (Isra). Hun forteller om noen episoder som hun mener understreker denne problemstillingen.

Eg gjekk på Rema 1000 og skulle handle nogen ting, så det var en mann som kjørte bil forbi meg, tok ned vinduet i bilen og sa noge til meg på norsk. Eg forstår ikke hva sier han. Så eg sier: I do not understand what you say. Han bare ler, og sier: I see you are very sexy, you are beautiful (ler veldig) Oh, my God! (ler) Okey. Thank you. Bye. Men eg var med hijab. Men det skjer ikkje etter eg tar av denne hijaben. (Isra)

Bussjåføren på bussen: *Dere kan snakke persisk? ... Så han sa på mitt språk: I love you. Dere trenger ikkje å betale billett for buss.*(Isra) Isra mener hun ikke ville gått gratis dersom det ikke var for hijaben.

Etter at hun sluttet med hijab opplever hun ikke slike henvendelser fra menn. *Fordi det er mange biler som kom når eg hadde ikkje hijab, de ikkje se og de ikkje snu hode.* (Isra)

Hijab kan også handle om å være synlig på en negativ måte.

Det betyr at eg er veldig høyere enn deg fordi eg har hijab på. Hvis du har hijab på grunn av Gud eller på grunn av sånne ting, du trenger ikkje å bli stolt av å vise til andre mennesker, men nå de bruker som en leke. De vil bare vise til folk, de vil at andre skal tenke positivt om de. De vil bruke hijab for å skjule masse andre ting.(Isra)

3.3.3. Mote

Eg har kjøpt fra Egypt, en Gucci (ler) men det er for fest, ikke til vanlig (Saynab)

.....Oslo, det finnes en butikk, hijabbutikk i sentrum, så hadde de forskjellige ting fra Tyrkia, en baggi-bukse som er heilt fashion med grønn farge som kom akkurat nå til sommer var det og med hijab, det var litt sånn tight på forskjellig måte, det var litt vanskelig for meg. Jeg måtte se på Youtube. .. Eg hadde allerede en veske som matcher og med den (Saynab)

Så er det noen som bygger hijaben opp bak, er det og mote nå, eller? *Det er mote, men det er*

ikke så anbefalt, fordi det viser at .. ja, vi skulle ikke vise hvor mye hår har jeg. Hvis jeg vil vise at jeg har sånn hår, så hva er konseptet med hijab då? (Saynab)

Men i Dubai der kommer alle disse her..., så de motene følger jeg. Men det e ikkje bra at en kvinne tar på seg så mye. Hvis du er jente så går det fint. Hvis du er gift og har barn så skal du ikke gjøre så mye ut av det. Når du kommer hjem så kan du gjøre det. Det sies i teori, men ikke så mye følger den (Bela)

I Iran det er nå helt opposite. Hvis du fokuserer på en ting, du skal falle ned på andre sida. I Iran de bruker forferdelig sminke, veldig liten hjab, de bruker mye mer tid enn oss med modell og style og farge. De er veldig opptatt av sånne ting (Isra)

Ja, også vi tenker at fordi bare ansiktet er ute, så vi må bare bruke masse sminke..... fordi vi har bare lov til å ha ansiktet ute vi bruker masse operasjon. Det er helt vanlig, ja, plastisk kirurgi, nese og alt, så du kan kje finne en ekte jente i Iran (ler) (Isra)

Jeg har alt som matcher, for jeg kjøper det i utlandet, men hvis jeg er her jeg må kjøpe hijab først, og så matche med klær (ler) Saynab.

Skjerfet betyr mer enn resten av antrekket (Naima)

3.3.4. Rase

Per i dag så fokuserer jeg ikke at jeg er mørk i huden, at jeg kommer fra Afrika. (Bela) Bela tenker at det er mer fokus på hijaben enn på hudfargen hennes. Hvis jeg tar av hijaben og klarer å være lik med andre så vil jeg også finna andre måter å lage et problem for meg selv, ikke sant? Fordi disse følelsene spiller jo lek med oss. Jeg tenker liksom, da hadde jeg sikkert brukt rasekortet og sagt at nå får jeg ikke jobb fordi... Er det en lettelse å slippe å bruke rasekortet? Det er det (Bela). Hun opplever at hun vil møte utfordringer uansett i samfunnet, og av disse to aktuelle måtene å være synlig på foretrekker Bela hijaben.

3.4. Forholdet mellom beskyttelse og utrygghet

3.4.1. Beskyttelse

Hvis jeg tar på meg lite klær eller går uten skjorte, du kan tenke at det er behagelig om sommeren, men eg kjenner sjøl inne i meg, nei, jeg må dekke den, og jeg blir litt sånn... genert eller, hvilken følelse kan det være? Eg vil ikkje, det er ikkje behagelig. Sånn vil eg si at eg tror for de kvinnene, hijab er mer behagelig, de føler seg mer trygg, sånn som eg vil føle meg trygg med klær (Abir)

Fatima sier om hijaben sin: *Kanskje det beskytter meg, kanskje ? Hva beskytter det deg fra, spør jeg. Hun ler. Kanskje beskytter meg fra øyne til andre menn, kanskje? Du føler deg beskyttet? Kanskje (ler) Ikke helt sikker, men fordi jeg har ikkje den vanlige hijab (Fatima).*

Så hijab kom for å dekke kvinner mot brann? Ka er brann? *Vi er brann. Mann brann (Murad)*

Er det seksualitet som ligger i bunn da når du sier mann er ild? Er det mest for å beskytte kvinnen mot seksualitet?

Ja, ja.

Er det det som er hoved..?

Ja.(Murad)

3.4.2. Utrygghet

Eg opplevet, eg var med helt full hijab i Iran, men eg var ikkje veldig rolig på gata eller på veien. ..Eg følte meg ikkje trygg fordi ofte guttene eller mennene de snakke veldig stygge ord eller de likte å røre selv om vi hadde klær på, fullt klær. men eg hadde ikkje akkurat den opplevelse da vi kom hit til Norge. (Isra)

Eg huske en dag eg var på gata (forsøkt ranet i Iran, falt nesten bevisstløs)... Grunnen var at min veske var på utsiden av den store hijaben. Hvis den var innenfor de kunne ikke ta den. En ting, kvinner ofte foretrekker å bruke den store pga tyveri. (Isra)

Eg hadde jo hijab, men den hjelpet ikkje at eg føler meg trygg. Eg husker en dag vi var på gate med familien min, min bror og de andre. Kanskje mer enn 20 menn de var etter oss på en gate. Det e forferdelig. Veldig. Kan du gi mitt telefonnummer, kan du gi mitt

telefonnummer? Kanskje det kan være på grunn av den (hijaben)? De andre jentene som var med, de hadde bare sjal og en litt lang t-skjorte, de hadde ikkje den store, men jeg hadde den store. (Isra) ....Eg tenkte, hvorfor? Eg hadde hijab!.... Det kan være to ting. Kanskje de blir litt mer nysgjerrig. Den andre ting, naturlig de muslimske menn tenker at en kvinne som har hijab, det er bedre. (Isra)

Hvis kvinner skal ha hijab og vi skal være trygg, hvorfor er mannen alltid etter kvinner i muslimske land? Hvorfor følte jeg meg ikkje trygg? De vil røre. (Isra) .... når du er på gate eller på veien det er mange biler som stopper og sier kom inn i min bil. Hva tenker de? Første ting som, kanskje 80% av mannen de tenker på sex, selv om du har helt hijab. Men det kan `kje hjelpe. Tanken må byttes.(Isra)

Men hun (moren) trur, når kvinnen går med korte skjorter, ønsker hun å bli voldtatt. Og det er den tankegangen som de fleste... I hjemlandet, det skjer jo veldig mye voldtekt der selv om kvinnen er også tildekket....Om jeg hadde blitt voldtatt i dag, så hadde jeg ikke fortalt det til familien min. Jeg hadde ikke anmeldt det en gang, til tross for at jeg er oppvokst her (Bela)

Men da e en jo ikkje beskytta likevel?

Det kan tolkes dit, ja. Religionen sier at du skal bruke hijab for å ikke vise frem din seksualitet, og det er jo sant, men det forekommer at kvinner med hijab har blitt og kommer til å bli voldtatt, altså. Så det er falskt og, men det er ikke Koranen sin feil, men menneskene sine handlinger som gjør at alt blir så feil (Bela).

Hijab må være inne i ditt hjerte, det betyr ikkje noge med klær. De sier at en kvinne må ha hijab for å beskytte seg av de andre menn så menn ikkje får følelser mot denne kvinnen. Men du kan ha hijab og ha kontakt med mange forskjellige menn. Denne klæren beskytter ikkje deg. Men hvis du hadde denne hijaben i hjertet ditt, så ingen kan røre ditt hjerte (Isra)

3.5. Forholdet mellom moral og dobbelmoral

3.5.1. Moral

Saynab sier at hijab er et tegn på jomfrudom og god moral.

Det er for å beskytte meg og beskytte andre familier for å gjøre utroskap mindre og ødelegge heile samfunnet. Det var meiningen med den. Da jeg forsto sånne ting da j eg forsto hvor viktig er det. Ikke någe pålagt, men eg må bidra i samfunnet på en god måte (Saynab)

Saynab forteller at når hun bare er synlig for sin mann blir hun den beste og vakreste kvinnen i hans øyne. I muslimske land går alle med hijab, så derfor fokuserer menn bare på personligheten, på tanken din, på jobben din, men ikke på kjønn. Dersom mannen vil ha en kvinne så får han det hjemme. Det er konseptet med hijab, i følge Saynab. Hun sier det er dette konseptet hun liker fordi det er en type likestilling. Kvinner varierer i hvor vakre de er. Når alle har hijab på og dekker skjønnheten sin, og menn bare fokuserer på deg som menneske, hvordan du jobber, hvordan du tenker og vi utveksler ressurser, så blir det nesten likestilling. Hjemme blir da alle kvinner den vakreste for sin mann. Da jeg forsto dette, sier Saynab, da var det noe jeg måtte, og jeg liker det.

Saynab får støtte fra moskeen i dette synet: *Hvis vi tenker litt at mann når han har egen kone og hun gjør hijab, hun gjør dekning, hun viser bare til han seg selv. På den måte de beskytter på en måte samfunn (Imam)*

3.5.2. Dobbeltmoral

....en dame som kan dekke på seg kan være en dårlig muslim. (Bela)

Hvis de har hijab, de er gift og har kontakt med andre menn. Det ble veldig komplisert for meg, veldig komplisert. Eg tenkte, Gud, eg ønsker ikkje å ha sånn et liv, (ler) nei, aldri. Eg bare ber og sier, eg håper å ha et godt liv. Eg vil ikkje ha et skittent liv... 70% av de som bodde i Iran de bare bruker hijab, det blir bare en manøver. .... og alle tenker okey fordi hun har hijab hun er en god jente, hun har mange muligheter, kan finne mange menn og sånn. Men hvis hun gjør masse feil, fordi hun har hijab, okey. Men hvis du har ikkje hijab og du er en engel, de sier nei, du er ikkje et godt menneske for du har ikkje hijab (Isra)

Hvis eg har hijab eg er trygg, eg har mer makt, ingen kan se nogen negativt ting til meg eller nogen stygge ting, fordi jeg er perfekt, jeg har hijab. (Isra)

Eg har ikkje nogen kontakt med en mann, eller eg hadde ikkje nogen kjæreste, fordi vi har lov til å snakke og sånn men vi har ikkje lov til å sex og sånne ting før gift. Men eg kjenner nogen jenter. Hun hadde kjæreste og hun gikk med skjerf overalt, hjemme og sånne ting, men fordi hun hadde hijab det var mange som var interessert, når hun kuttet forholdet med kjæresten sin så det var mange som hadde lyst være sammen med henne, bare på grunn av at hun hadde hijab (Isra)

Hijab er akkurat som dette bordet. Du kan skjule masse (Isra)

3.6. Forholdet mellom respekt og trakassering

3.6.1. Respekt

De tenker også på ære. For hvis du bruker ikkje, de tenker sånn, du er f.eks fin på håret, noen menn ser på deg og snakker med deg, etterpå det blir ikkje bra for dame, derfor de sier du må ha på. (Naima) Jeg spør henne om hun har mer respekt som dekker seg enn sine søstre? Det tror Naima at hun har, og hun legger til at hun også tror at hun har mer selvrespekt enn dem.

Eg trur det gir meg sånn selvrespekt til de andre som ser på meg... De som er muslimer, de som forstår det, de gir meg respekt, eg tror. .... i Sudan jeg må gå med den for å bevare min ære og min familie og alt (Naima). Naima forklarer at for henne handler hijab om samvittighet, mening, kultur, respekt og at andre ville ha mistet tilliten til henne om hun skulle tatt den av.

Jeg respekterer alle kvinner. Jeg må gjøre det. Koranen sier det (Murad).

Oppnår en kvinne med hijab mer respekt? På en måte ja. Eg kan si ja. Den kvinnen følger Allah sin mening, Koranen og sunna. Selvfølgelig hun får respekt. Men den andre som ikke praktiserer hijab, eller bruker ikke hijab, det betyr ikke at vi ser til henne på dårlig måte (imam) Styreleder følger opp: Hvis eg sko bare ta det veldig kort, så e det absolutt ja , sammen med handling altså. Det e ikke bare bekledning. Tro og handlinger, gode handlinger.

De to må gå i sammen i parallell altså (St.1)

Abir er en ung mann født i Afghanistan. Han har ei jente i Afghanistan som han skal gifte seg med, som han ikke har sett enda. Han introduserte meg for begrepet *haya*. Han forteller at siden han var 6-7 år har han aldri skiftet klær foran andre, heller ikke foran foreldre. Han forklarer *haya* som sjenanse, beskjedenhet og skamfølelse, men med et positivt fortegn, som en ønsket kollektiv samfunnsmoral. *Hijab er også en haya på en måte.... Jeg tørr ikkje å se i øynene deres, alltid jeg ser ned, respekt*, sier han. *Hijab en viktig del av troen vår. Menn skal og ta på seg nok klær, menn skal ikkje vise brystkassen... Eg må ha alle skjorteknappene igjen.... , min familie tenker på en bukse som naken (humrer) (Abir)*. I hans landsby i Afghanistan måtte guttene bruke en spesiell lue fra 7 års-alder, samme alder som de måtte begynne å be. Går du uten luen får du ikke mye respekt. Abirs poeng er at mennene også må gjøre sin del. Krav om tildekking faller ikke på kvinnene alene.

Han forteller at han ikke bruker denne luen i Norge, utenom når han ber. *Her hvis jeg skulle tatt på lue det kan være mange hadde sett på meg, kanskje det kan være litt ubehagelig*. Han fortsetter: *Lue er fint, men det er ikke så viktig. Det er ikke sikkert at kvinnen vil at mannen skal ta på seg lue. De liker kanskje bedre at vi har fint hår (Abir)*.

Abir tar sin del av ansvaret for å opprettholde skillet mellom kjønnene. *Vi flytter oss slik at vi ikke ser henne.....vi og gjør det (hijab) veldig mye. Vi har jo veldig mye respekt for kvinner..... se ned slik at hun ikke føler ubehag*. Han fortsetter: *De får mye mer respekt enn en dame som går uten. 80 % mer respekt.....ingen kan se meg hvis jeg ser på en dame med hijab, hele tiden, lite eller mye, men eg kan ikkje det, eg føler inne i meg, jeg klarer ikke å se på henne, hvis jeg ser en gang så går øynene mine automatisk ned*.

Jeg vil ikke si at jeg ser negativt på de som har lite klær på seg eller ingen respekt for dem, men jeg har det, men jeg vil si det er på en annen måte. (Abir)

Tror hijab er veldig viktig fordi de vil få mye mer respekt, kanskje.... ja, hvis de ser at vi mennene velger en kvinne som er litt sånn, bruker hijab, eller vi sier som har haya.(Abir)

At en kvinne som har dekket kroppen for deg hele livet, det gir deg mye ansvar, og gi henne mer kjærlighet og være mye mer snill med henne . Det er ikke bare du som gjør, men du ser at

hun har gjort någe for deg, og du vil og gjøre någe for henne (Abir)

Man kan jo se når man ser ei norsk kvinne i 17mai-bunad. Då e de skjønne. Då e de vakre. Det vise jo at den bekledding den har en verdi i seg sjøl. Hvis du går same dag i 17mai-toget og du ser nogen som går med skjørt, og nogen så går i bunad, det e jo stor forskjell. Det ser man alle om man er muslim, eller ikke muslim. Så du har litt mer respekt for den som går med den nasjonaldrakten, den person har, ikke sant, innerst inni deg, om du sier det eller ikkje. Det e naturligt. Når du går velkledd, respektabel, då oppnår du respekt. Og det e islamsk budskap (1er) (St.1)

3.6.2. Trakassering

I Iran det er mye voldtekt, selv om det er veldig strenge regler (Isra).

.....hvis mann ser noen ting foran ham, selvfølgelig han er ung og han er ikke gift f.eks, det lager problem med en gang. Men hvis han ser til en kvinne, hun har dekket hele kroppen, han kan se til ingenting av henne. Det blir farlig hos han, han tenker ikke på, ja. Men det finnes noen sykdommer, selv om hun har dekket seg, har gjort, ja, han fortsetter å se til henne og prøver ikke å ta hans syn ned. (Imam)

I forhold til overgrep sier imamen:

De forklare når de tas av politi, de sier koffor dere gjør sånn, koffor dere plager kvinner eller jentene eller sånn? De sier, de kom ut og viser oss alt. Det blir vanskelig for oss.. ..... Men eg har lest og hørt, og har tall, at grunnene er at kvinner prøver ikke å beskytte seg, og dekke seg som islam har anbefalt.

3.7. Sammenfatning av Sarah Selaihi og de andre informantenes tematikker.

Etter å ha analysert Sarahs tekst og mine informanters utsagn har jeg funnet noen sammenfallende og noen ulike hovedtemaer rundt bruk av hijab.

Sammenligner man disse to oppstillingene av hovedtemaene til Sarah og mitt materiale ser man at noen fenomener er sammenfallende, mens andre kompletterer hverandre. Det finnes også divergens mellom Sarahs tekst og mitt materiale, og på tvers i mitt materiale.

3.7.1. Selaihis temaer

- A. Religionens svar på tilhørighet
- B. Ønske om å leve rett
- C. Feminitet og mote
- D. Forholdet mellom usynlighet og synlighet
- E. Å bli forstått ut fra sin egen virkelighet
- F. Provokasjon inspirert av motstand

3.7.2. Temaer fra intervjuene

1. Forholdet mellom eget valg og religionens / miljøets forventning (3.2)
2. Forholdet mellom usynlighet og synlighet (3.3)
3. Forholdet mellom beskyttelse og utrygghet (3.4)
4. Forholdet mellom moral og dobbelmoral (3.5)
5. Forholdet mellom respekt og trakassering (3.6)

Tematikkene til Selaihi og mitt materiale sammenfaller på flere punkt. Punkt A: Selaihi påberoper seg respekt for at hijab er hennes eget valg. Hun sier at hijab er et religiøst anliggende for henne, men fortellingen om sticket i magen for å bli sett av en mann uten at hun er ikledd hijab forteller også at hun står i en kryssende kulturell kontekst (punkt B) Punkt A handler også om identitet. At islam er en plass hvor hun finner tilhørighet. Hun har funnet denne tilhørigheten i farens religiøse og kulturelle røtter. Punkt A og B inngår dermed i punkt 1 (3.2). Det samme gjør punkt E som omhandler selvstendighet og å bli tatt på alvor. Punkt C og D kan gå inn i punkt 2 (3.3). Feminitet, mote og synlighet er temaer også mitt utvalg er opptatt av. Da har fem av seks av emnene jeg fant i Selaihis tekst kunne sammenfattes med mine informanters temaer. Selaihis siste punkt F kan ikke på samme måte innlemmes som de andre punktene. Selaihis har behov for å å provosere og gjøre opprør. Dette aspektet kommer ikke frem på samme måte i intervjuene. Det er også stemmer der som vil knytte hijaben strammere når de møter motstand, men ikke like uttalt som hos Selaihi. Ved å sette til et sjette punkt blir alle felles temaene sammenfattet til en liste som består av de ovennevnte fem og dette siste:

6. Forholdet mellom autonomi og umyndiggjøring.

Punkt 3 (3.4) om beskyttelse og utrygghet, er ikke like uttalt hos henne selv om også hun forteller at hun ved hjelp av hijaben tar kontroll over egen kropp og slipper stirring fra menn. Punkt 4 (3.5) om moral og dobbelmoral, og punkt 5 (3.6) om respekt og trakassering, er ikke tematisert hos Selaihi.

4. TEORETISK RAMMEVERK

4.1. Symbolsk interaksjonisme

Oppgaven forutsetter at mennesket har en form for bevissthet, og for å kunne analysere hvorfor kvinner ikler seg hijab må vi ha noen rammer for å forstå valg innenfor. Symbolsk interaksjonisme er en mulig måte.

Bevissthet utvikles fra spedbarnsalder som en indre prosess som bare kan utvikles i kommunikativ interaksjon med omgivelsene. Å kunne se seg selv i lys av den generaliserte andre er en avgjørende ferdighet for selvbevisstheten (Moe 2009). Den generaliserte andre vil si den generelle følelsen av hvordan andre mennesker ser, mener, oppfatter ting og stiller forventninger (Ibid), eller sagt på en annen måte: det standardiserte synet og holdningene som er gjeldende hos det enkelte medlem av det samfunnet barnet vokser opp i (Cuff m.fl. 2006). Det er to prosesser som må påløpe samtidig for å utvikle bevisstheten. Det er ikke bare en avspeiling av miljøet som skjer. Det kreves også at man er i stand til å differensiere andre. Da utvikles samtidig begrep om seg selv som aktør i forhold til den generaliserte andre. Når vi er i stand til å se oss selv i lys av samfunnet som sådan, regnes selvet som utviklet. Normene og verdiene i det samfunnet du tilhører blir en del av tenkningen og handlingene dine. Vi er blitt i stand til å ta ulike perspektiver og kunne se det særegne i lys av det allmenne. Denne doble prosessen resulterer i at vi er blitt lik alle andre (meg) og vi er blitt et (selv)bevisst individ (jeg). Selvet er både et produkt av subjektiv bevissthet og av miljøets påvirkning (Moe 2009). Det er i prinsippet de samme prosesser for utvikling og identitet som skjer på samfunnsplan. Samfunnet er en meningsdannende konstruksjon, et produkt av menneskelig virksomhet, og samtidig en meningsfull struktur med både stabiliserende og forandrende virksomhet i form av symbolsk interaksjon mellom levende, tenkende mennesker. Bevisstheten er avgjørende for hvorfor vi handler som vi gjør, hvordan vi skaper mening – symbolsk interaksjonisme-forholdet individ og miljø (Ibid)

Sinnet er et naturlig, biologisk og sosialt, altså ikke et rent individuelt fenomen.

Individualisering og sosialisering er to sider av samme sak. Menneskesinnet, eller selvet, oppstår gjennom en prosess av symbolsk interaksjon som aktiverer individet til å tilegne seg oppfattelsen av seg selv som individ.

Vi må kunne tenke om oss selv på samme måte som vi tenker om andre objekter. Vi må bli et

objekt for oss selv. På den måten kan vi se oss selv utenfra, reflektere, og kunne se hvordan andre ser på oss. Dette beskrives som selvbevisstheten.

Slik er mennesket mer enn kropp, men en identitet med egen karakter, - selvet. Selvet er basisen og drivkraften bak den enkeltes atferd. Betegnelsen det sosiale selvet skal understreke at selvet utvikles og modelleres i interaksjon med andre og deres handlemønstre. Barna imiterer, kopierer og formes inn i mønstrene for hvordan omgivelsene ser verden, og lærer å se verden fra andres synspunkter. Dette er basis for å kunne samhandle med andre. Egne handlinger må justeres ut fra hva man kan forvente, og ikke forvente, av omgivelsene (Moe 2009). Basis i symbolsk interaksjonisme er at komplekse repetative handlingsmønstre ikke oppstår automatisk, men bygges, rebygges og ombygges kontinuerlig. (Blumer 1969, i Cuff m.fl. 2006). Det er det gitte sett av mening som får deltakerne til å handle som de gjør. Meningene er formet, opprettholdt, svekket, fosterket og transformert i en sosialt definerende prosess. (Blumer 1969, i Cuff m. fl 2006)

I og med at bevisstheten hele tiden er i stand til kreativ tenkning vil også samfunnet hele tiden være i utvikling. Selvets tilpasningsfunksjon vil sikre at vi tilpasser oss endring. Hvorfor vi handler slik vi gjør har å gjøre med hvordan vi gjør verden meningsfull for oss selv, foreslått som symbolsk interaksjonisme (Moe 2009).

4.2. Det dialogiske selv

En beslektet måte til symbolsk interaksjonisme å forstå valg på er hentet fra Hubert J.M Hermans (2009; 2010) bidrag.

Teorien om «det dialogiske selv» omhandler sammenhengene mellom selvet og kulturen. I skjæringspunktet mellom selvet og kulturen befinner det seg et mangfold av posisjoner. I dette mangfoldet kan det dialogiske forholdet etableres og utvikle seg. Vi lever både i et indre og et ytre rom, er hans tilnærming. I ditt indre skjer det både horisontale og vertikale bevegelser beskrevet som at du både kan føle deg ovenpå og nedfor, i kontakt med deg selv eller fjernt fra deg selv. Men vi lever ikke bare i denne indre verden, men også i en ekstern verden utenfor oss selv. Sinnet er også befolket av andre mennesker som spiller en rolle i vårt liv. Dermed lever vi i et samfunn av mange sinn. Han tenker at sinnet har både interne og eksterne posisjoner. Eksterne posisjoner referer til den eksterne verden som f.eks min far, min lærer, min fiende. Disse eksterne posisjonene berører mitt sinn lokalt. Det som skjer i

samfunnet mellom mennesker skjer også i sinnet. Mennesker kan ha en konflikt med andre, og konflikt med seg selv. Mennesker kan konsultere hverandre og jeg kan konsultere i meg selv. Slik kommer dialogen inn. Du kan lytte til deg selv. Du kan reagere på en emosjonell måte og med fornuft. Ved hjelp av denne indre dialogen blir en i stand til å ta beslutninger. Kollektive stemmer, stemmen til en gruppe, kan også befinne seg i selvet. De kollektive stemmene er farget av den sosiale posisjonen som kollektivet representerer. Derfor kan det bli et asymmetrisk forhold mellom gruppe og individ. Det asymmetriske forholdet kan være forårsaket av reproduisert nedarvet kulturell kapital hvor forutsetningene for dialog kan være tilstivnet og begrenset. (Ibid)

4.3. Utviklingsøkologi

Bronfenbrenners (1979) utviklingsøkologiske modell er en anvendt systemteoretisk tilnærming innenfor sosialpedagogikken, og deler av psykologien, både i kommunikasjonsteoretiske perspektiv og systemøkologiske perspektiv. Bronfenbrenner viser hvordan dynamiske vekselvirkninger mellom fire sosiale systemer påvirker i en sosialiseringssprosess ved å dele opp i mikro-, meso-, ekso- og makrosystem. Mikrosystemet består av to eller flere personer i direkte samhandling. Mesosystemet består av bånd, samspill og forbindelseslinjene mellom to eller flere systemnivåer som en eller flere personer pendler mellom. Eksosystemet er arenaer der individet sjelden eller aldri befinner seg, men hvor det likevel skjer ting av betydning for personen. Makrosystemet er verdier, tradisjoner, ideologier og kulturer som gjennomsyrrer alle systemene. (Bronfenbrenner 1979; Klefbeck og Ogden 1994)

4.4. Bourdieus fire nøkkelposter

4.4.1. Habitus

The habitus is the structure of dispositions to action, but also to thought, perception and understanding, which the actor acquires as a member of a social group or class. It is something like a mental and behavioural set (.....) which the actor takes for granted and which structures the way he or she experiences the world and respond to it (Cuff m. fl. 2009:322).

De dyptliggende livsholdningene, habitus, former den menneskelige atferd. Habitus er som en kraft man legger felles betydning i (Bourdieu 1993) og det sitter i kroppen, *embodied*. (Cuff m.fl 2009) Mennesker i ulike miljø blir eksponert for, og innprentet, visse slitesterke reaksjonsmønstre, ervervet via sosialisering. Habitus spiller en stor rolle for hvordan særegenheter opprettholdes. Ulike sosiale klasser har ulike idealer og habitus viderefører distansen og avstandstaking mellom klassene. Sosialisering i seg selv, er oppstått på samme måte og resultatet blir at individer i samme miljø deler stabile atferdsmønstre i måter å gjøre ting på. Det er det Bourdieu kaller for *praksiser* (Cuff m. fl. 2009)

4.4.2. Praksis

*...the practice as such is not any way consciously thought out but is extensively what people find it 'obviously right' to do..... it will reveal its own endogenous (i.e. intrinsic or built-in) logic, ... they (**praksis**) just grow up in response to surrounding conditions of life.* (Cuff m.fl. 2009). Her hevdes det at atferdsmønstre og valg i større grad er en respons på de sosiale forholdene og forutsetningene man lever i, enn av gjennomtenkte reflekterte avveininger. Det vil si at gjeldende preferanser i ethvert miljø legger ubevisst egne gitte premisser til grunn for praksis.

4.4.3. Felt

Felles og delt erfaring definerer grupper og gir en kollektiv identitet. Denne delte statusen er i Bourdieu sin terminologi kalt *felt*. (Ibid)

Feltet er autonomt på den måte at indre spenninger, motsetninger og konflikter mellom posisjoner, er helt eller delvis uavhengig av ytre press utenfor feltet. Bourdieu (93) sier videre at i alle felt skjer en spenning av ulik karakter mellom utfordrere og etablerte dominerende aktører. Alle felt vil definere sine spesifikke interesser som de vil opprettholde. For at et felt skal kunne fungere må det finne sted en investering, og deltakerne må spille spillet utrustet med habitus som innebærer kunnskap og anerkjennelse av de iboende lovene for feltet. Monopoliserende og konserverende strategier produsert av kulturelt gods ønsker å forsvare *orthodoxy*, rettroenhet. En annen egenskap med felt er at de involverte deler samme interesser som har med selve feltets eksistens å gjøre. Det stilles ikke spørsmål, derfor oppstår ikke

mulige motsetninger. Det som står igjen blir det selvsagte, *doxa*, forutsetninger som man stilltiende eller ubevisst aksepterer som en del av spillet. Ved deltakelse reproducerer aktørene troen og verdiene i den gitte konstruksjonen (Ibid).

Deltakelse i felt innebærer at man utøver og underkaster seg en *feltvirkning*. For å agere meningsfullt må man forholde seg bevisst eller ubevisst til dets struktur og dermed er man underlagt dets virkning (Setoft, i Prieur & Setoft. 2005).

Å finne sin posisjon er aldri helt fri, men det finnes muligheter for å endre feltets struktur ved å bringe inn en ny slags kapital. Dette kaller Bourdieu for *mulighetsrommet* (Ibid).

I et felt finnes to former for makt. Ortodoks reproduksjon av den etablerte kultur og intellektuelle verdier, og den frie produksjon av ny viten. Når interessebaserte synspunkter ikke tillates å komme til uttrykk kan de uttrykkes indirekte i en forvandlet form ved å bruke *mulighetsrommet*, samtidig som man behersker feltets språk (Ibid).

4.4.4. Kapital

Bourdieu skiller mellom sosial, kulturell og symbolsk kapital. I enhver sosial sammenheng blir noen dominerende sett av ideer definert som mer attraktive, eller ønskelige, enn andre. Den kulturelle kapitalen kan knyttes til makt og prestisje og innehar et minimum av kunnskap, teorier og tenkemåter. Den symbolske kapitalen er ofte forbundet med innflytelsesrike posisjoner og avhenger av mengden av anerkjennelse. Anerkjennelsens verdi som symbolsk kapital avhenger av anerkjennerens grad av anerkjennelse. Alle former for kapital er forbundet med hverandre. (Setoft, i Prieur & Setoft. 2005)

5. RELIGION

Før jeg går inn på hvordan hijab kan forstås ut fra islam vil jeg innlede med hvordan religion generelt kan ha betydning for mennesker.

Roof (1989) ser religion som et språk. Religion innebærer hvordan man snakker om sitt liv, hvordan hendelser og erfaringer tolkes, og innebærer å beskrive tro, symboler og fortellinger som gir livet mening og sammenheng. Han kaller en tradisjonell religiøs organisering for *meaning-making* i samfunnet (Roof 2002).

Roof sier videre at tro og metaforer som uttrykkes i historien er sammenhengende på sine egne premisser. Tro danner en enhet som både er universell og personlig. Integritet, lidenskap og overbevisning synes å være uunnværlige elementer av en religiøs historie. Han hevder også at det er en fornyet interesse for det religiøse og åndelige, og for moralske og etiske spørsmål. (Ibid)

Ward (2013) snakker om religiøs tro som *believing and belonging*. Troen må uttrykkes og har både sosiale og kognitive funksjoner. Troen uttrykkes i stor grad innen temaer av sosialisering. Tro er både sosialt overført og sosialt opprettholdt. Verdiene, språket og ritualene som er formet innenfor et rammeverk er svært meningsfulle og til hjelp for de som er vokst opp innenfor kulturen, og totalt meningsløse og irrelevante for andre (Ibid).

5.1. Litt om islam.

På arabisk betyr islam underkastelse. En muslim er en som har underkastet seg den ene Guds vilje. Selv om islam i utgangspunktet var en religion viser historien at islam fort ble et politisk system. Dermed kan man forstå islam på minst tre måter. 1) Koranen – Muhammeds praksis. 2) De lærdes tolkninger, som spenner fra fundamentalistiske til liberalistiske forståelser. 3) Islam som kultur og sivilisasjon. 1 og 2 er et teologisk, filosofisk system. 3 er ideologi og politiske målsettinger.

Det har vært, og er fortsatt, store skiller mellom det normative islam, hva islamsk praksis bør være, og den faktiske praksis (Gule 2009) Islam som religion er ikke et entydig begrep, og man snakker ikke om en ens islamforståelse. (Ibid)

Det samme hevder Tucker (2008). Det er helt umulig å skille islam fra en intellektuell, sosial og politisk kontekst. Islam spiller mange diskursive roller (Ibid). Fra sted til sted, og over tid,

har det vokst frem et stort mangfold av praksiser. Man kan snakke om tradisjonelle kjennetegn som islams fem pilarer og om islam som et politisk system. I politisk islam er idealene for individ og samfunn felles, dvs at individet ikke har noen betydning i seg selv (Gule 2009). Videre har man islam som vitenskap, islamsk kunst, og det klassiske islamske verdensbilde. I islam forstås Guds åpenbaring som gitt en gang for alle, for alle mennesker, til alle tider. I en fatalistisk holdning kan individet fritas fra moralske dilemmaer fordi religionen regnes som Guds vilje, og forandring og kritisk refleksjon kan ses på som en trussel mot Guds åpenbaring. Moderniteten utfordrer dermed mange muslimer (Ibid). En gjennomsnittelig muslim vet ikke mer om islam enn en gjennomsnittelig danske vet om kristendommen (Khader 2002), og jeg vil anta at det ikke er ulikt for gjennomsnittsnordmannen.

5.2. Koranen

Islam bygger på at det er Gud som taler direkte gjennom Koranen. Koranen er dermed ufeilbarlig og uforanderlig. Å stille spørsmål ved Koranen blir som å stille spørsmålstegn ved Gud.

Av 1,5 milliarder muslimer har kun 300 millioner muslimer arabisk som morsmål, og av dem er en del analfabeter. Kjennskapet til Koranen er dermed annenhånds for de fleste. Uttrykket «det står i Koranen» brukes ofte. I virkeligheten er det få som virkelig vet hva som står. Mulighetene for manipulasjon er store. Koranen består av mange tvetydige fortellinger, metaforer og lignelser, som bla. er grunnen til ulike retninger innen islam (Khader 2002). Det har ikke vært enkelt for kvinner å reise spørsmål om tolkning av religiøse tekster. Menn har monopol i akademiske studier i islamsk lov. Flere kvinnelige akademikere har fokusert på kjønnsdiskursen i Koranen hvor tolkningen leder til et ufravikelig likestilt syn på kjønnsrelasjoner, og ikke mannen som dominerende aspekt i den juridiske tradisjonen (Tucker 2008).

5.3. Hijab i historien

Det finnes unntak, men i de fleste sivilisasjoner er kvinner sett på som underordnet menn. Menn har nærmest som en naturlov kontrollert kvinnene og det offentlige rom. I den første sivilisasjonen i Mesopotamia, i dag Irak, fra 4000 år f. Kr. var det ingen tegn til

kjønnsdiskriminering. Kvinnene var likebehandlet, med fulle juridiske rettigheter til eiendom, handel og utdanning. Senere ble området underlagt babylonsk, siden assyrisk styre frem til 600 år f.Kr. I år 2300 f. Kr. endret dette samfunnet seg. Kvinnene mistet sine rettigheter og ble ekskludert fra det offentlige rom. Loven ble patriarkalsk og mannens ære befestet. Jomfrudom ble betingelse for ekteskap, ja over halvparten av lovene handlet om ekteskap og sex. Lovene beskyttet mannen og legaliserte kvinnelig undertrykkelse. Den første loven man kjenner til som nevner slør, er fra 2000 år før islam. Det vil si at i den assyriske kulturen var hijab lovpålagt lenge før islam og kristendommen, og hijaben handlet om klassetilhørighet før den fikk en religiøs betydning. Hijab var høystatus og symbolet som skilte de respektable fra de uanstendige. Kvinnene ble delt inn i kategorier etter rang. Opprinnelig var det kvinner av kongeslekt som hadde rett til å gå med slør. Kvinner fra øvre samfunnslag måtte dekke seg med slør eller heldekkende kappe. Gifte kvinner, enker og medhustruer måtte dekke hodet. Sjøgen skulle derimot ikke dekke seg. Overtredelser var forbundet med brutale straffer legalisert i loven. Av alle symboler fra antikken er sløret det mest symboltunge. Vogt (2004); Foreman (2015).

I Athen, selve symbolet på demokratiet, var også kvinnene underlagt kontroll og utestengt fra offentligheten, paradoksalt nok i motsetning til gudinnene Athene og Afrodite som symboliserte makt i gresk kultur. For vanlige kvinner handlet det om lydighet, kyskhet og videreføring av slekten. Grekerne hentet slørtradisjonen fra de gamle assyrerne, det spredte seg videre derfra til Romerriket og til den kristne verden. Fra det 5. århundret f. Kr. brukte alle kvinner slør i ulike varianter, etter klassetilhørighet. Synet var at kvinnens seksualitet måtte settes grenser for, og løsningen var slør. Aristoteles regnes som grunnleggeren av demokratiet. Samtidig hadde han et kvinnesyn som fikk stor utbredelse. Han så på kvinnen som en ufullstendig mann, som ikke like perfeksjonert. Denne tanken har røtter i arabisk tenkning, kristen tradisjon og middelaldertradisjon. Her ligger roten til tanken om at kvinner ikke er mottakelig for fornuft og må styres av menn. (Vogt 2004; Foreman 2015)

Etterhvert kom kravet om tildekking både for jøder og kristne. Både den hebraiske Bibel, Det nye testamentet og Koranen omtaler tildekking, og Vogt (2004) hevder at det er Det nye testamentet som har det klareste påbudet (1. Mos. 24, 65, Jes. 3,16-23 og Kor.11, 5-16, vers 6.). Den islamske slørskikken står altså i en lang felles tradisjon. I dag bærer katolske og ortodokse nonner slør, og det gjør også mange jødisk-ortodokse kvinner.

5.4. Hijab i Koranen

I løpet av 700- og 800-tallet ble slørskikken islamisert med henvisning til Koranen og profetens sunna (tradisjon). (Vogt 2004:25).

Det arabiske ordet hijab, som kommer fra hajaba, «å skjule», «å gjemme», brukes om alle former for slør eller forheng som skjuler en person eller gjenstand. I Koranen viser altså hijab først og fremst til segresjon, adskilthet, ikke til hodeplagg eller drakt. (Vogt 2004:26-27)

Hijab ble altså ikke tidligere tolket som forheng eller bekledning. I følge Vogt er det først i senere tid at den entydige tolkningen av hijab som hodeplagg er blitt gjeldende. De få koranversene som omhandler sømmelighet og påkledning nevner ikke hijab, eller at hodeplagg er påbudt. Derimot tar de tradisjonelle kommentarverkene til Koranen hodeplagget for gitt (ibid).

Kjønnsdeling, kvinners tilbaketrukkethet og tilsløring på bakgrunn av strenge regler og sanksjoner for seksuell oppførsel er et større tema i dag enn noensinne i islams historie. (Tucker 2008). Dette er en moderne besettelse som endrer forståelsen av islam, mener hun. I førmoderne islam, spesielt i den ottomanske perioden, var det lite bekymring med regulering av bekledning og oppførsel.

Kvinnene er senere blitt ekskludert fra den offentlige arena til den private. I den muslimske verden brukes ikke termene privat og offentlig. Likefullt har det vært tydelig definerte grenser for kontroll. Den private sfære i islam har vært mindre enn samtidens norm. Atskillelsen mellom kjønnene var direkte relatert til seksualitet og seksualdriftens makt til å true stabiliteten i muslimske samfunn. (Tucker 2008)

I min samtale med imam og styreleder i moskeen henviser de til de samme versene i Koranen som Roald (2005:185) gjengir i Einar Bergs oversettelse:

Si til de troende kvinner, at de skal dempe sine øyenkast, og holde sitt kjønnsliv i tømme, og ikke vise sin pryd, unntatt det av den som kommer til syne. La dem trekke sløret over sine bryst og ikke vise sin pryd til andre enn sine menn, sine fedre (...) La dem heller ikke trampe med føttene slik at det kan erkjennes hva de skjuler av pynt (Koranen 24:31)

Kvinner hinsides overgangsalderen og som ikke håper på giftermål rammes ikke av skyld om

de legger bort klærne, om de ikke viser sin pryd. Men om de avstår er det bedre for dem .....
(Koranen 24: 59/60)

Du Profet, si til dine hustruer og døtre og de troende kvinner, at de skal svøpe om seg kledningen. Dette er nærmest til at de gjenkjennes og ikke sjeneres.....(Koranen 33:59)

.....Når noen anmoder dem om noe dere trenger, så gjør det bak et forheng .....(Koranen 33:53)

De første tre sitatene er rettet mot troende kvinner generelt og det siste skal gjelde profetens hustruer, i følge Roald (2005). Det blir et tolkningsspørsmål om «forhenget» var ment å gjelde alle kvinner, eller kun profetens hustruer. De som tolker at dette kun var ment til å gjelde profetens hustruer, som man anser hadde en helt spesiell status, oppgave og stilling blant muslimer, bruker dette argumentet mot bruk av hijab (Roald 2005).

I hadithene (profetfortellinger) finnes få referanser til kvinners klær, men hele kapitler om mannens bekleddning. Det henvises til anstendighet for kvinner, men ingen henvisning til en bestemt type bekleddning. For dem som ikke leser arabisk er man henvist til andres tolkninger av Koranen. Roald mener at spesielt i kvinnespørsmål tillegger oversetterne av Koranen og hadithene sine egne tolkninger. For eksempel har en koranoversettelse fra arabisk til engelsk fått stor utbredelse fordi den deles ut gratis. Den er oversatt av to lærde fra Saudi-Arabia og i verset om *khimar* (stort sjal) (24:31) heter det: *Og ikke vise mer av sine behag enn hva som kan være synlig (som håndflate eller et øye eller begge øyne om man trenger å se hvor man går; eller yttertøy som slør, hansker, hodeklede, ytterklede, ytterkappe og så videre) og la dem derfor feste sløret over sine juyubihinna (det vil si kropp, ansikt, hals og bryst)* (Roald 2005:190).

Larsen (2004) følger Vogt (2004) i at Koranen ikke ber kvinner spesifikt om å dekke håret, men at det ligger allerede som en premiss for sømmelig atferd.

Tildekking anses som en islamsk kjernepraksis som en del av det islamske normative systemet sammen med en fundamental religiøs betydning. Hijab innebærer derfor både en religiøs og en kulturell komponent. De ulike slør- og kleskodene som benyttes ulike steder til ulike tider skiller de forskjellige gruppene fra hverandre. Kjernen er likevel forholdet mellom den enkelte kvinne og Gud, og samfunnsordenen (Larsen 2004).

5.5. Hijabens formål

Tucker skisserer hijab-konseptets tre formål. 1) Tøyleløs seksualitet kan skape splid og sosial fare. Dette løses ved å skille kjønnene fra hverandre. Påkledning, fysisk nærhet og mulighet for å se på det annet kjønn reduseres. 2) Man vil skape en begjærløs sone. Det heter at unge jenter, eldre kvinner og nær slekt ikke vekker seksuelle følelser, derfor kan disse kategoriene ha et mer avslappet forhold til tildekking. 3).Den tredje sonen er ekteskapet hvor begjæret er tillatt for både mann og kvinne (Tucker 2008).

5.6. Nyere tid

På slutten av 19-hundretallet kom temaet opp om hvilken relevans tilbaketrekking og tilsøring har i moderne tid. Islamske tenkere begynte å se temaet på nye måter fokusert på sosiologiske utfordringer knyttet til krav om modernitet i islam. Stemmer tok til orde for at atskillelse og sjal ikke var påkrevd. Det ble hevdet at islamsk lov tillot kvinner å delta i offentligheten utildekket, men argumenterte for at samfunnet ikke var klar for utilslørte kvinner. Mange kjempet for likestilling, men vek unna tildekking på grunn av kulturell kontekst.

Stemmer tok til orde for umoralen i at en faktisk fremmet tilretteleggelse for hemmelige forbindelser og skapte barrierer for utdanning av kvinner. Mange tok ikke de sosiale og politiske problemstillingene med i betraktningen, men knyttet kun problemstillingen til faren for begjær. (Tucker 2008)

I sentrum for det diskursive prosjekt å hevde islamsk identitet i møte med vestlig press er muslimske kvinners kropp blitt gjort til markør for kulturell identitet og ulikhet. Det er i dette rammeverket, ikke læren som sådan, forståelsen for problemstillingen veves større og større på slutten av det tyvende århundret. (Ibid)

Enten problemet er klær eller å forhindre utroskap så er det kvinnekroppen som er presset inn i tjenesten for å representere islam (Ibid). Hijab blir fremstilt som en gudommelig forpliktelse for alle muslimske kvinner, samtidig som sekulære land gis rett fra noen jurister til å forby det og at at man ikke anses ulydig mot religionen om man tar hijaben av for å redde skolegangen f.eks. Andre tar til orde for at debatten ikke handler så mye om muslimske krav om å respektere loven, men om fundamentale prinsipper om menneskerettigheter. For den siste gruppen handler ikke hijab om et symbol, men om en sentral religiøs praksis (Ibid).

Man må likevel ikke miste av syne at det kun settes søkelys på kvinners bekledding. Undertonen av kjønn er allestedsnærværende. Det er kvinnens kropp som er bærer av den moralske standard for muslimske seksualregler. Den sekulære diskursen om muslimske kvinner som undertrykte fratår kvinnene autonomi, imens den muslimske diskursen fokuserer på at tildekking er en religiøs praksis, samtidig som tausheten rundt menns bekledding er total. Muslimske kvinner benyttet ikke anledningen til å peke på kjønnsforskjeller, mener Tucker, men representerer fortsatt en muslimsk kulturell praksis (Ibid).

5.7. Sosial endring

I 1960 var det færre tildekkede kvinner enn i dag (Khader 2002). Inntil 70-tallet hadde kristne, jøder og muslimer brukt slør på samme måter, som nasjonal og /eller etnisk identitet og klassetilhørighet. Først sluttet flere og flere jøder og kristne med slør. For muslimske kvinner tok det litt lenger tid (Torbjørnsrud 2008). Kvinner med utdanning begynte å kle seg mer vestlig og sløret, som tidligere ble assosiert med velstand, ble nå et symbol på manglende utdannelse.

På syttitallet skjedde en religiøs revitalisering på bakgrunn av ideologienes fall. For første gang i historien fungerte sløret som en religiøs markør. «Det nye sløret», vid heldekkende kjole og slør som dekket hode og hals, ble utviklet som spesifikt islamsk symbol. (Ibid)

Det var en utbredt oppfattelse i 1980- og 1990-årene at hijab med tiden ville forvinne. Antakelsen var at moderniseringen ville fase ut sjalet. Da overså de den politiske symbolikken som hijaben innehar. (Khader 2002) «Motebølgen» startet allerede på 60-tallet i Egypt og har siden spredt seg til andre land. Den islamske «hijabbølgen» kan tilsvare ungdomsopprøret flowerpower- og hippiebølgen som bredde om seg i vesten. Det islamske ungdomsopprøret var en protest mot misforvaltningen av de islamske landene. De unge ser på den eldre generasjons samfunn som hverken islamsk eller vestlig, med korrupsjon, undertrykkelse, fattigdom og arbeidsledighet, f.eks. i Nordafrika, som et paradisesamfunn, og dette gir grobunn for det radikale islam som vokser frem i dag (Khader 2002).

5.8. Hijab som symbol

Hijab er et kraftfullt og meningsstungt symbol og det symboliserer et skille mellom Østen og Vesten. *Sløret assosieres med bestemte samfunnsmodeller, utviklingsnivåer, religiøse og moralske idealer, frihet og tvang, og med normer for kvinnelighet.* (Thorbjørnsrud 2004:36)

Kvinner synes nemlig å ivareta andre symbolske funksjoner enn menn. Kvinners utseende, deres klesdrakt og atferd anvendes ofte som symbolske grensemarkører for de grupper de tilhører, enten dette gjelder egen familie, etnisk og /eller religiøs gruppe, eller nasjon.

(Thorbjørnsrud 2004:37)

At hijaben også fungerer som et nasjonalistisk og politisk symbol så man allerede på midten av 1800-tallet da britene underla seg Egypt og franskmennene inntok Algerie. Da europeerne ville fjerne hijaben og gjøre det til et frigjøringsprosjekt for kvinnene fikk det motsatt effekt. De fleste kvinnene begynte med slør av ren nasjonalfølelse og som motstand mot det europeiske styret. Det samme skjedde i frigjøringskrigen i Algerie (1954-62) da sløret ble brukt som en del av motstandskampen. I ettertid har man sett den samme effekten også i Iran og Tyrkia. Om myndighetene bestemmer om sløret skal være på eller av oppstår en motreaksjon mot myndighetene. På den måten endrer forbud eller påbud slørets betydning.

(Thorbjørnsrud 2004)

Hijaben blir et symbol på kontinuitet i en skiftende kaotisk verden. Hijaben blir dermed enda mer sentral i Vest-Europa som en moralsk motvekt og skjerming til den «vestlige umoralen». Hijaben blir også et tegn på identitet for muslimer som ønsker å skille seg ut. Mange tar i bruk en konserverende og strengere praksis enn i opprinnelseslandet. (Larsen 2004)

Ungdom i Vest-Europa utvikler en egen muslimsk identitet og man ser et mer individualisert islam. Å bære hijab kan være en motkultur til foreldrenes kultur og et tegn på at en tilpasser seg Vesten på egne premisser. Vi ser også tvetydige symboler på den ideelle muslimske kvinnen når smellvakre kvinner med hijab opphøyes som ideal. (Ibid).

Innvandrede muslimske menn i Vest-Europa har tapt posisjonen de hadde i opphavslands kjønnsdifferensierte samfunnsstruktur, og i det nye samfunnet er «deres» kvinner blitt selve symbolet på en håndfast tolket identitet som er truet i diaspora. Menn, ofte med lavere utdannelse, søker å kontrollere «sine» kvinner sterkere enn hva opphavslands rett og religiøse autoritet ville legitimert (Lindholm 2004).

I tillegg til religionstilhørighet, ser en også behov for å forsvare seg mot en del vestlige lands

aggresjon og produksjon av fiendebilder (Simonsen 2004).

Etterhvert har symbolikk og meningsinnhold fått en kompleks karakter. Flere og flere bruker slør på grunn av mote, og det finnes egne motehus for den islamske drakten. Det er imidlertid bare muslimske kvinner som bærer dette sløret. Slik er sløret et islamsk symbol på en religiøs identitet. (Torbjørnsrud 2004)

Thorbjørnsrud (2004) hevder at vi har ulike målestokker slik at man i Vesten sammenligner frie og ufrie kvinner, mens man i Østen sammenligner kvinner med eller uten verdighet. Slik sett blir idealet om frihet i Vesten og verdighet i Østen, og slør, eller mangel på slør, definerende for kvinners stilling.

5.9. Ære og skam

Skikkene rundt ære og skam har eksistert fra lenge før islam (Khader 2002). Æreskulturer kjennetegnes ved en indre og en ytre dimensjon, selvrespekt, kollektiv respekt, respekt for eldre, samt stolthet og fellesskapsfølelse (Wikan 2008). Ære handler om den verdi man blir tillagt fra andre mennesker, den sosiale posisjon og prestisje man oppnår i andres øyne (Khader 2002).

Ære er et kjønnbegrep. Menn har ære, kvinner har skam. I noen samfunn er kvinnene i kraft av sitt kjønn uten selvstendig ære, men inngår i sin manns, som igjen kan bero fullstendig på kvinnens. Ære er et komplisert begrep fullt av paradokser. Æren er knyttet til seksualitet. Samfunnets grunnstein hviler på kvinnens ærbarhet (Wikan 2008). Kvinners atferd har derfor større betydning for den kollektive identiteten enn den har for menn (Thorbjørnsrud 2004).

I mange samfunn skjer en utvikling i synet på kvinner hvor kvinnene oppnår likeverd og ære for egne handlinger (Wikan 2008). Kvinner som klarer å bygge en sosial posisjon gjennom utdanning og jobb blir mindre utsatt for sosial kontroll. Grensene for skam er mer bevegelige enn for kvinner uten samme status (Khader 2002).

Æren har en egen logikk. Det er noe man har, eller ikke har, man kan ikke ha litt ære. Wikan viser til to ulike æresbegreper: *Namus* er et spørsmål om enten-eller. Mister du *namus* mister du alt. *Namus* kan gjenopprettes med drastiske tiltak. Det andre æresbegrepet *shirif* kan man derimot ha grader av. *Shirif* handler om rang, anseelse og prestisje. Det er vanlig å tenke at motpolen til ære er skammen, men for *namus* er motsatsen vanære. Det er det totale tap av

posisjon, anseelse og aktelse. Skam blir et for svakt begrep. Vanære handler om de ytre, kollektive vurderingene som betinger din ære. Det er samfunnet du lever i som måler deg, det er ikke noe du kan velge selv. De andres blikk, renomméet, omdømmet og ryktet er utslagsgivende for æren og vanæren. Vanæren er ikke bare din egen, men den blir også de andres. Æren ligger ikke i de faktiske handlingene, men i bildet som formidles, derfor er ryktet så avgjørende. Dermed kan ære tapes, og kollektiv skam oppstå, helt uforskyldt. Ære opprettholdes av kontroll, nesten utelukkende for kvinner, og legitimerer vold for å oppnå et felles gode hvor kollektivets interesser står over individet (Wikan 2008).

Det er kulturelle og historiske variasjoner for hva som skal til for å oppnå ære. Man fødes inn i ulike æresposisjoner, men ære og status kan også erverves. Ærestenkningen forutsetter hierarkier. Solidaritet med sine egne er overordnet. I samfunn uten lov og rett virker æreskodeksen avskrekkende og beskyttende for familie og slekt. Æren blir et forsvarsverk (Ibid).

En familie som kollektivt klarer seg godt sosialt, og har et godt omdømme og status, vil det være rift om å gifte seg inn i. Siden alle familiemedlemmer er avhengig av hverandre gir dem også rett til å blande seg i hverandres liv fordi den enkeltes handlinger kan kaste glans eller skam over dem alle. Ære og skam er dermed kollektive størrelser. Mannen har et livslangt ansvar for å sørge for at de kvinnelige medlemmene i familien beholder møydommen intakt før ekteskapet og at de ikke forholder seg til andre menn når de er gift. Feiler mannen i denne beskyttelsen kastes det skam over dem alle, og andre vil ikke lenger giftes inn i familien, og brødre av kvinnen kan ha problemer med å bli giftet inn i «gode» familier. Jenter som mister sin møydom før de er gift blir betegnet som horer (Ibid).

Det offentlige rom i Midtøsten er seksualisert. Sosialt samvær sidestilles med seksuell atferd og kjønnsatskillelsen er både en årsak og en konsekvens av denne atskillelsen. Det utgjør dermed ingen forskjell om man bare snakker med en mann eller man har et seksuelt forhold til ham. Disse forholdene er ikke statiske, og spesielt i storbyer og på universiteter er disse forholdene i endring (Khader 2002).

I et velferdssamfunn med likeverdstenkning mister ære målestokken, men ære lever i beste velgående også i Vesten. Enkelte mener at ærestenkning og respekt brer om seg mer enn før. I et konkurransesamfunn blir man avhengig av andres omdømme. Med innvandrerbakgrunn for menn som opplever å blir avmaskulinisert, og samtidig lever i et «utenforskap», kan æreskulturen bli en identitesmarkør. Det kan tyde på at ære blir viktigere og viktigere i et flerkulturelt Europa enn hva enkelte samfunnsforskere har forventet. Ære blir det motsatte av avleggs siden det knyttes til identitet. De gamle tradisjonene forsterkes og fornyes i diaspora.

Det kollektive æresbegrepet slår røtter og står over loven (Wikan 2008).

5.10. Sladder

Til tross for at sladder anses som moralsk forkastelig, er sladder en av de mest utbredte fenomener i Midtøsten. Det er derfor man vurderer konsekvensene av hva andre vil si før man handler, fordi det bestemmer ens ære og mulighet fremover. Sladder er en av de sterkeste kontrollmekanismene og går spesielt utover kvinner (Khader 2002).

5.11. Islams syn på seksualitet

Seksualiteten i islam betegnes som en positiv og gudegitt gave både til kvinnen og mannen, både i livet og som belønning etter døden (Koranen: 56). Seksualiteten er forbundet med barnefødsler og farskapet som må sikres. Seksualitet skal bare forekomme innenfor ekteskapet og kvinnen må være jomfru før hun gifter seg for at farskapet kan sikres. Noe annet er en trussel mot familiestrukturen og vil medføre kaos.

Som følge av det tradisjonelle patriarkalske kvinnesynet blir kvinnen oppfattet som en fare for mannen, og ideen lever fortsatt om at hverken fornuft eller religion kan stå imot kvinnens tiltrekningskraft (Thorbjørnsrud 2004). Spesielt kvinnehåret ses på som et kraftfullt erotisk symbol som kvinnen må dekke. Mannen blir fremstilt hjelpeløs og uten evne til motstand. I følge denne logikken er det kvinnens ansvar å ikke forføre mannen. Dette synet gjennomsyrrer både islamsk tradisjon og islamsk teologi (Khader 2002).

Mannens lidenskap for kvinnen blir betraktet som den største kraft mannen kan falle for. Det eksisterer en enorm dobbelmoral i forhold til sex, med visse normer for kvinner, andre for menn. Til tross for at sex er forbeholdt ekteskapet gir seksuell erfaring for menn ham stolthet og tegn på mandighet. For kvinnen er det nedverdiggende og fylt med skam. Seksuell virilitet er svært viktig for mannen, og egoet vokser i takt med antall kvinnelige erobringer. (Ibid)

5.12. Guds engler

Islam er en slags «bokholderi-religion» hvor handlingene registreres av *malaikah* (engler). I følge islamsk folketro har alle mennesker en engel på skulderen som registrerer alt man foretar deg. På dommens dag er «regnskapet» bestemmende for hvor man skal tilbringe evigheten

(Khader 2004).

5.13. Muslimske kvinner

Abu-Lughod (2006) tar et oppgjør med hva hun kaller en absurd gjeldende forestilling om muslimske kvinner. Begrepet «muslimske kvinner» finnes ikke, poengterer hun, fordi kvinner i islam lever over hele verden under helt forskjellige livsbetingelser og forutsetninger. Hele spørsmålstillingen, eller konseptet, om hvorvidt islam gir eller tar fra kvinner rettigheter er både et moralsk og politisk problem. Hun spør seg hva dette autoriserte synet fra politikk og offentlige organisasjoner produserer i våre forestillinger og for våre problemløsninger? Det legaliserer en kategorisering som vi ikke tillater overfor kristne eller jødiske kvinner. Man stiller ikke samme spørsmål om ovennevnte bør reddes fra sin kultur eller tro (Ibid).

6. ANNEN FORSKNING

Førde (2006) har i forkant av oppgaven deltatt i den offentlige debatten rundt hijab og tvang, og betegner seg selv som feminist og aktivist. Førde medgir at hun gjennom arbeidet med oppgaven ser vestlig feminisme i et nytt lys. Det er lettere å se «andres» undertrykkelse enn «vår» egen. Samtalene hennes med jentene har tyngre vektlegging rundt tvang enn min oppgave har.

Hva fant hun ut? At jentene hadde ulike begrunnelser for bruk av hijab og at begrunnelsene var knyttet til femininitet og underordning, og at de ønsket å være «skikkelige jenter». Førde hadde hovedfokus på tvang og frihet, men patriarkalsk maktbruk ble ikke funnet igjen i jentenes svar slik hun hadde forventet. Hun relaterer avmakt og undertrykking som internalisert i kjønnsdiskursen.(Ibid)

Resultater fra en del-analyse fra Tolaymat og Moradis (2011) indikerte at individuelle forskjeller i hvordan man bærer hijab ikke fikk utslag i seksuelt objektiviserte erfaringer. Studien viser videre lavere rapportering av erfaringer med seksuell objektivisering for kvinner med hijab.

Studien er gjennomført på amerikanskfødte middel- og overklassestudenter i USA av arabisk og pakistansk opprinnelse. Forskerne mener at undersøkelsen er gjort i en kontekst hvor det å bære hijab i stor grad er et personlig valg. (jmf. 9% oppgir press fra familien)

Av en mulige rangering fra 1 - 5 (1: aldri og 5: nesten alltid) ble gjennomsnittskåret for seksuell objektivisering 1,79. Standardavviket er 0,54 som vil si at det har vært forholdsvis liten spredning i svarene. De fleste svarene har da ligget mellom 1,25 - 2,33.

I denne undersøkelse ble informantene spurt om årsaken til at de brukte hijab. Informantene kunne svare på flere svaralternativer. De tre vanligste svarene var «because the Quran/ Islam requires that I do so» (90%), «to show my religiosity/modesty» (69%) og «to show others my Muslim identity» (64%). De tre minst vanlige årsakene var «to protect against Western ideas or lifestyle» (19%), «andre årsaker»: f.eks at hijab føles og ser bra ut /viser Gud respekt og gjør Hn fornøyd / og styrke selvrespekten (13%). Til slutt «pressure from my family» (9 %). Slik jeg leser tolkningen av skårene i undersøkelsen betrakter Tolaymat og Moradis 9% press fra familien som en lav skår. Her er det avgjørende å vite hvordan jentene definerer press. I mildeste form, som en indirekte forventning kan man tolke skåren som lav. Dersom graden av press grenser til tvang, mener jeg det ikke er grunnlag for å tolke dette som lavt. Når det

hevdes at undersøkelsen er gjort i en kontekst med stor grad av personlig valg henviser ikke undersøkelsen til kilder for denne påstanden.

Her er funnene til Benjnouh (2001): Informantene skilte mellom religion og tradisjon. Hijab kan være tradisjon uavhengig av islam, dermed er det ulikt hvordan de selv vektlegger hijaben. Lojaliteten til foreldre og tradisjon er sterk. For noen kom religion som den siste i rekken av selvidentifikasjoner.

Stolthet over religionen som skilte dem fra andre franskmenn var det vanligste. *Vi er alle født muslimer* gikk igjen som noe bestemt og uforanderlig, hvor religion ble en slags total identitet.

Det var viktig å oppfattes som ordentlige jenter. «Ordentlig» var en slags offentlig presentasjon på en god muslim. Den private praksisen kan ofte være annerledes. Enkelte forteller at de ikke er jomfruer. De mener at jomfrudom er en gammel tradisjon som ikke står omtalt i Koranen.

Æren i familien kan beholdes dersom samliv før ekteskapet gjøres diskret og hemmelig for de mest konservative i slekten. Vi har altså å gjøre med en offentlig kyskhets, ikke privat. «Skjult synd er to tredjedeler tilgitt» heter det i et arabisk ordtak.

De som ikke bruker hijab har forestillinger om at det for de jentene som bruker er påtvunget og et tegn på undertrykking, mens de som bruker hijab definerer seg som liberale, moderne og bevisste og som uttrykk for en valgt livsstil. Hijab handler da om en personlig motivasjon og den enkeltes relasjon til Gud.

Informantene med hijab mente at det ikke ligger tvang i religionen. Det er den personlige religiøsiteten som avgjør om man er en god muslim eller ikke.

Hijab beskrives som noe som beskytter kvinnene fra menns blikk og seksuell oppmerksomhet fra menn. På denne bakgrunnen forteller kvinnene om større frihet etter at de begynte med hijab.

Jentene var på leting etter en personlig og kollektiv identitet. Det så ut som tro og identitet ble styrket, selv med en negativ holdning fra det franske samfunnet.

Det å være muslim innebar tilhørighet til et globalt forestilt fellesskap, *umma*, og et håp om at en dag skal alle muslimer forenes. Å bære hijab spilte ingen rolle i denne definisjonen. Her skiltes det på praktiserende og ikke praktiserende muslimer.

7. ANALYSE

7.1. Forholdet mellom eget valg og religionens / miljøets forventning.

Eget valg er et relativt begrep. Teorien om den symbolske interaksjonisme bygger på at selvet blir til gjennom interaksjon med andre. Individet kan ikke på egenhånd utvikle bevissthet eller utvikle evnen til å se seg selv i perspektiv. Individualiteten oppstår innenfor en sosialisering hvor både det individuelle og det sosiale må håndteres. Man lever ikke bare som en avspeiling av omgivelsene, men også i vekselvirkning som en tenkende og handlende aktør i den konteksten en er en del av. Så når informantene svarer at hijab er et eget valg så har jeg valgt å forstå det innenfor denne rammen. Det finnes ingen målestokk for frihet, derfor har jeg prøvd å fange informantenes egne opplevelser.

Isra kunne ikke velge. I Iran var tildekking påbudt. Dette var noe hun måtte akseptere. Når Hermans (2009, 2010) snakker om «det dialogiske selv», om den indre og ytre dialog, så kan dette gi mening i forhold til Isra. Hun er et eksempel på at konflikten i seg selv og med omverden kan endres, eller opphøre, når det ytre rom endres, for hennes del å flytte fra Iran til Norge. Hun beskriver endringer i sine vertikale indre bevegelser, fra «ikkje så glad» til en fantastisk lettelse å bli fri hijaben. Den indre dialogen kan ingen frarøve en, men å sette beslutninger ut i livet krever muligheter, noe hun fikk i Norge. Hennes eksempel demonstrerer at den indre verden er avhengig av den ytre verden, og omvendt.

Når Fatima snakker om valg forteller hun at *alle kvinner har hijab, og du må forstå at du skal dekke deg*. Det kan være ulik bevissthet omkring uttalte eller uuttalte forventninger, eller direkte press og manipulering når det gjelder egen frihet. Isra forteller: *aldri eg har tenkt sjøl*. Man kan forstå disse uttalelsene som at det å iføre seg hijab bare er noe som skjer. Alle bruker det, det er noe alle er innforståtte med, og at det ikke behøver å være en refleksiv handling.

Habitusbegrepet kan brukes til å forklare hvorfor de kvinnene som ikke tar hijaben opp til vurdering handler som de gjør. Da vil hijaben inngå som en skikk som videreføres gjennom sosialisering, uten motforestillinger eller spørsmål. Hijaben blir da en del av den kollektive identiteten i *feltet* som det ikke reflekteres over. Man er selv både med å underlegge seg *feltvirkningen*, og å opprettholde den. Mer eller mindre reflekterte premisser er allerede lagt til grunn. Når disse premissene ikke rokkes ved opprettholdes den ubeviste *praksis* som anses som det åpenbart korrekte, uten at det er tatt opp til noen form for diskusjon eller

analyse.

Selaihi, Bela og Saynab forteller hver på sin måte at deres valg er et resultat av egne overveielser. Som alle andre som foretar valg står også deres beslutninger i forhold til en kontekst. Selaihi er oppvokst i Norge med norsk mor og fra fra Algerie. De to andre har bakgrunn fra land i Nord-Afrika, men med ulik fartstid i Norge. Allerede her er forutsetningene forskjellige fordi hijab er kulturelt forbundet med Nord-Afrika, men er ikke tradisjon i Norge. Selaihi opplever å ikke bli tatt på alvor, og hun blir skuffet, når noen spør om hijaben er selvvalgt. Hennes motiver for å ta den på er å komme nærmere Gud, men det er også fordi hun føler seg fin og kvinnelig i den. I tillegg er hijaben en protest fra hennes side. Den delen av motivet blir omtalt senere. Hvis vi skal prøve å se Selaihis valg i lys av Bronfenbrenners økologiske modell så er det lite i hennes fortelling som tyder på at hun har hatt forventninger om hijabbruk på mikronivå. Tvert imot var moren imot det, og faren påla det heller ikke. Hun var inspirert av tanten i Algerie. Selaihis nærhet til faren og slekten i Algerie har tydelig påvirket henne. Slik blir det tydelig hvordan verdier og ideologier som både tilhører hennes mikro- og makrosystem preger henne på den måten at hun tar opp i seg religionen og tradisjonen med hijab. Å skille ut religiøse og miljømessige forventninger contra eget valg er ikke mulig, men det synes som hun har stor innvirkning på egen regi, og hun insisterer på at dette er hennes eget valg.

Bela brukte hijab som svært ung, men så tok hun den av igjen for å være som andre norske ungdommer. Beslutningen om å ta hijaben på igjen tok to år. Forventningene til hijabbruk fra hennes familie var sterke. Det er ikke en motsetning mellom sterke føringer og selvvalg. Selv om presset er stort hevder hun likefullt at valget er hennes, og bare hennes. Jo sterkere presset er, jo lettere er det å bøye av for det. Likefullt er det mulig å velge selv, også under press.

Saynab mener også at beslutningen var hennes. Samtidig forteller hun om et sterkt samfunnsansvar som innbefatter hijaben. Hun vil ta sin del av det kollektive ansvaret for stabilitet og orden i familien og samfunnet, som hun mener hun kan være med å bidra til med hijab. Da hun ble overbevist om sin rolle i dette bestemte hun seg.

Naima mener at hijab først og fremst er kulturelt betinget. Hun tror ikke at noen tenker på religion når de begynner med hijab. Dernest sier hun at det står i Koranen at håret ikke skal vise. Årsak og vektlegging for å bære hijab kan endres, modnes og utvides over tid. Mange begynner med hijab veldig tidlig i livet og for hennes del ser det ut til at forholdet til hijaben har grodd dypere med årene.

Bela tok hijab *fordi jeg frykter Gud*. Hijaben er for henne religiøst begrunnet og hun forstår Koranen slik at hijab er påbudt. Både hun og Naima snakker om englene som registrerer alt

de gjør. Man kan velge bort hijaben, men da må man være klar for å ta straffen. Bela snakker mye om byrden ved å være kvinne og muslim. En byrde man kan spekulere i om hun ville være villig til å ta dersom det ikke fulgte sanksjoner med, både i dette livet i form av sosial utstøting, og for evigheten.

Isra er den som stiller kritiske spørsmål både til Koranoversettelser, hvorfor Koranen tolkes positivt for menn og negativt for kvinner, og hvorfor et synlig hårstråd skal straffes strengere enn alle andre feilene man gjør? Hun godtar ikke den ortodokse tolkningen og har tatt hijaben av. Hun sier samtidig at det ikke hadde vært mulig uten familiens tillatelse. Å finne sin posisjon er aldri helt fri, har vi lært av Bourdieu. Det ser ut til at Isra har brakt inn ny viten, *kapital*, på mikronivå. Ved hjelp av denne kapitalen bruker hun *mulighetsrommet* hun har i sitt *felt* til å få familiens aksept for sitt ønske om å fjerne hijaben.

Fatima forteller at hun har lært lite om religionen. Likevel forteller hun at hun ikke dekker seg slik hun burde. En svart heldekkende kappe ned til anklene mener hun hadde vært det riktige, men hun har en kort fargerik hijab i stedet. Det er ikke lov, men vi gjør det, sier hun. Det finnes et sett idealer som hun ikke har hatt mulighet til sjekke ut om stemmer med Koranen. Hun tar seg likevel den frihet, sammen med andre, å velge en lettere tildekking. Dersom det å gå uten tildekking ikke er et valg kan man velge graden av den.

Det er interessant at Saynab sier at hun ikke kan huske at det er blitt talt om hijab i moskèen. Det temaet som har vært så omdiskutert de senere årene, i hvertfall utenfor moskèene. Det kan tyde på at temaet ligger der som en del av *habitus*. Hijab er bare noe kvinner bruker. Sånn er det. Styrelederen i moskèen sier at det absolutt ikke finnes noen uenighet om hijab.

Hvordan skal man tolke en uttalelse som det? Definerer han stemmene i islam som trekker hijabpåbudet i tvil som utenfor islam? Er det ikke plass til slike spørsmålsstillinger innenfor hans definisjon av islam? Kun måten og graden er det uenighet om, sier styreleder. Imamen mener at jo mer du klarer å dekke jo bedre, gjerne også ansiktet. Bela forteller at det er hierarkier innenfor grad av tildekking. Høyest prestisje i hennes miljø gir full tildekking. Nederst i hierarkiet kommer de sminkede jentene i liten hijab og bukse. Uten hijab blir man regnet som løsaktig og hore. Å ha de mest tildekkede kvinnene gir høyest stolthet og status for mennene, forteller Isra. Siden det påhviler mennene å sørge for at kvinnene følger islam er det fallitt for en mann dersom kona kaster hijaben, i følge Bela og Isra. Disse kreftene skal kvinnene foreta valg innenfor. Samtidig som kvinnene sier at valget om hijab er deres eget så sier de samtidig at det krever mot å gå mot normen.

En av mennene mener at det kan være mye press for kvinnene til å dekke seg i hans hjemland, men at det blir frivillig når de kommer til Norge. I følge utviklingsøkologien er det

litt mer komplisert enn som så, fordi vekselvirkningen mellom de økologiske systemene virker uavhengig av fysisk avstand, og hva er avstand i vår digitaliserte verden, med f.eks skypemuligheter? I dag kan man ha mer nærhet til sin søster i Eritrea, enn til naboen i oppgangen. Av Hermans (2009, 2010) har vi lært at i den indre dialogen, som er bebodd av flere sinn, flytter far og bror med, i tillegg til at endringer i den eksterne verden berører sinnet lokalt. Flytter man til et annet kontinent vil man få impulser derfra som man går i dialog med i større eller mindre grad. Det er Isra et eksempel på. Hun tok av hijaben etter å ha flyttet til Norge, men da hun vurderte å gifte seg var det en aktuell kommende svigermor i Afghanistan som skulle bestemme om å gå utslørt skulle tillates for Isra i Norge.

Mennene i utvalget sier at kvinnene ikke tvinges til hijab. Det er bare kvinnene selv som bestemmer dette. Styreleder hevder at Allah ikke gir kvinnene belønning dersom de ikke har valgt det selv. Det er ikke meningen at noen skal presses, sier han. Hva er kvinnenes erfaringer? Alle kvinnene i utvalget som bruker hijab sier de har valgt det selv. Alle kjenner i tillegg til kvinner som er presset.

Selv om sinnet ikke er et rent individuelt fenomen oppgir kvinnene at motivasjonen for bruk av hijab er personlig og handler om den enkeltes forhold til Gud. Den enkelte må ta konsekvensene i et religiøst perspektiv, og stå til rette på dommens dag. I følge styreleder er man en god person dersom man følger Allahs anbefaling om dekning. Det går igjen i materialet at kvinnene ønsker å være gode muslimer, og hijab symboliserer en god muslim.

Symbolsk interaksjonisme er et forsøk på beskrivelse av hvordan individ og samfunn kontinuerlig former og omformer mening. Roof (1989) sier noe tilsvarende når han hevder at religion kan ha en rolle som *meaning-making* for individet og for samfunnet. Tro gir Selaihi en følelse av å være en del av noe større, eller en universell enhet, som Roof kaller det. I tillegg snakker Ward (2013) om tro som *believing and belonging*. Tilhørighet og tro hører sammen og begge må uttrykkes. Det kan man gjøre gjennom hijaben.

Roald (2010) skriver at det er et tolkningsspørsmål hvorvidt tildekking er påbudt eller ei i Koranen. Larsen (2004) og Vogt (2004) hevder at hijab ikke er påbudt. Khader (2002) påpeker at svært få vet hva som står i Koranen. Fatima kom til Norge som analfabet. Hvordan skal hun kunne reise spørsmål, og på hvilket grunnlag skal hun kunne vurdere andres tolkninger og interesser?

Både kvinnene og mennene i mitt materiale tar hijab for gitt dersom man skal regnes som en god muslim, foruten Isra. De har forstått det slik at det er noe man må. Khader (Ibid)

betegner islam som en bokholderi-religion. Når vi hører Belas fortelling om Guds engler som noterer ned alt hun foretar seg i livet, som hun en dag skal stå ansvarlig for, bekrefter hun dette. Hun kan velge å gå uten hijab, men hun velger heller å være på den sikre siden. Hijaben inngår ikke bare i hennes religiøse praksis, men får betydning for hele livet. Det ser ut som den klassiske tolkningen inngår i en diskurs langt utover religionen, og blir gjort til gjenstand for et være eller ikke være en god muslim.

Å være en god muslim ser ut til å være hovedmotivet for de som forfekter hijaben i utvalget, hvor bruk av hijab inngår i det som oppfattes som pålagt i Koranen. Isra mener det ikke er dekning for å si at hijab er obligatorisk. Hun ser heller ikke hijab som et konkret plagg. For henne betyr hijab en moralsk standard og den grensen en setter for seg selv.

Om hijaben er det ikke bare ens personlige forhold til Gud det står om. Familiens innflytelse kommer godt til syne og antyder noe om hva Bela må håndtere når hun tenker at det blir lettere for neste generasjon dersom moren hennes dør før eventuelt barnebarnet vil velge vekk hijaben. Bela forventer ikke at moren kan endre syn eller være åpen for andre synspunkter. Det ser ut som at Bela er mer bekymret for morens konserverende praksis enn at datteren velger sin egen veg. Belas aksepterende holdning til at neste generasjon kan velge annerledes er et eksempel på at ingenting er statisk, men i en vekselvirkning med samtidens strømninger.

I følge teorien om det dialogiske selv befinner også gruppen seg i selvet og innvirker i den indre dialogen. Man forholder seg dermed til gruppen både på et indre og ytre plan. Hvilken posisjon man har i gruppen og overfor andre grupper er bestemmende for hvilke fremtidige muligheter man har. Sladder kan være avgjørende for denne sosiale posisjonen (Khader 2002). Man må derfor alltid tenke før man handler og vurdere risiko for mulige konsekvenser for seg selv og sin familie. Tapt anseelse blir også de andres, derfor er et godt rykte avgjørende (Wikan 2008). Isra viser at hun hever seg over dette. *Ikkje tenk på de andre*, er hennes kommentar når hun forteller om da hun kastet hijaben. For henne er «de andre» alle utenom mor og bror som støtter henne. De har løst det på følgende måte:
Hun (moren) sa til meg et lite uttrykk på mitt språk.....: Hvert land, hver bygd, hver gård, hver gruppe dyr, de har forskjellige regler for å leve. Vi bodde i et land som Iran. Hun sa: Eg har ikkje nogen problem. Her er Norge, de har denne (levemåten) (Isra).

Murad vektlegger respekt for kvinnenes eget valg, men sier samtidig at han blir sur dersom kvinnene ikke gjør som islam sier. Abir går enda lenger. Han sier han ikke kan ha like stor kjærlighet til henne. Mennene vektlegger at hijaben har veldig stor betydning for dem fordi kvinnens kropp skal bare være for sin egen mann, og den kulturelle kodeksen på det er tildekking. Abir fremstiller det som en kontrakt. Dersom hun dekker seg for hans del vil han spare sin kropp bare til henne.

Imamen og styrelederen vektlegger menns problemer dersom kvinnene ikke dekker seg til. Menn kan ta skade av å se utildekkede kinner, og høye heler beskrives som et middel for å tiltrekke seg oppmerksomhet. Ansvar for mennenes eventuelle problemer legges på kvinnene, selv om styrelederen selv sier: *Hvis du var en god muslim.... hadde du jo senkt blikket ditt.*

Her tolker jeg mennene slik at de gir kvinnene respekt med forbehold, og at mennene setter seg selv i sentrum. Kvinnene skal dekke seg for å gjøre mannen tilfreds.

To av kvinnene forteller om sine motsatte reaksjoner dersom mennene forsøker å overbevise dem om tildekking ved å appellere til at de syns kvinnene blir penere med hijab. Naima mener det vil få henne til å bli mer fornøyd med hijaben. Jeg forstår Isra slik at hun ser dette som manipulasjon og en form for hersketeknikk. Hun anslår at 90% av mennene ikke vil gifte seg med henne fordi hun ikke bruker hijab. Abir bekrefter. Han vil velge en kone med hijab. Velger du bort hijaben vil det si at du har færre aktuelle kandidater å velge blant. Isra mener at særlig blant menn med lav utdanning ønsker menn å gifte seg med tildekkede kvinner. Det betyr at dersom du har litt større *kapital* i form av utdanning har du større frihet. Å forbli ugift og berøves familieliv, spesielt i samfunn hvor familie betyr det meste både for sosialt liv og økonomi, er det relevant å spørre hvor sterk regulerende faktor for videreføring av tildekkingskikken det er at menn ikke vil velge utildekkede kvinner?

Naima sier hijaben gir henne rett til respekt, og frihet til å bevege seg ute uten at noen kan plage henne. Isra forteller om en sterk sanselig opplevelse av å kunne føle vinden i nakken første gang hun gikk ute uten hijab. Frihet står alltid i forhold til noe. Disse to eksemplene illustrerer det.

Når hijaben blir et middel til frihet, så forsterkes avhengigheten til den. Konsekvensen for å ta den av begrenser livsutfoldelsen. De fleste ønsker å leve fritt, dermed blir hijabkonseptet videreført. Forutsetningen ligger likevel utenfor hijaben. Den ligger i den gjeldende diskursen hijab som frihet. Naima og Isra har ulike løsninger for frihet, og hijaben blir et redskap i

kampen om å definere verden ut fra sine respektive verdisyn. Der hijaben for den ene blir selvsagt og nødvendig blir hijaben for den andre meningsløs og unødvendig.

Verdier, ritualer og tro blir sosialt overført og sosialt opprettholdt (Ward 2013). Selv når fokus på islam er negativt styrkes både troen og identiteten (Benjnouh 2001). Selaihi og Bela uttrykker at motstand forsterker motivasjonen til å bære hijaben. På den måten er negative holdninger fra majoritetssamfunnet med på å forsterke og opprettholde skikken man kritiserer.

Setter vi søkelyset mot kvinners frihet i Vesten så vil mange si at kroppspresset her er en frarøvelse av frihet. Styrelederen sier at han ser på miniskjørtet som pådyttet kvinnene fra mannlige designere, at det egentlig ikke er kvinnene selv som ønsker dette. Forskjellen er at kvinnene ikke blir spurt om de har «valgt skjørtet selv». Det ligger i diskursen. Vestlige kvinner er frie, østlige kvinner er kuert.

Dersom vi kunne frigjøre oss litt mer fra dette bildet kunne debatten rundt hijab blitt mer konstruktiv. Alle analyser av hvilke krefter som spiller inn i kampen om kvinnens kropp er med på bevisstgjøring. At kvinner er utsatt for press på grunn av kjønn bør heller bli et felles fokus på tvers av kleskoder, enn en unnskyldning for å se på hijaben med et nytt blikk. Arrogante vestlige holdninger vil vel snarere være med på å opprettholde forsvaret for hijaben, i stedet for å dele et felles feministisk prosjekt til frigjøring for alle kvinner.

Jeg har presentert tre andre studier om jenter og hijab. I Toyamat og Moradis (2011) studie oppgir 9% av jentene at de har opplevd press fra familien om å bruke hijab. I Benjnouhs (2001) studie oppgir brukerne av hijab at de ikke er blitt utsatt for tvang, mens den gruppen som ikke bruker hijab mener at brukerne av hijab er utsatt for tvang. Førde (2006) fant ikke grunnlag for at jentene var utsatt for makt i sin oppgave. Mine informanter med hijab oppgir alle at hijab er frivillig. Tvang, makt og press kan ha litt ulike definisjoner. Du kan oppleve press uten at det er tvang inni bildet. Tvang er tvang, men press kan opptre i mange grader på ulike nivå, f.eks indirekte press i form av forventninger andre stiller til en, eller en stiller til seg selv, eller direkte press i retning maktutøvelse. 9 % press kan dermed tolkes som et forholdsvis lavt skår i mildeste form og høyt skår i verste betydning.

Motivene for kvinnene til å bruke hijab i disse studiene, og mitt eget arbeid, fanger opp litt forskjellige begrunnelser for hijaben. I Toaymat og Moradis (2011) arbeid er det de religiøst

relaterte motivene som skårer høyest, mens i Benjnouhs (2001) studie viser at hijaben likefullt er en tradisjon hvor lojalitet til foreldre og kultur er fremtredende. I Førdes (2006) studie fant hun at hijab var relatert til feminitet, underordning og anstendighet.

Hovedbegrunnelsen for bruk av hijab hos mine informanter er at de mener det er et pålegg i Koranen. Hos kvinnene som bruker hijab, og alle mennene, var det det første umiddelbare svaret jeg fikk. Skulle de svart med en setning var det denne begrunnelsen som hadde blitt stående. De mener selv at dette er noe de må dersom de skal kalle seg muslimer. De velger altså selv noe som de oppfatter som et påbud.

Mellom tvang og frihet er det mange nyanser. Belas eksempel av fritt valg som fravær av pistol blir en svært snever definisjon. Dersom fritt valg kun ses som fravær av tvang vil en ikke få øye på de ulike nivåene av egen vilje som tradisjonen, religionen, og teorier som interaksjonisme, det dialogiske selv og Bourdieus nøkkelkonsepter forutsetter.

7.2. Forholdet mellom usynlighet og synlighet

I Tolaymat og Moradis (2011) undersøkelse rapporterte tildekkede muslimske kvinner lavere forekomst av seksuell objektivisering, uavhengig av hvordan tildekkingen skjer. Denne undersøkelsen tilsier at hensikten med tildekking, å gjøre kvinner mindre seksuelt attraktive, virker.

Kvinnene i utvalget mitt har individuelle løsninger for hvordan de dekker seg, men begrunnelsen om at kvinnens pryde bare skal være for mannen er ens. *Skjønnhet er jo begrenset til din mann*, sier Bela, og understreker forutsetningen for hijaben.

Flere beskriver hvordan man gjør seg usynlig offentlig. For å kunne gå anonymt forbi uten å bli lagt merke til bør man foruten hijaben ha sko som ikke lager lyd, dempe stemmen, ikke danse eller synge, eller sminke seg, bruke neglelakk eller parfyme, og helst kle seg i mørke farger. Dette virker som å være velkjente retningslinjer for de fleste, men følges i varierende grad. Abir forteller at det også er kleskoder for menn i Afghanistan. Forskjellen er at han bytter til vestlige klær på flyplassen når han forlater hjemlandet, etter å ha tatt farvel med familien. En mulighet som er forunt menn. Han ønsker ikke å bli sett rart på med lue og vide klær når han reiser nordover.

Hva skjer med diskresjonen som hijaben skal innfri når kvinnene kommer til Vesten hvor

tildekkingen vekker det motsatte av diskresjon, nemlig mer oppmerksomhet? Flere av kvinnene snakket om dette dilemmaet, og en av kvinnene har sogar tatt opp problemstillingen med en imam og lurt på om det da blir riktigere å ta av hijaben? *Eg vil ikkje at alle ser på meg, men her i Norge eg må bli synlig...*sier Bela. Isra har også opplevd å bli mer interessant blant menn. Da hun tok den av slapp hun ubehagelige henvendelser. Hijaben kan altså ha motsatt effekt enn dens intensjon. Jeg tok opp dette temaet da jeg besøkte moskèen, om hijab fungerer etter intensjonen i et moderne samfunn? Styrelederen mente at man ikke kan forhandle med Gud.

Tolaymat og Moradi (2011) skriver at tildekkingen skal avseksualisere kvinnen. Da er det interessant å høre Abir uttale at for han blir en tildekket kvinne mer seksuelt tiltrekkende. Tildekkingen kan pirre hans nysgjerrighet. Hans erfaring er at hijab kan være veldig sexy.

Hijab er også mote. Da gjelder det å balansere slik at det er innenfor en akseptabel grense. Denne grensen ser ut til å defineres individuelt og ulikt. Informantene forteller om større romslighet for jenter enn for gifte kvinner. Saynab kjøper eksklusive hijaber på reiser. Dersom hun ikke får et helt antrekk på samme sted kjøper hun hijab først og resten av antrekket etterpå for at alt skal matche. Naima forteller også at hijaben betyr mer enn resten av antrekket.

Mange bygger hijaben opp bak. Skjerfet knyttes på en spesiell måte så det ser ut som man har mer hår enn i virkeligheten. Paradokset er at hijab skal skjule håret. Saynab spør seg: *Hvis jeg vil vise at jeg har sånn hår, så hva er konseptet med hijab då?*

Hva er det med håret? En dag kom jeg nyklippet. Da fikk jeg spørsmålet fra Bela: *Hva sa mannen din?* Jeg blir nysgjerrig på hvorfor hun lurte på det? Hun sier at håret er kvinnens pryd og i hennes kultur blir kort hår sett på som et forsøk på å være mann.

Helt tilbake til oldtiden var håret et pryd og rangstegn. Langt hår fremstår som metafor for det naturlige, kvinnelige, fruktbare, irrasjonelle, og representerer kvinnelig tiltrekningskraft med en kraftfull erotisk betydning. Kort hår har blitt metaforen for det kultiverte, disiplinerte og mannlige. Hår er også blitt knyttet til guddom. Sikhenes uklipte hår skal for eksempel være forbundet med åndelighet og det knyttede håret et symbol på seksualitet under kontroll (Johansen 1995). Å vise håret for ei muslimsk jente er det samme som å vise brystet for andre. (Khader 2002).

Isra forteller om en streng tildekkingskodeks i Iran. Der kan bare ansiktet vise. Masse sminke og plastisk kirurgi er svært vanlig, forteller Isra. Hun mener det skyldes at når kvinnene bare tillates å vise ansiktet gjøres det maksimalt ut av det. Dette høres ut som jentenes revansje. Samtidig som formålet med hijaben var å bli mest mulig usynlig, gjør jentene seg så pene som de kan.

Bela trekker frem et annet aspekt. Hun tenker at hijaben tar fokuset fra noe som er enda mer sårbart for henne, hennes mørke hudfarge. Hun vil ikke være lik den norske majoriteten uansett. Dersom hun dekker seg under en hijab er det hijaben som vil stå i fokus. Hun avdekker her et større problem enn selve hijaben, nemlig rasismen. Hijab er tross alt et plagg med alle sine implikasjoner, deriblant rasistiske holdninger forbundet med den. Huden din er selve deg, noe du aldri kan kle av deg. Rasisme ligger ofte under i den orientalistiske «vi» og «dem» tenkningen. At hijab kan brukes til å dempe et stort underliggende rasismeaspekt var en ny oppdagelse for meg. Denne vinklingen har jeg ikke kommet over i noe av litteraturen jeg har fordypet meg i så langt angående tildekking. Det viser seg altså lettere å bære all negativ omtale og motstand mot en hijab som du har valgt selv, enn å konfronteres med selve rasismen. Bela sier hun har tre ting imot seg: hun er kvinne, hun er muslim, hun er mørk i huden. Hun må kjempe for sine rettigheter på alle fronter. Hijab er ikke den tyngste kampen. Forholdet mellom usynlig og synlig handler her om å gjøre hijaben synlig og hudfargen usynlig. Da kan vi tillegge hijaben enda en funksjon.

Tucker (2008) hevder at kvinnenens markør for kulturell identitet går foran den muslimske læren. I mitt materiale er det vanskelig å skille mellom kultur, identitet og religion. Slik jeg tolker kvinnene ser det ut til at de fleste har tatt på hijaben ut fra en kulturell kontekst, og at bevissthet om troen har kommet til etterhvert. Der de er i livet i dag besvarer de disse spørsmålene med henvisning til troen og Koranen. De er i liten grad opptatt av hijaben som identitetsmarkør. Unntaket er Selaihi som ved hjelp av hijaben gjerne vil bli sett som den hun ønsker å være.

To av kvinnene viste uoppfordret bilder av seg selv uten hijab. De var nesten ikke til å kjenne igjen. Det slo meg hvor mye av personligheten som ligger i håret, kroppen og klærne våre. I det offentlige fremstår de ikke med «hele seg», individualiteten er ikke forbeholdt offentligheten. Det synliggjorde at «uniformen» bryter med individualismen. De er en del av et fellesskap, mer enn individet alene. Dette står midt i sentrum av det diskursive prosjekt;

kvinnen som markør for den islamske kulturelle identiteten (Tucker 2008), og for kontinuiteten i en skiftende verden (Larsen 2004).

Symbolikk avhenger av kontekst. Hijab forbindes både med fromhet og frihet, og et undertrykkelsens plagg og et moteikon på samme tid. Det man formidler er ikke nødvendigvis det den andre ser. De fleste av kvinnene i mitt utvalg ønsket forøvrig ikke å formidle noe som helst med hijaben. *Eg tenke ikke på å formidle någe med min hijab. Det e någe for meg, ikke for andre* (Saynab) *Jeg vil ikke signalisere* (Fatima).

7.3. Forholdet mellom beskyttelse og utrygghet

Når Vogt (2004) og Larsen (2004) hevder at tildekking ligger som en premis for sømmelig atferd i det islamske normative systemet understreker Abir nettopp dette når han beskriver ubehaget hos seg selv ved å gå uten skjorte. Det kjennes ikke behagelig for han. I hans kultur er det ikke vanlig, selv for barna, å kle seg om foran foreldrene. Han kaller det for en slags sjenanse blandet med respekt (*haya*). Han tror det er samme følelsen kvinnene føler hvis de skulle ta av seg hijaben. Som Larsen (2004) fremhever bærer tildekking både et religiøst og kulturelt aspekt. Beskyttelse er både for å håndtere bluferdigheten og for å håndtere seksualiteten. Tucker (2008) fremhever intensjonen med atskillelsen som direkte relatert til seksualdriftens makt til å true stabiliteten i samfunnet.

Murad bekrefter Tucker (2008) når han sier at hovedbegrunnelsen for hijab er å beskytte kvinnen fra seksuelle tilnærmelser fra menn. Khader (2002) hevder at i en tradisjonell patriarkalsk tradisjon blir kvinnen oppfattet som en fare for mannen. Murad mener hijaben skal dekke kvinnen mot fare, underforstått menn.

Kvinnen tar kontroll over egen kropp, men Fatima er ikke helt sikker på om hijaben beskytter henne fra menns øyne. Hun bærer ikke den lange hijaben og lurer på om det kan ha sammenheng med det. Det kan tolkes som at hun er usikker på om hun har tatt nok ansvar. Isra har erfaring med å bli tilsnakket med grove ord og bli tatt på da hun brukte full tildekking i Iran. Uten hijab i Norge har hun ikke opplevd slike muntlige eller fysiske tilnærmelser fra menn. Er det da bare ulik praksis i to land? Det ser ut å være flere komponenter enn som så. En viktig komponent er at de tildekkede kvinnene er mer attraktive enn de utildekkede. For Isra hjalp det lite for tryggheten å være tildekket. Det hadde motsatt effekt. Hun ble mer

omsvermet av menn enn de som bare brukte et lite sjal, og opplevde det som svært plagsomt å ikke kunne gå fritt på gaten uten seksuelle tilnærmelser.

Isra ble også forsøkt ranet i Iran. Nettopp på grunn av kriminaliteten mener hun at mange kvinner foretrekker stor hijab som en forsikring mot tyveri. Jo større tildekking jo mer kan en skjule under.

Det skjer veldig mange voldtekter i mitt hjemland, selv om kvinnene er tildekket, sier Bela. En vanlig oppfattelse er at det er kvinnen selv som er ansvarlig for voldtekten. Det sitter så dypt at Bela ville aldri ha fortalt det til familien sin, eller anmeldt det, dersom det skjedde henne.

Er du alene, for eksempel enke, er du veldig utsatt, forklarer Isra. Men hijab som sikkerhetsgaranti ser ikke ut til å fungere. Man er ikke beskyttet etter intensjonen. Bela mener hijab er falsk trygghet, men at det ikke er Koranens feil, men ligger andre steder, i menneskelige handlinger. Skal vi heller kalle det mannlige handlinger?

Klær beskytter deg ikke, mener Isra. Hijab forhindrer ikke kontakt med menn. Dersom hijab sitter i hjertet kan ingen røre hjertet ditt, konkluderer hun.

Hijab som skulle handle om større frihet, utvidet handlingsrom, å gå fritt offentlig, redusere sladder, beskyttelse fra menns blikk og seksuell oppmerksomhet, viser seg derimot å skape sårbarhet.

7.4. Forholdet mellom moral og dobbelmoral

Den muslimske kvinnen representerer den kulturelle praksisen og bærer den moralske standarden for seksualiteten (Tucker 2008). Mister kvinnen møydom før hun er gift blir hun betegnet som hore. Det finnes ingen mellomting mellom hore og madonna, sier Khader (2002). Kanskje dette henger sammen med at en ikke kan ha litt ære? Enten har man ære, eller ikke. Jeg har lært av kvinnene at det skal lite til for å få en nedsettende betegnelse.

Saynabs mål med hijaben er å ta ansvar både for seg selv, familien og for samfunnet. Ved å bære hijab ønsker hun å bidra til å holde moralen oppe. Hun mener at når alle bruker hijab vil menn fokusere på personligheten i stedet for kjønn. Det blir likestilling mellom kvinnene fordi alle varierer i skjønnhet. Det blir mer likestilling mellom kjønnene når kvinnen ikke blir et kjønnsobjekt. Imamen følger opp ved å hevde at kvinnen beskytter hele samfunnet ved å

bare vise seg for sin mann.

Flere av informantene poengterer at å bære hijab ikke automatisk er synonymt med en god muslim. Isra mener mange bruker hijaben for å få et godt omdømme. Bruker du hijab ses det mellom fingrene med moralen. Det gjøres det ikke dersom du er uten hijab. Da regnes du ikke som et godt menneske samme hvor høy moral du har, mener hun. Hijab gir makt. Ingen kan si noe negativt til deg siden du gjør det som forventes av deg. Du kan ha mange kjærester bare du bruker hijab, og mennene er interessert i deg selv om du har vært med flere, har Isra erfart. Tucker (2008) og Benjnouh (2001) forsterker dette bildet. Tucker mener at tildekking i seg selv fremmer tilretteleggelse av hemmelige forbindelser og Benjnouh bekrefter med sin forskning at æren beholdes dersom man opptrer diskret og prøver å holde ting skjult. Idealet er en god muslim, praksis er ofte annerledes og hijab dekker for mye som ikke tåler dagens lys. Denne dobbelmoralen omtaler Khader (2002). Han kaller den ekstrem. Sex skal tilhøre ekteskapet, samtidig som seksuell erfaring for menn er forbundet med stolthet og mandighet, for kvinnen skam og nedverdiggelse. Jo høyere sosial posisjon man har jo mindre er man utsatt for sosial kontroll, hevder han. Har man ervervet seg tilstrekkelig *kapital* kan man dermed tillate seg mer før det går på æren løs.

Når normene er ulike for kvinner og menn kan dette selvforsterke synet på mannen som hjelpeløs og kvinnen som fristerinne.

I samtale med styreleder og imam i moskèen opplevde jeg stor imøtekommenhet til å snakke om hijaben, men det var ikke rom for å tenke noe annet enn at den var et gudegitt påbud. Forandring, refleksjon og modernitet utfordrer et islam som er både underkastelsens religion, og et patriarkalsk, sosialt og politisk system hvor enkeltindividet har liten betydning (Gule 2009). Dermed kan individet fritas fra moralske dilemma fordi religionen er Guds vilje. I moskèen var svaret at det Gud har bestemt det behøver vi ikke diskutere. I mitt forsøk på å komme i dialog om man i modernitetens tid, og i et Europa hvor andre kvinner ikke dekker seg, oppnår intensjonene med hijaben, var det ikke verdt å bruke tid på. Villighet til å reflektere over modernitetens utfordringer manglet totalt. Det som Gud har bestemt er det beste for menneskene, selv om man i nåtidens kontekst i noen tilfeller oppnår det motsatte av hva Gud hadde ment.

Å leve så tett på hverandres ulike livsformer kan forsterke egne praksiser. I en skiftende og innfløkt verden hvor vestlige fiendebilder skapes blir det viktig å forsvare seg mot vestlig

agresjon (Simonsen 2004). Murad forteller fra sin arbeidsplass at en mann tar en kvinnelige kollega på fanget, og han mener å se at kvinnen er ubekvem med dette. Slike opplevelser virker kanskje inn på hans ønske om å skjerme sin kone mot det han ser på som Vestens umoral. Abir forteller også om hvor uvant det var for han å komme til Norge hvor jenten gikk så lettkledd. Styrelederen og imamen holder frem at hijab er den gode kontrast til Vestens umoral. På denne måten forsterker indirekte vestlig livsform den gamle slørskikken. Wikan (2008) hevder at også ære brer om seg mer enn før. Menn i diaspora taper posisjon fordi det skjer en avmaskulinisering i forhold til den opprinnelige kulturen, og dermed tar de sterkere kontroll over kvinnene siden kvinnene er æressymbolet. Æreskulturen vokser seg da sterkere, og ikke svakere som man kanskje kunne forvente. *Simmels lov* (i Eriksen 2003) går ut på at når en minoritetsgruppe opplever ytre press fra omverden på grunn av bestemte kulturelle trekk vil gruppen respondere med å forsterke trekkene. Jeg kan ikke bekrefte eller avkrefte om mennene i mitt utvalg har blitt mer opptatt av ære enn tidligere.

7.5. Forholdet mellom respekt og trakassering

Naima mener at hijaben gir henne mer respekt enn søstrene som ikke bruker plagget. Hun legger til at hun tror hun også oppnår større selvrespekt. Det handler også om samvittighet, mening og kultur. Hun ville ha mistet tilliten om hun tok den av. Murad sier Koranen forkynder at han skal ha respekt for alle kvinner. Imam og styreleder er samstemte i at kvinner med hijab oppnår større respekt. Styreleder presiserer at tro må følge handling.

Abir mener at hijab på en måte er en *haya* (bluferdighet). Når han møter en kvinne med hijab ser han automatisk ned i respekt og flytter seg for å ikke se på henne. Han må også som mann gjøre sin del av *haya*, og kneppe alle skjorteknappene igjen. Han har respekt for alle kvinner, men det blir på en annen måte overfor dem som ikke er tildekket. Han tror at når kvinnene ser at menn velger kvinner med hijab, eller som har *haya*, vil kvinnene få større respekt for hijaben. Han vil gjengjelde for henne når hun har dekket hele kroppen sin for ham hele livet. Han vil ta mer ansvar og gi henne mer kjærlighet.

Styrelederen understreker at respekt følger bekleddning, og eksemplifiserer med bunad. Han mener det er stor forskjell mellom skjørt og bunad. Det må vi alle se om vi er muslim eller ei sier han, som et *doxa*. Han regner det som naturgitt at en kvinne i bunad oppnår mer respekt enn en kvinne i skjørt. Dette samsvarer med budskapet i islam, sier han. Er du respektabelt kledd oppnår du respekt.

Imamen snakker om at menn får problemer dersom kvinnen ikke er tildekket. Å se kvinner uten hijab er farlig for mannen. Løsningen er tildekking. Han mener at grunnen til voldtekter er at kvinnen ikke prøver å beskytte seg. Løsningen på menns problem er at kvinner dekker seg. Kvinnene svarer at selv med strenge tildekkingskodekser skjer voldtekter. Er da løsningen på problemet mer tildekking, spør en av dem?

7.6. Forholdet mellom autonomi og umyndiggjøring

Selaihi er den eneste som snakker om provokasjon og kampglød i forbindelse med hijaben, og den som sterkest uttaler identitet forbundet med den. Hennes bakgrunn skiller seg også mest ut, med oppvekst i Norge med norsk mor og utenlandsk far. Kanskje dette kan ha en sammenheng? Identitetsarbeid kan bli komplisert i en globalisert verden. Det senmoderne samfunnet åpner for et hav av muligheter for selvidentifisering (Giddens 1991). Man skal finne sin plass i spennet mellom tilhørighet og fremmedhet. Utfordringene med identitetsarbeidet blir større når man ikke bare speiles ut fra sitt eget kollektiv. Refleksiviteten må økes, noe man ikke blir oppfordret til i moskèen.

Selaihi mener selv at hun er presset til selvstendighet mellom to kulturer. Det ser ut som hun i troen søker mening, sammenheng og tilhørighet som Roof (1989) og Ward (2013) snakker om. Roof sier at tro uttrykkes på sine egne premisser. Sarah opplever at disse premissene ikke blir forstått av de som ikke tror. Dette gjør henne frustrert, og hun anklager spesielt feministene for ikke å lytte til henne, men dytte henne inn i en offerrolle, der hun selv ikke føler seg hjemme. I Vesten er vi opptatt av at vi har frie valg. I en kollektivistisk tradisjon kan det være en meningsløst tanke. Selv i Vesten er vi bare til en viss grad frie. Vi er alle et produkt av en kontekst og et samfunn, formet og modellert til vårt eget habitus (Bourdieu 1993). Dette er ikke særegent ved andre kulturer. Det jeg opplever Sarah kritiserer er at det er kvinnene i Vesten som definerer hijaben uforenlig med moderniteten. Sarah har støtte for sitt syn av Abu-Lughod (2013). Hun problematiserer spørsmålsstillingen om hvorvidt islam gir eller tar fra kvinner rettigheter. Samme spørsmål blir ikke stilt til andre religioner. Islamske kvinner står i en særstilling i forhold til kategorisering, hevder hun. Abu-Lughod ser på hijaben som samfunnets standard på anstendighet. Anstendighetskoder finnes over alt. I Vesten vil det for eksempel være upassende å gå i shorts i operaen. Hun trekker sammenligninger til *the tyranny of fashion* som preger kvinnemoten i utstrakt grad. Det er frivillig å forholde seg til, men mange velger å følge trenden. Hijab kan være en protest mot

Vestens hang til å definere hva et moderne liv skal være. Abu-Lughod (2006) mener det er et overgrep å redusere tolkningen av hijab som det fullkomne tegn på kvinners ufrihet. Hva er frihet når vi erkjenner at mennesker er sosiale vesener, oppdratt i en sosial og historisk kontekst tilhørende et samfunn som former ønsker og forståelse av verden? Det blir feil å redusere et stort mangfoldig kompleks til et enkelt spørsmål om bekledding. Hun finner en vestlig overlegenhet og en nedlatende arroganse i disse spørsmålene. Hvor er medlidenheten til amerikanske og europeiske kvinner utsatt for undertrykkende systemer? Vi må få øye på alle feministene i den tredje verden, og ikke akseptere at feminisme er bare vestlig. For dem som verdsetter religion ser ikke på religiøse verdier som noe begrensende, men som idealer å strekke seg etter. Abu-Lughod (2006) ber oss se bort fra sløret og heller prøve å tilstrebe en rettferdig verden. Vis solidaritet istedet for frelse og medynk, er hennes budskap.

Jeg nevnte tidligere at jeg savnet Selaihis teologiske, historiske, kulturelle og sosiologiske begrunnelse for hijaben. Hun etterlyser nysgjerrighet om sitt valg. Hvorfor benytter hun ikke anledningen når hun skriver bok? Hun går ikke inn på ideologien bak hijaben. Ut fra hennes egen tekst har hun valgt hijab fordi hun mener det fører henne nærmere Gud, hun føler seg kvinnelig med hijaben, og hun bruker hijaben som et identitetssymbol. Hun har mest erfaring fra det norske samfunnet. Har hun i mindre grad opplevd kontroversene rundt plagget enn de som har levd i samfunn hvor hijaben har sitt utspring? Hun trenger kanskje ikke slåss for sine rettigheter i og med at hun bor i Norge? Er hijaben et svermerisk prosjekt? Ved å stille disse spørsmålene kan man tas til inntekt for å ikke ta henne seriøst, men det er fordi jeg tar henne på alvor at jeg spør. Hun har vist at hun er ei selvstendig jente som tar føringen i eget liv. Hun benytter sin selvfølgelige rett til å kle på seg hva hun vil uten å bli stilt til ansvar for det. Det var hennes historie som var grunnen til at jeg gikk igang med denne oppgaven. Jeg ble fascinert av hennes rett til å velge hijab uten at det måtte bli så problematisk for andre. Når jeg nå nærmer meg slutten av oppgaven har jeg fått flere motforestillinger. Hva og hvem solidariserer hun seg med? De komplekse bakenforliggende ideene om tildekking, og den problematiske praksisen jeg har avdekket, velger hun å ikke forholde seg til. Hijaben er et sterkt virkende symbol for opprettholdende tradisjonelle kjønnsrollemønstre i islam, og vekker andre assosiasjoner utenfor det muslimske miljøet, enn innenfor. Selaihi må ta hele pakken og ikke forholde seg naiv. Det er hevet over enhver tvil at hijab er langt mer enn et vakkert sjal.

8. OPPSUMMERENDE KONKLUSJON

8.1. Hijab som systembærende konsept

Ved hjelp av innsikt om hijabens skiftende historiske betydninger er det lettere å få øye på hvilke kontekster hijaben inngår i, i dag. I mitt utvalg brukes hijaben først og fremst ut fra en overbevisning om at dette er Allahs vilje forkynt gjennom Koranen. Hijaben har en spirituell dimensjon i kvinnenens liv. De svarer at det handler om sitt personlige forhold til Gud. Hijab er bare en del av alle religiøse pliktene. De stiller ikke spørsmål ved den, og er heller ikke vant med å snakke om hijaben. De fleste kvinnene fortalte at de aldri hadde snakket om hijaben før de snakket med meg. Flere hadde problemer med å svare på hva som ville blitt forandret dersom de gikk uten, de skulle jo aldri ta den av! På samme måte som de aldri skal ta den av høres det ut som de fleste en gang tok den på, som en selvfølgelighet.

Vi har lært at islam er en underkastende religion, og selv om det finnes en mengde forskjellige oversettelser av Koranen er det ikke kultur for å stille spørsmål. Å stille spørsmål oppfattes som brudd på respekten. Kvinnene blir fortalt at de skal bruke hijab, men uten beskrivelse og forklaring. Respekten for Koranen, imamen og de eldre i familien i en patriarkalsk kollektivistisk tradisjon er opprettholdende for et konserverende syn på hijaben. Når det ikke er aksept for å stille spørsmål reduseres muligheten til å se med nye øyne. Man kan ikke finne svar ved kun å se til religionen alene. Hijab handler om så mye mer. Hijab handler også om historie, kultur, politikk, tradisjon, globalisering, trender og identitet. Illusjonen om det gode samfunnet, dersom man ifører seg hijab, motiverer kvinnene. De ønsker sterkt å bidra. Overbevisningen om at dette er måten å gjøre det på fører tradisjonen videre.

Ved å ikke bære hijab kan kvinnene miste mulighet for skolegang og miste de fleste ekteskapskandidatene. Menn velger seg kvinner med hijab. Hijab er forbundet med så mye prestisje både for kvinnen og for hele hennes familie at hun må være rede til å ta konsekvensene for at familien mister anseelse, med alle ringvirkningene det kan få for alle de øvrige familiemedlemmene. Både individuelle hensyn og hensynet til kollektivet gjør at kvinnene må håndtere begge deler. Den sosiale kontrollen er sterkt medvirkende. Om man har mot til å velge bort hijab for sin egen del ønsker man ikke konsekvensene på sin families vegne.

Kvinnene som bærer hijab i mitt utvalg har ikke ytret noe ønske om å gå uten hijab. De

forteller at de trives med den og føler seg vell med den. Normene og verdiene som hijaben springer ut ifra er blitt en del av egen tenkning. I tillegg omdefineres hijaben, og ideologien kan komme i bakgrunnen eller vektlegges etter ulike livsforhold, som vi har sett i historien. Noen feminister akker seg i dag over dagens såkalte «cupkake-generasjon» og ser det nærmest som en forakt for hva kvinner har måttet kjempe frem. Når Selaihi tar på hijaben kan det tolkes i samme reaksjonære kategori, og som et tilsvarende svar til en verden hvor hun slet med å finne tilhørighet. Når hijaben er blitt mote kan det også ses som en måte kvinnene omdefinerer eller tilpasser hijaben. Kvinnene definerer hijaben som noe de foretrekker, ikke som undertrykkende. Bela sa at de mest tildekkede kvinnene var *på mannens side*. «If you can't beat them, join them»? Slik kan tildekking ses som en smart måte å innfri hva som forventes for å oppnå suksess i livet. Det er en måte å ta kontroll på.

Når smellvakre kvinner blir et ideal, er dette også et bevis på at de tar saken i egne hender. Det bryter med idealet om tilbaketrukkethet og diskresjon, og at man ikke skal vise sin skjønnhet. Hijab kan også være en protest mot hva et moderne liv skal være, som en motreaksjon mot fragmenterte og flytende ideologier. Selaihi, Murad og de to ansatte i moskèen var hver på sine måter opptatt av forholdet mellom muslimske normer og det moderne Norge. På mange måter har Vesten definert moderniteten, og i den inngår ikke hijabkonseptet. Selaihi utfordrer feminismen, på sine premisser. Kvinnene ber ikke om å reddes fra hijaben. De ber oss se hijaben ut fra deres eget utgangspunkt, ikke som et tegn på muslimske kvinners mangel på rettigheter. Slik sett burde vi heller støtte kvinnenens protest mot urett i stedet for å kneble symbolet deres.

Informantene ser forøvrig hijaben mer som en forpliktelse enn som et symbol. De fleste er ikke opptatt av symbolverdien. Forpliktelsen de forteller om skal vare livet ut.

For at slørskikken skal kunne opprettholdes må kvinnene få noe tilbake. De investerer i den ene enden og tar ut belønning i den andre. I beste fall opplever de å få beskyttelse, respekt, anerkjennelse, likeverd, status og å bli foretrukket av menn. På den annen side rakner bildet av det gode samfunnet de ønsker å skape når menn ikke «gjør sin hijab». Hijaben omtales ikke bare som et klesplagg men også som et verb, en handling. Mennene forteller at de også må «gjøre sin hijab». Utfordringen for kvinnene er at de møter mange menn som ikke tar sin del av dette ansvaret. I disse tilfellene oppnås ikke den ønskede hensikt med hijaben. Skikken er likevel så rotfestet at den føres videre på tross av at kvinnene oppnår blandet effekt av tildekkingen.

Kvinnene forteller at de møter uvitenhet og motstand mot hijaben. For noen av dem er det

med på å styrke forholdet til den. Ytre motstand styrker samhold og motivasjon til å fortsette, om så med forsterket iver. (*Simmels lov*, i Eriksen 2003). Dette er et av argumentene mot forbud, selv om dette temaet ikke omhandles i min oppgave. Hijab og unges radikaliserings kan forstås som et resultat av et islam under press.

Systembærende ja, men ingen kulturer eller samfunn er statiske enheter, men historisk og kontekstuelet betinget. Abir forteller at kvinnene i hans familie i hjemlandet går lettere tilslørt nå er for noen år tilbake. Før tok de burkaen når de gikk ut av huset. I dag tar de kun sjalet på. Samtidig begynner Selaihi, halvt norsk, oppvokst i Norge, med hijab i dag som den første av kvinnene i sin mors slekt.

Det er gode grunner til at skikken har overlevd fra 2000 år før islam og til i dag. Jeg tenker at et svar ligger nettopp i dette, at det er så mange forsterkende komponenter som samvirker og komplementerer hverandre slik at skikken holder seg, og sogar styrkes i betydning i vår tid. I følge Giddens (1991) må tradisjoner pleies og forsvares i en senmoderne tid fordi de ikke lenger kan tas for gitt. Globalisering og moderniseringsprosesser medvirker i disse mekanismene. Hijab som konsept bidrar til å opprettholde og utvikle et større samfunnssystem som hijaben er en del av på tross av, og på grunn av, at det oppstår press mot et institusjonalisert islam med vedtatte normer og regler som styrer medlemmenes handlinger.

8.2. Samsvarer motivene bak hijaben med kvinnenes opplevelser?

I den saudi-arabiske koranoversettelsen hvor det står at dersom det ikke er tilstrekkelig med ett øye kan du bruke to ...*et øye eller begge øyne om man trenger å se hvor man går...* understreker yttergrensen for usynlighet. Mer usynlig enn å ha ett øye «ute» er knapt mulig. Jo mer tildekket jo bedre, sier også imamen og styrelederen jeg har snakket med, - jo mer tildekket jo høyere aktelse, sier kvinnene, - jo vakrere kvinnen er jo mer tildekking er hijabbrukerne og de mannlige informantene enige om, - en tildekket kvinne vil bli høyere respektert, svarer alle, - og vist mer kjærlighet, tillegger en. Kvinnene løser tildekkingen individuelt og i ulik grad. Ønsket om usynlighet realiseres imidlertid ikke i en norsk by. Det er det motsatte som skjer her. De vekker oppmerksomhet i gata, i butikken og på bussen. Det lar seg ikke gjøre å skride anonymt forbi.

Kvinnene opplever at Vesten kun ser hijaben og ikke mennesket bak. Er resultatet av denne synligheten i overensstemmelse med intensjonen? Var det ikke omvendt det skulle være, at

personligheten skulle tre frem mer enn kjønn, mens hijaben her i landet anonymiserer personligheten?

Hijaben skal beskytte kvinnene fra menns blikk. Det er riktigere å si at det er mannen som må beskyttes. Forutsetningen ser ut til å være at mannen ikke klarer å håndtere sitt eget begjær. Ansvaret er kvinnens. Mennene i utvalget tror at kvinnene er mer beskyttet med hijab. Noen av kvinnene er helt overbevist om at hijaben ikke gjør dem tryggere overfor menn.

Når skal man begynne å snakke om erfaringer og reflektere åpent omkring dette misforholdet mellom kvinners og menns ansvar og rettigheter? Moskèen tar ikke oppgjør med hvordan kvinner skal få det levelig i et moderne, liberalt, sekulært og individualisert samfunn. Det muslimske fellesskapet er lite refleksive om hvilken verden de lever i. Kvinnene må selv finne ut av hvordan de skal handle, og flere må gå i spagat for å klare å håndtere strenge regler i islam og den «frie» verden. Det trengs et islamsk kvinneopprør på linje med hva kvinnebevegelser har oppnådd gjennom årevis kamp. Det er kvinnene selv som må finne sammen om urettferdigheten slik at de kan løfte sine problemstillinger i flokk. Dette opprøret blir utsatt fordi sterke kvinner finner sin måte å håndtere tildekkingen på. Har Selaihi tatt et godt begrunnet kvinnesolidarisk valg? Jeg mener nei. Hun er med på å sinke prosessen for de som ikke har hatt et like privilegert valg som henne selv.

I Moskèen ble det hevdet at *i prinsippet så har kvinner mer rettigheter i islam enn de feminister i Europa. De trenger ikke å kjempe for disse rettigheter. De har de* (St.1).

Styrelederen forteller om mange ufravikelige juridiske fordeler kvinnene er gitt av Allah i Koranen. *Så egentlig mannen er slave i islam.* Styrelederen fortsetter: *De må jo vite sine rettigheter. Ingen andre skal komme å fortelle deg. Det gjør de ikke heller her i samfunnet. Har du noe med NAV så må du slå hodet i veggen for å få de rettighetene, ikkje sant? Sånn gjelder jo menn og. De vil jo ikke gi fra seg, ikke sant?* I stedet for å sette fokus på likeverdet i Koranen, settes kvinnene i en nærmest umulig situasjon der de må balansere en flere tusen års gammel slørskikk med et moderne liv, uten at det åpnes for noen som helst refleksjon rundt hijabens relevans i dag.

Hijabens viktigste funksjon er å beskytte samfunnet mot umoral. Dette er informantenes oppriktige ønske. I en idealistisk verden kan man spørre om hijabens hensikt, som styrelederen sier: Hadde mannen tatt sin del av ansvaret og fulgt Koranen, så hadde han senket blikket i møte med kvinnene. Da hadde det ikke spilt noen rolle om hun var naken.

Men vi lever ikke i eventyret, men i en verden hvor det fortelles om hijaben som skalkeskjul for umoralske handlinger, og fordekking av handlinger uforenlig med intensjonen hijaben skal representere.

Alle kvinner skal gis respekt, understreker mennene i utvalget, men bruker du hijab oppnår du større respekt, er de enige om. Kvinnene forteller også om respekt, og selvrespekt, i forbindelse med hijab. På den annen side fortelles det om utilbørlig seksuell trakassering. Begge kjønn er enige i at skyld og ansvar legges på kvinnen. Imamen mener sogar at det er kvinnen som forårsaker problemene for mannen. Intensjonen er respekt. Liv og lære er to forskjellige ting.

Kvinnene sier at de har foretatt et autonomt valgt. Styrelederen trakk i tvil om miniskjørtet var kvinners valg, eller om andre (mannlige) interesser lå bak. Vi vet alle at det ligger sterke krefter bak moteindustrien, men Vestens kvinner blir aldri spurt om de velger selv hva de har på seg. Vi kunne dratt denne sammenligningen dersom hijab kun var et klesplagg, men det er også noe langt mer. Det har overlevd fra 2000 år før Islam og det er det grunner til. Hijab kan derfor ikke ses på som et stykke tøy, men som en internalisert tradisjon i sosialt liv og religiøs praksis. Hijab er livsstil og norm. Et plagg kvinnene føler seg feminine, vakre og anstendige med. Feminismen lever både i og utenfor islam, med og uten sjal. For Vestens feminister kan sjålet fortone seg som en provokasjon mot kvinnekampen og bagatellisering av kvinners liv og historie. Selvstendighet måles på Vestens premisser. Årsaken kan være at vi har med to ulike diskurser å gjøre når Vesten måler frihet og Østen måler verdighet. Hermeneutikken er ideen om delte horisonter. Å sette seg inn i hverandres univers, og innta nye perspektiver, kan åpne både Vestens og Østens syn på håndtering av verdighet og frihet i alle kulturer.

Motivene blant mine informanter for bruk av hijab handler om selvbestemmelse, diskresjon, beskyttelse, moral, respekt og opprør. Samsvarer så hensikten med opplevd virkelighet? Det kan se ut som motiv og oppnådd effekt ikke alltid forenes. I det virkelige liv er det også ulike grader av sosialt press, uønsket synlighet, utrygghet, dobbeltmoral, trakassering og umyndiggjøring. Følgende dikotomier kan være med å synliggjøre eksisterende stereotyper og en forestilling om at det ikke finnes variasjoner, dynamikk og ulike grader av erfaringer hos informantene, noe det i høyeste grad gjør. Informantene består av unike og ulike beslutningsdyktige kvinner og menn med hver sine historier. Dette er hva de har fortalt:

1. Forholdet mellom eget valg og religionens/miljøets forventning:

Hijab er selvvalgt, samtidig oppfattes hijaben som påbudt av kvinnene som bærer den, og av mennene i utvalget.

2. Forholdet mellom usynlighet og synlighet:

Kvinnene skal ikke tiltrekke seg oppmerksomhet fra menn, samtidig opplever kvinnene å bli mer synlige, spesielt i europeisk kontekst.

3. Forholdet mellom beskyttelse og utrygghet:

Hijab kan gi beskyttelse, samtidig kan den gi falsk trygghet.

4. Forholdet mellom moral og dobbelmoral:

Hijab kan være et symbol på en god muslim, samtidig kan det ses mellom fingrene på umoral.

5. Forholdet mellom respekt og trakassering:

Hijab kan gi respekt, samtidig kan kvinner oppleve ubehagelig oppmerksomhet og overgrep fra menn

6. Forholdet mellom autonomi og umyndiggjøring

Hijab kan være et opprør, men kvinnene erfarer at den oppfattes som undertrykkende i Vesten.

9. TILBAKEBLIKK OG «UTBLIKK»

Undersøkelsen bygger på samtaler, og en tekst, med 6 kvinner og 4 menn, hvorav to muslimske ledere, om deres forhold til hijab. Jeg har prøvd å se informantenes erfaringer i lys av noen sosialpsykologiske og systemteoretiske teorier, og i en historisk og religiøs kontekst, samt ved hjelp av annen forskning med relevans til temaet.

Utvalget er lite og tilfeldig, og i første omgang foreslått av mine kollegaer som aktuelle kandidater på akkurat det tidspunktet ut fra mine ønskede kriterier, og prisgitt mine kollegaers vurderinger av hvem som kunne være interessante for meg.

At jeg møtte dem med en intervjuguide med forberedte spørsmål kan være begrensende for hvordan jeg lyttet under intervjuet, selv om målet var å stille med så åpent sinn som mulig og kun bruke spørsmålene som en rettesnor.

Informantene og jeg kan ha ulike kommunikasjonsnormer, og dersom kontekstsensitiviteten i tillegg er dårlig kan det lett bli mistolkninger. Jo lenger den språklige og kulturelle avstanden er, jo mer utfordrende kan det bli. Åpenhet og nysgjerrighet er en forutsetning. Med lærdom fra hermeneutikkens forståelsesfilosofi (Gadamer 2012) prøvde jeg å komme imøte mine informanter med en bevissthet rundt egen forutinntatthet. Jeg var villig til å la mine fordommer bli korrigert i møte med informantene slik at våre individuelle delforståelser kunne bli en del av hverandres horisonter. Jeg opplevde med kvinnene og mennene at begge parter fikk litt bedre innsikt og forståelse, som betyr at vi fant en felles referanseramme for samtalene. Jeg møtte ikke samme innstilling til dialog i moskèen. Her var det vedtatte standardsvar som gjaldt, og ikke åpen refleksjon.

Men eg håper med dette intervjuet her at man kan se at man kan ha hijab uten at man trenger å være undertrykt (Bela). Dersom informantenes mål er å overbevise meg, som en «representant for majoritetsamfunnets skepsis» overfor hijab, kan det virke inn på besvarelsene deres om å presentere islam og hijab i et positivt lys. For kvinnene handler det også om verdighet overfor anklagene om å være undertrykt, og for mennene om å ikke bli beskyldt for undertrykking. Bela sa også, når jeg fortalte at jeg skulle til samtale i moskèen: *De komme te å sei noge heilt aent te deg enn de seie te oss*. Det kan så være, og i tilfelle har jeg fått et annet resultat enn om andre hadde stilt de samme spørsmålene.

Om undersøkelsens relevans er å si er at det finnes ingen objektiv måte å se ting på. Spørsmålene min er fulle av teorier. Teoriene er brillene jeg har sett intervjuene gjennom når jeg har analysert intervjuene i etterkant. Slik blir det jeg bringer med meg en del av

tolkningen. Jeg har mange timer med lydopptak, og det sier seg selv at ikke alt kan tas med. Selv om utvalget er sortert samvittighetsfullt i tro mot oppgavens tema vil det allerede ligge en fortolkning i bunn bare ved at materialet er sortert.

Det er irrelevant å vurdere utvalget opp mot noen form for representativitet. Utvalget er så lite at deltakerne representerer kun seg selv, foruten imamen og styrelederen som i kraft av sine roller også er moskèens stemmer utad.

Tema og forskningsspørsmål som er omhandlet er:

Hijab som systembærende konsept. Hva forteller muslimske kvinner og menn om hijab, og hvordan begrunnes bruk av hijab av muslimske ledere i Norge? Samsvarer motivene med kvinnenenes opplevelser?

Oppgaven svarer at hijab bidrar til å opprettholde og utvikle det store konseptet som hijaben inngår i. Både kvinnene, mennene og lederne bidrar til denne opprettholdelsen.

Begrunnelsene for hijab er i hovedsak religiøst og moralsk begrunnet, med mange tilleggsmotiver som f.eks at hijab brukes som et middel til beskyttelse mot rasisme, og som en destruktiv opprettholdende kraft for hijaben. Dette var et uventet funn som bør føres videre i nye studier.

Det var ingen overraskelse at det er et mylder av opprettholdende faktorer og strukturer som fører slørskikken videre. Det sier seg nesten selv når tildekking fortsatt står så sterkt etter flere tusen år. At kvinnene opplever å ikke oppnå tiltenkt effekt av hijaben er en ting, men at den også kan sette dem i større fare enn om de ikke var tilslørt var nytt. Det kan se ut som det er lite forskning på dette fra før, og dette kan være mitt lille bidrag i et stort tema.

Det er et paradoks at kvinnene i noen tilfeller kan være mindre sikret overfor menn når de er tildekket. Jo større del av ansvaret kvinnene tar, jo lettere slipper mennene unna.

Undersøkelsen min støtter Gule (2009) som hevder at det er store skiller mellom det normative islam og den faktiske praksis. Dersom hensikten skal samsvare med virkeligheten er det avgjørende at menn gjør sin hijab, og dersom menn gjør sin hijab kunne tildekking av kvinner gjøres overflødig i en ideell verden. Skal skikken føres videre må den gjøres på premissene den eventuelt var tiltenkt, ellers kan en stille spørsmål ved dens gyldighet.

Vi har konsentrert oss veldig lenge om sløret. Mitt forslag er at forskningen videre bør rette mer oppmerksomhet mot menns behandling av kvinner enn mot kvinners bekledding.

.KILDER

Abu-Lughod, Lila (2006-09-01) *The Muslim woman. The power of images and the danger of pity.* <http://www.eurozine.com/articles/2006-09-01-abulughod-en.html> (hentet 25.01.16)

Benjnouh, Låra Samira. (2001). *Å bære eller ikke bære. Forhold til hijab, tro og tradisjon blant unge muslimske kvinner i Frankrike.* Hovedfagsoppgave i sosialantropologi. Universitetet i Oslo

Bronfenbrenner, Uri. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design.* Cambridge, Harvard University Press. University Press

Bourdieu, P. *Some Properties of Fields*, I Bourdieu, P.: *Sociology in Question*, Sage, London (1993).

Bryman, Alan. (1999). « The Debate about Quantitative and Qualitative Research.» I *Qualitative Research*, vol. I, red. Alan Bryman og Robert G. Burgess, 35-69. London: Sage Publications.

Cuff, E.C., Sharrock, W.W. Og Francis D.W. (2006). *Perspectives in sociology. Fifth Edition.* Routledge.

Drønen, Tomas Sundnes (2006). «*Anthropological Historical Research in Africa: How Do We Ask?*» in *History in Africa. Volume 33*

Eriksen, Thomas Hylland. (2003) *Hva er sosialantropologi.* Oslo: Universitetsforlaget.

Foreman, Amanda. (2015). *Kvinnenes historie.* Dokumentarserie, 1:4 vist NRK2 02.03.16. Tilgjengelig fra: <https://tv.nrk.no/serie/kvinnenes-historie/KOID27007815/sesong-1/episode-1>

- Førde, Kristin Engh. (2006). *Eget valg eller patriarkalsk tvang? Hijab blant muslimske skolejenter i Oslo*. Masteroppgave i sosialantropologi. Sosialantropologisk institutt. Universitetet i Oslo.
- Gadamer, Hans-Georg. (2012). *Sannhet og metode: grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oslo: Pax forlag.
- Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press
- Gule, Lars (2009). *Islam og det moderne*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Hammersley, Martyn og Paul Atkinson. (2004). *Feltmetodikk: Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hermans, Hubert J.M. (2009). *The Dialogical Self: Toward a Theory of Personal and Cultural Positioning*. *Culture Psychology* 2001;7;243. Tilgjengelig fra: http://www.taosinstitute.net/Websites/taos/images/AboutHonoraryAssociates/hermans_dialogical_self_in_culture_psychology_2001_.pdf (hentet 06.11.15)
- Hermans, Hubert J.M. (2010). *Hubert Hermans' summary of the Dialogical Self*. Dialogicalinstitute. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=TKEKWzZOC3I> (hentet 06.11.15)
- Høstmælingen, Njål. (2004). *Hijab i Norge*. Abstrakt forlag.
- Johansen, Anders. (1995). *Grammatikk i håret. Notater om betydningsdannelse i kroppsritualene*. Institutt for medievitenskap. Universitetet i Bergen.
- Khader, Naser. (2002). *Ære og skam. Det islamske familie- og livsmønster i Danmark og Mellemøsten*. Borgens Forlag, Copenhagen
- Selaihi, Sarah (2011), i Khan-Østrem, Nazeen og Khan, Mahmona (red.). *Utilslørt. Muslimske Råtekster*. Oslo: Aschehoug.

- Klefbeck, Johan og Ogden, Terje. (1994). *Nettverk og økologi. Problemløsende arbeid med barn og unge*. Oslo: TANO
- Larsen, Lena (2004) *Tekst, tolkning og sosial endring* i Høstmølingen, Njål. (2004). *Hijab i Norge*. Abstrakt forlag.
- Moe, Sverre (2009). *Sosiologi i 100 år. En veileder i sosiologisk teori*. Universitetsforlaget.
- Prieur, Annick og Sestoft, Carsten (2006) *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København, Hans Reitzel Forlag.
- Ramadan, Tariq 2009. *Europeisk islam. Å være muslim i Vesten*. Cappelen Damm
- Repstad, Pål. (2007). «Kvalitative intervjuer». I *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utgave, 76-102. Oslo: Unversitetsforlaget.
- Roald, Anne Sofie (2010). *Er muslimske kvinner undertrykt?* Oslo: Pax Forlag.
- Roof, Wade Clark. (2002). *Spiritual Markedsplace: Baby Boomers and the Remaking of American Religion*. Princeton University Press in Journal of Religion & Society. Volume 4, 2002. Tilgjengelig fra: moses.creighton.edu/jrs/2002/2002-r6.pdf (hentet 02.11.15)
- Roof, Wade Clark (1989) *The Church in the Centrifuge*. Tilgjengelig fra: (www.religion-online.org/showarticle.asp?title=123) (hentet 02.11.15.)
- Setoft, Carsten (2005). *Felt: Begreper og analyser*. I Prieur & Setoft: *Pierre Bourdieu – en introduksjon*, Hans Reitzel forlag.. (side 158 -184)
- Silverman, D. (2003). Analyzing talk and text. I N. K. Denzin & Y.S. Lincoln (Red.), *Collecting and interpreting qualitative materials* (s. 340-362). Thousand Oaks, Calif: Sage.

Simonsen, Birte (2004). *Mangfold i skolen*, i Høstmælingen, Njål. *Hijab i Norge*. Abstrakt forlag.

Tolaymat, Lena D. and Moradi, Bonnie (2011) *Journal of Counseling Psychology Vol. 58, No 3*. American Psychological Association.

Thorbjørnsrud, Berit (2004). *Motstand mot slør / motstand med slør*, i Høstmælingen, Njål. *Hijab i Norge*. Abstrakt forlag.

Tucker, Judith E. (2008). *Woman, Family and Gender in Islamic Law*. New York: Cambridge University Press.

Vogt, Kari (2004). *Historien om et hodeplagg*, i Høstmælingen, Njål. *Hijab i Norge*. Abstrakt forlag.

Ward, Kevin R. (2013). *Loosing Our Religion?: Changing Patterns of Believing and Belonging in Secular Western Societies*. Wipf & Stock. USA.

Wikan, Unni (2008). *Om ære*. Oslo: Pax Forlag

Tomas Sundnes Drønen
Misjonshøgskolen
Misjonsmarka 12
4024 STAVANGER

Vår dato: 20.03.2015

Vår ref: 42394 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 21.02.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>42394</i>	<i>Hva handler hijab om?</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Misjonshøgskolen, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Tomas Sundnes Drønen</i>
<i>Student</i>	<i>May Torill Thorsen Eie</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 10.05.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I FORSKNINGSPROSJEKT.

Jeg studerer Interkulturelt Arbeid ved MHS i Stavanger. Jeg skal gjøre et feltarbeid om hijab i forbindelse med min masteroppgave. Til det behøver jeg mer kunnskap, og ønsker derfor å gjennomføre noen intervjuer/samtaler om dette. Mitt spørsmål er:

«Hva handler hijab om?»

Jeg ønsker å lære mer om hvorfor kvinner bruker dette plagget og hva det betyr for dem. For å finne ut mer om dette ønsker jeg å intervju fem ulike kvinner om deres forhold til hijaben. Jeg ønsker også å høre et par muslimske menns tanker om hijab, og i tillegg en imam.

Ved siden av studiene arbeider jeg som kontaktperson ved Flyktningeheten i Sandnes. Jeg har bedt mine kolleger foreslå kandidater som de tror jeg vil ha glede av å snakke med i forbindelse med mitt prosjekt, og du er en av dem jeg har plukket ut med bakgrunn i at jeg ønsker et så bredt og interessant utvalg som mulig.

Alle intervjuer ønsker jeg å gjøre individuelt og setter av 1,5 time til hver samtale. Dersom vi trenger mer tid, eller det er ting jeg i ettertid ser at jeg ikke har forstått eller ønsker å høre mer om, ønsker jeg å ha mulighet til å treffes en gang til.

For at jeg skal kunne behandle all informasjonen jeg får på en best mulig måte kommer jeg til å ta opp samtalen / intervjuet på bånd. Lyddopptakene vil bli oppbevart på en slik måte at det kun er meg selv som har tilgang til dem. Som forsker har jeg taushetsplikt. I oppgaven blir all informasjon anonymisert og ingen vil kunne gjenkjenne hvem som har sagt hva. Så fort oppgaven er ferdig og godkjent blir all innhentet informasjon slettet. Feltarbeidet du deltar i skal ferdigstilles 15.05.15. Selve masteroppgaven er beregnet ferdig våren 2016.

Det er frivillig å delta, og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis uten å oppgi grunn.

Hvis det er noe du lurer på kan du kontakte meg på tlf. 41 222 567 eller sende e-post til maytorill.t.eie@gmail.com. Min veileder ved MHS heter Tomas Sundnes Drønen tlf. 51516215

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD.

Med vennlig hilsen

May Torill T. Eie

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt muntlig og skriftlig informasjon om studien, og er villig til å delta.

Sted, dato

Underskrift

INTERVJUGUIDE

Hovedspørsmål: Hva handler hijab om?

Spørsmål til kvinnene:

Personalia: Fødested / Alder / Ankomst Norge / Utdanning fra opprinnelsesland og Norge

1. Har du lyst å fortelle meg litt om hijaben din?
2. Jeg er nysgjerrig på å høre hvorfor du bruker hijab?
3. Fortell om hva som fikk deg til å begynne med hijab.
4. Hva gjør hijaben med deg?
5. Hva tenker du om andre kvinner som bruker hijab?
6. Hva vil du andre skal tenke om deg som bruker hijab? Kvinner og menn.
7. Har du lyst å fortelle hva du personlig får igjen for å bruke hijab?
8. Hva hadde du mistet el. savnet ved å ta den av?
9. Hadde omgivelsene forholdt seg annerledes til deg hvis du gikk uten?
10. Hvordan tenker du om muslimske kvinner uten hijab?
11. Ønsker du å formidle noe med hijaben, ev hva?
12. Opplever du at det du vil formidle blir oppfattet slik du ønsker?
13. Hvordan opplever du deg selv som kvinne med og uten hijab?
14. Opplever du at det er motetrender innen hijabbruk, ev. følger du moten?
15. Gjør hijaben deg mer eller mindre synlig som kvinne?
16. Når du møter meninger el. holdninger som er negative til hijab (kvinneundertrykkende, menn bestemmer over kvinnene, kvinnene er ufrie, grunn til å synes synd på kvinnene) hva gjør disse meningene/holdningene med deg? (Får du tanker om å ta hijaben av/ strammer du den tettere / eller har det ingen effekt?)
17. Hvordan veiledes det i moskeen om hijab?
18. Hva legger du i ordet feminisme?
19. Ikke alle jobber er forenelig med hijab f.eks av hygiene eller sikkerhetsmessige årsaker. Hva tenker du om å fjerne hijaben dersom arbeidstedet krever det?
21. Er det noe jeg ikke har spurt om som du har lyst å tilføre?
22. Hvordan har du opplevd å bli intervjuet om dette emnet?

Spørsmål til imamen:

Personalia: Fødested / Alder / Ankomst Norge / Utdanning fra opprinnelsesland og Norge.

1. Jeg er nysgjerrig på alt som har med hijab å gjøre. Hva syns du jeg bør vite om hijab?
2. Hvordan ønsker du at en muslimsk kvinne skal gå kledd?
3. Sier Koranen noe om klesdrakt?
4. Dersom det er flere grunner, i hvilken rekkefølge vil du prioritere grunnene?
5. Er det regler om klesdrakt for menn?
6. Underviser man i moskeen om hvordan man skal gå kledd?
7. Dersom en kvinne er i tvil om hun vil bære hijab, hvordan veileder du henne?
8. Kan en kvinne komme i moskeen uten hijab?
9. Dersom en kvinne har en jobb på hånd, men hun ikke får lov å bruke hijab. Hva er ditt råd til henne?
10. Hva tenker du om muslimske kvinner som ikke bærer hijab?
11. Tror du at kvinnene føler seg presset til å gå med hijab?
12. Blir en kvinne mer aktet jo mer hun dekker seg til? Store sjal, vide klær.
13. Hva tenker du om hvordan vestlige kvinner kler seg?
14. Er det noe jeg ikke har spurt om som du har lyst å tilføre?
15. Hvordan har du opplevd å bli intervjuet om dette?

Spørsmål til mennene:

Personalialia: Fødested / Alder / Ankomst Norge / Utdanning fra opprinnelsesland og Norge?

1. Jeg er nysgjerrig på alt som har med hijab å gjøre. Hva synes du jeg bør vite om hijab?
2. Er det regler for hvordan en muslimsk kvinne skal gå kledd?
3. Hva er grunnen(e)?
4. Hva tror du klesdrakten betyr for en muslimsk kvinne?
5. Hva skal avgjøre om hun bruker hijab eller ei?
6. Hvilken betydning har det for deg hvordan din (fremtidige) kvinne går kledd?
7. Hvem bestemmer hvordan muslimske kvinner går kledd?
8. Dersom hun bestemmer seg for å gå utildekket, hvordan vil du reagere på det?
9. Hva tenker du om muslimske kvinner som ikke bærer hijab?
10. Hva tenker du om hvordan vestlige kvinner kler seg?
11. Hvis du har (eller kommer til å få) døtre, hvordan ønsker du at de skal kle seg som barn, og når de blir eldre?
12. Hvordan formidler du det til dem?
13. Er det noe jeg ikke har spurt om som du har lyst å tilføre?
14. Hvordan har du opplevd å bli intervjuet om dette?